

НОВО SCIENTIA

Издание на Съюза на учените в България

по проекта K-TRIO 2, финансиран от Европейската комисия
по дейностите „Мария Склодовска Кюри“ на програма „Хоризонт 2020“

ISSN 1312 8884

Брой
9

УВАЖАЕМИ ЧИТАТЕЛЮ,

От 2006 насам за девета поредна година в специалното ежегодното издание на СУБ – в „НОВО SCIENTIA“, представяме портрети на български учени: имена от миналото и от новата история; откриватели; дарители; жени учени; фамилии, свързани с науката и културата; млади хора, осъзнали удовлетворението да откриеш или създадеш нещо ново, да надзърнеш в бъдещето; учени стихотворци; отправяме поглед към учените с усмивка и т.н.

Не са малко учените в България, оставили светла и значима диря в отделните научни области – изключително ерудирани личност, способни с творческия си талант да разширят нашето познание. Във време, когато талантливите ни учени стоят обикновено извън вниманието на медиите, на страниците на вестника ще се запознаете с някои от тях, както и с талантливи млади хора, избрали пътя на научното дирене.

През 2015 – Международната година на светлината и оптичните технологии, ще се запознаете не само с имена от световната наука, но и с „българската следа“ в научните изследвания на светлинните технологии. Защото една от целите на тази инициатива е да се повишат познанията за постиженията на науката за светлината и нейните приложения, да се покаже как оптичните технологии могат да допринесат за постигането на устойчивото развитие на обществото. А нали точно учените са тези, които осветяват пътя на човечеството към по-добър живот със създаването, прилагането и разпространението на знания!

Защото, науката е светлина, както дружно пеем на най-българския празник – празникът на нашата писменост 24 май: „Напред! Науката е слънце, което във душите грей!// Напред! Народността не пада там, дето знанието живей!“

НЕКА БЪДЕ СВЕТЛИНА!

Европейска нощ на учените 2015

С финансовата подкрепа на Европейската комисия по Програмата за научни изследвания и иновации „Хоризонт 2020“ за девета поредна година в България ще се проведе **Европейска нощ на учените** – събитие, което се осъществява ежегодно в един и същи ден в цяла Европа за десети пореден път. Целта е да се насочи общественото внимание към ролята на изследователите за развитието на науката и иновациите в ежедневието на хората и за постигане на дългосрочен икономически растеж, както и да се стимулира интерес у младите хора към кариерата в научните изследвания и иновациите, за да се превърне Европа във водеща научна сила.

В България проектът „Европейска нощ на учените 2015“ – **K-TRIO 2** (Researchers in Knowledge Triangle 2), се реализира от консорциум с участници: Нов български университет (координатор), Българска академия на науките, Британски съвет България, ДИПКУ на Тракийския университет – Стара Загора, Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“, Медицински университет – Пловдив и Русенски университет „Ангел Кънчев“, с партньорството на Съюза на учените в България, Бизнес институт, Старт ИТ Смарт, Образователен център – Варна, МУ „Проф. д-р Параскев Стоянов“ – Варна, Бургаския регионален исторически музей, Съюза на физиците в България и др.

На 25 септември 2015 г. са предвидени различни демонстрационни, творчески и забавни прояви в **София, Пловдив, Стара Загора, Русе, Варна, Бургас**. Голяма част от тях са свързани с основната тема на проекта: „Учените в триъгълника на знанието“, чиято цел е да повиши нивото на обществена осведоменост относно приноса на учените за икономиката и обществото, за технологичния прогрес и развитие и за преодоляването на съществуващите предразсъдъци, че тяхната професия е абстрактна и не е свързана с ежедневието, както и научните изследвания и иновациите да станат привлекателни за професионална реализация на младите хора. Ще бъдат показани отблизо не само професионалните качества на учените, но и тяхното чувство за хумор, талантите им извън науката, начинът на общуване и удоволствието от тяхната реализация – важна мисия и в контекста на европейското изискване за 35% хора с висше образование.

Както всяка година, общественият интерес ще бъде привлечен от разнообразна научна и забавна програма: изложби, разкриващи значението и влиянието на самата наука в ежедневието; конкурси, награждавания на победителите в обявените конкурси; демонстрации, научни дискусии и шоута, неформални срещи на чаша кафе с български учени, забавни демонстрации в Кабинетите по любопитство, Панаир на иновациите, научни дискусии и шоута, прожекция на филми, музикални и поетични изпълнения и изложби на учени и т.н. Много от инициативите са посветени на младите хора – тяхното представяне като бъдещите таланти на България в науката и иновациите.

Информация, резултати от конкурси, снимки, рисунки, произведения на учени и др. ще бъдат публикувани на интернет страниците на проекта K-TRIO 2: <http://m.fmi.unisofia.bg/>, както и на сайтовете на участниците в проекта.

София, Пловдив,
Стара Загора, Русе,
Варна, Бургас –
25 септември 2015 г.

МЕЖДУНАРОДНА ГОДИНА НА СВЕТЛИНАТА 2

ШКОЛИТЕ В НАУКАТА 5

ФАМИЛИИТЕ В НАУКАТА 6

ДАРИТЕЛИ 7

ИМЕНА ОТ МИНАЛОТО 8

ПОРТРЕТИ ОТ ДВА ВЕКА 9

СЪВРЕМЕННИЦИ 16

ЖЕНИ В НАУКАТА 20

МЛАДИТЕ В НАУКАТА 24

УЧЕНИ СТИХОТВОРЦИ 28

КЪМ УЧЕНИТЕ – С УСМИВКА 31

През 2013 г. Генералната асамблея на ООН обяви 2015 за Международна година на светлината и базираните на нея технологии по повод навършването на кръгли годишнини от забележителни научни открития, свързани със светлината. Авторите на тези открития са велики учени от различни епохи. Първият от тях е Алхазен, считан за баща на експерименталната оптика. Следват Огюстен-Жан Френел – един от основоположниците на вълновата теория за светлината, Джеймс Максвел – разкрил природата на светлината като разпространение на електромагнитни вълни, и Алберт Айнщайн – дал обяснение на явленията фотоелектричен ефект и формулирал знаменитата теория на относителността.

Абу Али ал Хасан Ибн ал Хайтам ал Басри Алхазен (965–1040), известен с латинизираното си име Алхазен, е роден в гр. Басра, намиращ се в днешен Ирак. Благодарение на знатния си произход той има възможността да получи отлично образование. Специализира главно в строителното инженерство, но интересите му са много по-широки и насочени към математиката, физиката, астрономията и медицината. Подобно на своя баща, Алхазен става везир – висока длъжност в управлението на страната, но по-късно се отдава само на научните си занимания.

Алхазен превежда и преписва множество трудове на древногръцките учени. Изучавайки съдържанието им, той дръзва да критикува и опровергава някои от фундаменталните идеи, които от векове са били в основата на научните възгледи и са превърнати в догми. Алхазен не се прекланя пред авторитети. Една негова мисъл гласи: „Ако търсиш научната истина, трябва да направиш от себе си враг на всичко, което четеш.“ Той подлага всяка установена теория на проверка – експериментална проверка, а после сам анализира резултатите и извеща заключенията. Затова Алхазен бива считан за един от основоположниците на научната методология.

Едни от най-значимите постижения на Алхазен са в областта на оптиката. Той подробно изучава отражението и пречупването на светлината в огледала и лещи с различна форма. По негово време все още се е приемало за установена произхождащата от Древ-

АЛХАЗЕН И ДРЕВНАТА ОПТИКА

Д-р Ева Божурова,
НАОП „Н. Коперник“ – Варна
и Физически факултет на СУ „Св. Кл. Охридски“

на Гърция теория, че при преминаване на светлината от една среда в друга ъгълът на пречупване на светлинния лъч е право пропорционален на ъгъла на падане. Провеждайки редица опити и измервания, Алхазен опровергава тази теория. Той не успява да достигне до тригонометричната зависимост между въпросните ъгли, известна като закон на Снелиус, но прави подробни таблици със стойностите на ъглите на падане и пречупване в различни среди и твърдо установява, че няма права пропорционалност.

От много стари времена хората са си задавали въпроса как виждаме. Отговорът на някои от най-авторитетните древногръцки учени е т.нар. емисионна теория на зрението. Според нея светлината идва първо от нашите очи и се насочва към предметите. После се отразява от тях обратно към очите ни и така успяваме да ги видим. Защитник на тази идея е бил и великият Аристотел, който е смятал, че светлината е съставена от огнени частици, идващи от очите. Тази представа не е била нова. Неговият по-древен предшественик Емпедокъл дори е имал обяснение откъде се вземат огнените частици. Според него те се запалват в очите ни от богинята на любовта Афродита.

Идеята продължава да господства в науката още много векове. Алхазен се осмелява да я отхвърли. Той не само твърди, че светлината се излъчва от различни светещи тела и се отразява от други тела, а после постъпва в нашите очи отвън, но и дава първото обяснение как функционира човешкото зрение. Сътрудничейки си със своя велик съвременник Авицена, Алхазен изучава устройството на окото и за първи път успява да го опише като оптически уред – за първи път стига до заключението, че в окото се получава оптически образ на наблюдавания предмет и обяснява как

това става посредством лещата на окото. Тогава задача като тази никак не е била лесна. Представете на учените за разпространението на светлината са били доста объркани и никой не е знаел как може да се построи образ на предмет с помощта на леща или огледало. Алхазен за първи път разбира, че светлинните лъчи не излизат само перпендикулярно от повърхността на телата и че окото възприема не само лъчи, падащи перпендикулярно върху зеницата. Основното негово прозрение е, че всяка точка от даден наблюдаван обект излъчва във всички посоки и, че образът в окото се получава от лъчи, падащи върху зрителната леща от различни посоки. Освен всичко това, Алхазен за първи път разкрива ролята на биноклярното зрение за възприемането на тримерната картина на света чрез нашите очи.

Още древните оптици са изучавали свойствата на образите, получавани чрез камера обскура. Като използва новите си идеи, Алхазен успява правилно да опише как се формира образът на предмет чрез камера обскура и за първи път обяснява защо той е обърнат.

Като наблюдава Луната, Алхазен стига до извода, че тя не просто отразява слънчевата светлина, но и я разсейва в различни посоки, т.е. Луната няма гладка огледална повърхност. Чрез много наблюдения той подробно изучава атмосферната рефракция – пречупването на светлинните лъчи от небесните тела в земната атмосфера. Въз основа на тези свои изследвания той оценява дебелината на земната атмосфера, като получава доста реалистична оценка за нейните по-плътни слоеве. Алхазен намира правилния отговор и на още една загадка, която особено е вълнувала възбуждането на учените от времената на Древна Гърция. Това е разликата между видимите ълови размери на Луната или Слън-

цето, когато те са близо до хоризонта и когато са на по-голяма височина. Всички знаем, че много ниско на хоризонта Луната ни изглежда значително по-голяма, отколкото високо в небето. Алхазен за първи път обяснява това като зрителна илюзия. Той също така е привърженик на теорията за крайната скорост на светлината.

Своите открития Алхазен систематизира в седемтомния си труд, посветен на оптиката – Китаб ал Маназир (в доста свободен превод от арабски – Книга за оптиката). Това е основополагащо теоретично съчинение, основано върху собствените му експериментални изследвания и оригинална научна аргументация. В продължение на векове след това то оказва дълбоко и решавачо влияние върху европейската средновековна и ренесансова философия, наука и техническа мисъл. Като най-велики личности, пряко повлияни от идеите на Алхазен, се изтъкват Роджър Бейкън, Леонардо да Винчи, Галилео Галилей, Кристиан Хюйгенс, Рене Декарт и Йохан Кеплер.

Освен в областта на оптиката, интересите на Алхазен са насочени също и към математиката, астрономията, медицината, вътрешния строеж на Земята, строителната хидравлика. За първи път Алхазен се опитва да даде алгебрично описание на геометричните форми и се счита за основоположник на аналитичната геометрия. Общо е написал около 200 научни произведения.

С името на Алхазен са наречени един кратер на Луната и един астероид. Портретът му е изобразен на иракска банкнота. Негово име носят научни институции, свързани с оптиката и офталмологията в Ирак и Пакистан. През септември 2015 г. в главната квартира на ЮНЕСКО се проведе научна конференция на тема „Златната ера на ислямската наука и съвременното общество, базирано на знанието“. Така в днешното време, когато за съжаление се извършват варварски актове срещу културата и цивилизацията, най-изтъкнатите представители на световната наука с различни националности и религии заедно ще отдадат почит на великия арабски учен Алхазен и в негово лице на свободата на идеите и открителството в името на прогреса за всички хора по Земята.

За фундаментална работа в областта на квантовата електроника, която доведе до създаването на генератори и усилватели, основани на лазерно-мазерен принцип, през 1964 г. съветските физици Александър Михайлович Прохоров и Николай Геннадиевич Басов и американецът Чарлз Таунс от Масачузетския технологичен институт (Кембридж, САЩ) получават Нобеловата награда по физика.

А. Прохоров завършва Работническия факултет на Ленинградския електротехнически ин-

ЛАЗЕРИТЕ – ЕДНО ОТ НАЙ-ВЕЛИКИТЕ ОТКРИТИЯ ВЪВ ФИЗИКАТА

Проф. д.ф.н. Искра Арсенова,
СУБ

ститут. Там той се увлича от физиката и математиката. След това той продължава образованието

си във Физическия факултет на Ленинградския университет. През 1939 г. става аспирант във

Физическия институт на Академията на науките в Москва.

За участието си в Отечествената война Прохоров е награден с медал. Първоначално във Физическия институт се занимава с СВЧ-техника, а после решава да премине на лазери.

Николай Басов учи теоретична и експериментална физика в Московския инженеро-физически институт. През 1948 г., две години преди да завърши висшето си образование, той започва ра-

продължение от стр. 2

бота във Физическия институт, където работи и А. Прохоров. В този институт той става аспирант на А. Прохоров и М. А. Леонтович, през 1953 г. защитава кандидатска дисертация, а след още 3 години и докторска дисертация по проблемите на теоретичните и експериментални изследвания на молекулярния генератор.

Заедно Прохоров и Басов формулират основните принципи на квантовото усилване и конструират първия микровълнов квантов генератор – мазер, в купчина от амонячни молекули. Мазер е абривиатура от английски *Micro-wave Amplification by Stimulated Emission of Radiation* – усилване с микровълни с помощта на принудително излъчване. В същото време Чарлз Таунс в Колумбийския университет провужда аналогични експерименти със светлина, а не с микровълни, затова неговата разработка се нарича лазер – *Light Amplification by Stimulated Emission of Radiation*.

Физическият принцип на работа на това устройство е поглъщане и изпускане на излъчени молекули. Басов и Прохоров забелязват, че нееднородно маг-

нитно поле усилва това излъчване и получават увеличаване на количество атоми при излъчване.

Тези работи са залегнали в основата на новото направление на физиката – квантова електроника. Благодарение на тях се появява система за далечна космическа радиовръзка, както и оптични линии, които днес се използват почти във всеки дом за включване на телевизия и интернет. Лазерната техника стремително се развива и днес тя намира приложение в биологията, медицината, техниката, промишлеността – навсякъде.

През 1966 г. Александър Прохоров и Николай Басов стават академици на АН СССР. Басов възглавява Физическия институт и създава лаборатория за квантова радиофизика. Прохоров е директор на Института по обща физика на Академията на науките и става главен редактор на Большая Советская энциклопедия, а през 1991 г. започва да издава Большой энциклопедический словарь.

В края на живота си Басов се увлича от нелинейната оптика. А Прохоров отива в медицината – под неговото ръководство са

внедрени първите в света офталмологични лазери, лазерни установки за хирургията и стоматологията, лечение на туберкулоза на белите дробове и терапия на онкологични заболявания...

Ал. Прохоров е почетен член на Американската академия на науките и изкуството, почетен професор на Университетите на Делхи, Букурещ и др.

Н. Басов е награден със златен медал на Чехословацката академия на науките. Той е член на Академиите на науките на Полша, България, Франция, Чехословакия, Германската академия на естествоизпитателите „Леополдина“, Шведската кралска академия на инженерните науки и Американското оптично общество. Басов е вицепрезидент на Световната федерация на научните работници и президент на Руското дружество „Знание“. Главен редактор е на научно-популярните списания „Природа“ и „Квантова електроника“.

Чарлз Таунс е възпитаник на Фурманския университет и на Калифорнийския технологичен институт. Започва работа като инженер във фирмата „Бел Телефон“. През 1948 г. става професор в Ко-

лумбийския университет. От 1967 г. оглавява Физическия отдел на Калифорнийския университет и е президент на Американското физическо общество. Таунс е член на Националната академия на науките на САЩ, а от 1994 г. и чуждестранен член на Руската академия на науките. Носител е на Международния златен медал „Нилс Бор“.

Създадените лазери Таунс прилага за точна проверка на ефектите от теория на относителността, за провеждане на изследвания в областта на биологията и медицината. Таунс прилага метода на квантовата електроника и нелинейната оптика в астрофизиката и съвместно с други учени през 1961 г. открива мазерния ефект (излъчване на космически молекули от вода с дължина на вълната 1,35 см). Ч. Таунс има принос и в радиоастрономията и създаването през 1987 г. на инфрачервения телескоп.

Оптическото дружество на САЩ учредява през 1980 г. „Премия Таунс“, която се присъжда за високи постижения в квантовата електроника. Досега с този медал са наградени и три нобелови лауреата – Джон Хол, Клод Коен-Тануджи и Пол Коркум.

„Мисля, че нормалната политика на подкрепа на науката от страна на държавата е нещо много естествено, защото в противен случай дадена страна е обречена на живот без бъдеще.“

Тя ще е обречена да се надява на чужди резултати, за да има бъдеще.“

Ж. И. Алфьоров
в интервю по програма „Хр. Ботев“ на БНР, 5 август 2002 г.

С Жорес Иванович Алфьоров се запознахме в далечната 1979 г., когато той току-що беше избран за академик на АН СССР, а аз – защитил дисертация по излъчвателна рекомбинация в полупроводниците в политехниката в Минск, Белорусия. Ж. И. Алфьоров е роден в гр. Витебск – Белорусия, с която никога не е прекъсвал житейските и научните си контакти. След завършване на Средно училище №42 в Минск със златен медал става студент в Ленинградския електротехнически институт и след неговото завършване в 1953 г. постъпва на работа във Физикотехнически институт (ФизТех) „А. Ф. Иоффе“, където минава цялата му научна кариера. Именно във ФизТех през 1968 г. Алфьоров със свои сътрудници създава първия в света полупроводников хетеролазер, а в 1970 г. – първия в света хетеролазер, работещ при стайна температура, което води до бурното развитие на влакнесто-оптичните линии за комуникация. Тези негови открития му донасят през 2000 г. Нобеловата премия по физика заедно с американските физици Джек Килби и Херберт Крьомер. Привърженик на ефек-

НОБЕЛОВИЯТ ЛАУРЕАТ ЖОРЕС ИВАНОВИЧ АЛФЬОРОВ И БЪЛГАРСКИТЕ УЧЕНИ – ЕДНО ДОБРО СЪТРУДНИЧЕСТВО

Проф. д-р Румен Каканаков,
ЦЛПФ към БАН

тивните връзки между образование и наука: между училище – висше училище – академичен институт, той е създател на Научнообразователен център към ФизТех, в който, както обича да казва той, „заразяват“ младите хора с наука. Днес Жорес е единственият жив руски нобелов лауреат. Той продължава активно да работи и в момента като ректор на единствения в Русия академичен университет в Санкт Петербург, председател е на Президиума на Санкт-Петербургския научен център и вицепрезидент на РАН.

През 1983 г. заедно с Жорес взехме решение да разработим и изработим съвместна българоруска установка за молекулярнолъчева епитаксия (МЛЕ). До тогава такива установки се изработваха само от фирмите Рибер-Франция, Вакум дженерейтърс – Великобритания и Вариан – САЩ. След 4 години упорит труд се появиха 3 еднокамерни установки за МЛЕ: една от тях във ФизТех – Санкт Петербург, една в Институ-

та по физика на твърдото тяло (ИФТТ) – БАН и една в Централната лаборатория по приложна физика (ЦЛПФ) – Пловдив. След допълнително включване в екипа на групата на Сергей Иванович Стенин от Сибирското отделение на АН СССР в ЦЛПФ – Пловдив се появи още една установка за МЛЕ, трикамерна и полупромишлена.

През 1986 г. към ЦЛПФ – Пловдив бе изградена Чиста стая – 350 м², клас 1000, в която се разработваха и изработваха полупроводникови светодиоди и лазери на основата на алфьоровските разработки, както и полупроводникови сензори. При едно от многото посещения на Ж. И. Алфьоров в Пловдив той хареса нашата Чиста стая и поиска Чиста стая – 650 м², клас 1000, да бъде проектирана и изработена за негови цели в опитното производство към ФизТех – Санкт Петербург. Екип от ЦЛПФ под мое ръководство, включващ допълнително три български и три руски подизпълнители, построи

и пусна в действие Чистата стая. За свършената работа ФизТех плащаше редовно и в срок и тези средства помогнаха много на ЦЛПФ – Пловдив в онези тежки финансови години. В тази Чиста стая, която функционира и до днес, се разработват и изработват нови типове полупроводникови лазери, фотоприемници и транзистори на бързи електрони.

През 2002 г., вече като носител на Нобелова премия, Жорес посети за пореден път България, при което беше награден с почетен знак „Марин Дринов“ на лента и бе избран за чуждестранен член на Българската академия на науките, както и за „доктор хонорис кауза“ на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“.

След като Ж. И. Алфьоров бе избран за носител на Нобеловата премия по физика, сме изпълнили много съвместни проекти със сътрудниците му, като: субмикронни транзистори на основата на хетероструктури AlGaIn/GaN; създаване на свръхярки излъчватели на основата на A³B⁵ хетероструктури и високоэффективни осветителни устройства с повишена надежност; създаване на светодиодни енергоспестяващи източници на биологически активно излъчване с регулируеми параметри на светлинния поток. Тази задача бе изпълнена съвместно с Центъра по светодиодни и оптоелектронни технологии – Минск към Белоруската академия на науките.

В последните години успявам поне веднъж в годината да се видя с Жорес, най-често на негова територия в Санкт Петербург. Особено полезни и приятни за

продължава на стр. 4

продължение от стр. 3

мен са неделните ни срещи, провеждани в неформална обстановка на неговата вила в Комарово, намираща се на Финския залив. На тези срещи съм научил от първа ръка най-новите идеи за развитие на полупроводниковата микро- и оптоелектроника, както и много обикновени житейски неща. Жорес има позиция

по всички въпроси, свързани с науката и обществото. Ден, след като беше премиран с Нобеловата награда, Жорес Иванович отлети за Москва и държи реч в Думата. И макар че бюджетът вече е приет, средствата за наука и образование са били увеличени от 1% на 1,5% от brutния вътрешен продукт. Днес той се бори за съхранение на Руската академия на науките срещу опитите на чинов-

ниците от разни министерства да я закрийт. Той е единственият руски учен, който си позволява днес да опонира на руското правителство, а понякога и на президента Путин, когато се посяга на руската наука, особено академичната. Жорес помогна и на Българската академия на науките, когато през 2012 г. Симеон Дянков се опита да я закрие. Тогава Алфьоров по моя молба на-

писа специално писмо до министър-председателя Бойко Борисов, което изигра своята роля Академията да бъде съхранена.

Жорес Иванович Алфьоров има една любима фраза, която споделя, от книгата на Вениамин Каверин „Двамата капитани“: „Да се борим и търсим, да не сме да се предаваме.“ Много е важно при това да разбираш за какво се борим.

СИНТЕ СВЕТОДИОДИ: ОТ НОБЕЛОВАТА НАГРАДА ДО БЪЛГАРСКОТО УЧАСТИЕ

Пенка Лазарова – СУБ,
Татяна Дикова

работи съвместно с японците. Продължава и като ръководител по едногодишен проект, финансиран от Шведската фондация за международно сътрудничество и изследвания (STINT). Така в Швеция започват изследванията й върху образци, израснати в лабораторията на Аmano и Акасаки в Университета „Мейджо“ в Япония. Работата й по тези структури продължава и след завръщането й в България във Физическия факултет на СУ „Св. Климент Охридски“ с участие на нейни дипломанти, докторанти и колеги от групата, на която е ръководител. Изследванията са свързани със кристалната структура и влиянието й върху излъчвателните характеристики на многослойни структури с дебелина на отделните слоеве в нанодиапазона, които изграждат един светодиод. Проучвани са структури и материали, получени в лабораториите на японските физици, но с апаратура, която е във факултета. Дотогава изследвания върху този модерен и перспективен клас материали у нас не са се провеждали. Съвместните й изследвания с нобеловите лауреати Аmano и Акасаки се провеждат в период, когато на изследователската общност в полето на нитридите материали и структури за сини диоди вече са били добре известни техните постижения, поради което те и Накамура са били изключително уважавани от колегията и преди да станат заслужено нобелови лауреати. Включването на българите е на по-късен етап, след като вече откритието е било налице, в доусъвършенстване на материалите, за да могат

те да повишават ефективността на излъчването си и да се стигне до положението в момента да бъдат приложими в нашето ежедневие. Като резултат за времето от 2003 до 2009 г. проф. Вълчева е публикувала 13 статии в съавторство с Нобеловите лауреати, главно върху основните компоненти на сиъноизлъчвателните светодиоди и лазери. В едно интервю пред Нова телевизия проф. Вълчева скромно пояснява, че тя и нейните колеги са помагали за изясняване на отделни проблеми, но това „на практика са дребни стъпчици и трошички“. Сериозен учен и отличен преподавател, уважавана от студентите и от физическата колегия, днес проф. Евгения Вълчева е главен секретар на Съюза на физиците в България, а неотдавна беше избрана за зам.-декан по учебната част на Физическия факултет на Софийския университет.

Друг учен от Физическия факултет – проф. д.ф.н. Борис Арнаудов, който има 3 съвместни статии с нобеловите лауреати, изследва т.нар. забранена зона на InN, един от материалите, от които се прави синият диод. В резултат на неговото „инцидентно навлизане в един проблем“, както той се шегува, в науката секва един дълго тлеещ спор. Няколко изследователски групи от цял свят спорят каква е забранената зона на материала, който участва в активните области на диода. Предполаганията са от 2,2 до 0,7 електрон волта. Оказало се, че отговорът на въпроса е в изследвания, които проф. Арнаудов е правещдал от 1979 г. върху други материали. Така се появява статия, коя-

то слага точка на научния спор. „Нашите изследвания не биха били възможни, ако не бяхме подкрепяни от Софийския университет и Физическия факултет“, подчертава проф. Арнаудов. В най-тежките финансови години, когато не само не се даваха разумни средства за наука, а едва ли не се правеха опити тя да се задуши, и университет, и факултет правеха и невъзможното, за да ни се помага за нашите изследвания, казва проф. Арнаудов. И горчиво добавя, че именно тази несигурност през годините подтиква немалко негови колеги да заминат зад граница. Останалите тук продължават да работят. Дори сами си плащат частията в международните форуми, за да докладват резултатите от изследванията си. Днес някои от тези резултати се оказват макар и малка, но важна брънка от големия пъзел, наречен LED осветление. Проф. Арнаудов уточнява, че и той, и проф. Вълчева, не се считат за част от екипа на нобелистите, а се гордеят, че са имали контакти с тях. Не сме попаднали там случайно, а сами сме търсели решения на забелязани от нас проблеми, обобщава той.

Съавтори в различни изследвания върху LED светодиодите са и възпитаниците на Физическия факултет, които понастоящем работят в чужбина: д-р Пламен Пасков, дългогодишен изследовател в Института по електроника към БАН, който има 40 статии с нобеловите лауреати; д-р Таня Паскова – 18; д-р Ваня Даракчиева – 8. В последните години една статия има и Р. Якимова.

Мечтата на покойният акад. Георги Наджаков – откривателят на фотоелектретите, беше сред нобеловите лауреати да има и български учен. Общите научни публикации на българските физици с нобеловите лауреати по физика за 2014 г. са може би една стъпка в сбъждане на тази мечта. Да се надяваме, че сред студентите на проф. Вълчева и проф. Арнаудов във Физическия факултет на нашата Алма Матер е и бъдещият нобелов лауреат по физика!

Трима японски физици – Исаму Акасаки, Хироши Аmano и Шуджи Накамура, получиха Нобеловата награда по физика за 2014 г. главно за фундаментални открития през периода 1980–1995 г. върху важни процеси за получаване на диодни структури за излъчване на синя светлина – LED излъчвателните диоди (Light Emitting Diodes), базирани на полупроводниковия материал галиев нитрид (GaN). Излъчвателният диод е изграден от няколко слоя материал с полупроводникови свойства, като електричеството директно се превръща в светлина – за разлика от лампите с нагреваема жичка, при които огромна част от енергията се превръща в топлина, а само малка част – в светлина. В представяните по-рано като енергоспестяващи флуоресцентни лампи се запалва газов разряд, което отново произвежда освен светлина и топлина. Въпреки че светлината от LED лампите е по-ярка, тъй като те не излъчват топлина, не оказват вредно влияние на околната среда. Предвижда се да имат продължителност на живот повече от 25 000 часа, което прави повече от 17 години, ако се използват по 4 часа на ден.

Получаването на висококачествен син източник на светлина става възможно благодарение на усилията на многобройни изследователи по създаване на висококачествени монокристални материали, контрол на електрическата проводимост (p- или n-тип) и създаване на висококачествени квантови наноструктури. Сред тях са и български учени – възпитаници на Физическия факултет на СУ „Св. Кл. Охридски“.

Един от участниците в тези значими изследвания е преподавателят във Физическия факултет проф. д.ф.н. Евгения Вълчева, която започва работата по изследвания на материалните системи от нитридни полупроводници при посещенията си през 2003 г. в шведския университет „Линшопинг“ като гост-изследовател в групата на проф. Бо Монемар, който

ПРОФ. Д-Р ПАРАСКЕВ СТОЯНОВ – СЪЗДАТЕЛ НА ХИРУРГИЧНА ШКОЛА И ЛЕКАР-ЕНЦИКЛОПЕДИСТ

Доц. д-р Добрин Паскалев, дм,
доц. д-р Добринка Радойнова, дм
Медицински университет
„Проф. д-р Параскев Стоянов“ – Варна

През 2015 година се навършват 75 години от смъртта на големия наш лекар, учен, енциклопедист и основател на първата българска хирургична школа в България – проф. д-р Параскев Стоянов.

Параскев (Парашкев) Иванов Стоянов е роден на 30.01.1871 г. в гр. Гюргево, Румъния. Негов дядо по бащина линия е Стоян Костов, виден търговец на кожи, който установява кантори в редица европейски градове. Баща му Иван е предприемач и търговец – известно е, че доставя вар за британската компания, която строи железопътната линия Гюргево – Букурещ, а по-късно е назначен на престижната длъжност ревизор на солниците. Като истински българин и патриот Ив. Стоянов подпомага сформирването на четата на Хаджи Димитър и Стефан Караджа, а поборникът Никола Обретенов пише в спомените си, че „големият каик, с който мина четата, беше нает от търговеца на сол Иван Стоянов, родом от Русе“. По-късно Ив. Стоянов се установява в Гюргево, където е роден бъдещият проф. Параскев Стоянов. Негова майка е Габриела фон Валтер (1843–1930), родена в Пресниц, град в тогавашната Австро-Унгария. Иван и Габриела сключват брак през 1868 г. в Русе и стават родители на 16 деца, от които остават живи осем – сред тях е П. Стоянов.

П. Стоянов получава начално образование в Букурещ в пансиона „Шевци“, а по-късно завършва в същия град прочутия лицей „Свети Сава“, където са учили редица знаменити българи – д-р Никола Пиколо, княз Стефан Богориди, д-р Атанас Богориди (първият български лекар, защитил дисертация през епохата на Възраждането) и др. Следва медицина в Париж, Женева, Букурещ и се дипломира с докторска теза върху рака на сърцето (Über Carcinoma cordis) във Вюрцбург през 1895 г. След завръщането си в България, д-р П. Стоянов работи като ординатор в болницата в Ловеч (1895–1897), след което предприема продължителна специализация по хирургия във Франция, Англия, Швейцария и Австрия. По този начин се запознава на място с водещите хирургични направления и школи в Европа. След завръщането си работи като старши хирург във Русе, Ловеч и Плевен (1899–1905). Професионалната съдба го довежда във Варна, където като лекар, организатор и общественик оставя незабравима следа и до днес. На 01.04.1904 г. д-р П. Стоянов е назначен за старши лекар в хирургичното отделение на Варненската първостепенна болница, тогава Мариинска болница. Само дни след това д-р Марин Русев (1864–1935), директор на „Обществено здравеопазване“ в града, му предлага поста „управител-лекар“. Д-р П. Стоянов приема при три условия: „персонал, какъвто аз поискам, пари за апарати и инструменти и морски санаториум“. С това се започва една небивала реорганизация в лечебното заведе-

ние – изгражда се централно парно отопление, инсталира се рентгенов апарат със статично електрическо захранване, уреждат се физиотерапевтичен кабинет и техническа работилница за ремонт на инвентара, закупени са нови хирургични инструменти и се подменя сестринския състав. По идея на д-р П. Стоянов е създадена богата медицинска библиотека. Самият той провежда редица сложни операции, като интервенира дори засегнато сърце и само за няколко години се превръща в най-известния в страната хирург. Така в своя „Варненски период“ младият д-р П. Стоянов се подготвя – професионално и административно – за своя бъдещ „академичен период“ в София.

Една от най-големите заслуги на д-р П. Стоянов към българското здравеопазване е създаването на Детски морски санаториум за костно-ставна туберкулоза, който е единствен на Балканския полуостров. Началото е сложено с две бараки в местността „Карантин“ (Варна), а на 28.06.1905 г. Върховният медицински съвет на страната утвърждава правилника на санаториума, изготвен от д-р П. Стоянов. Самият малък комплекс е разкрит на 12.07.1905 г. в присъствието на д-р Марин Русев, д-р Ангел Пюсколиев (1845–1935) – кмет на Варна по това време, д-р Хр. Ловенич – карантинен лекар и др. Още след първата година в санаториума са приети 36 деца, като 16 от тях са изписани здрави, 17 – с подобрение и 3 – без промяна в състоянието. През 1909 г. с всеотдайна подкрепа на царица Елеонора, втора съпруга на цар Фердинанд, санаториумът е преместен в местността „Кодавир“ – на север от Варна, където днес е разположен курортният комплекс „Слънчев ден“. Архитектурното оформление и цялото обзавеждане се извършват по идея на българската царица, която не престава да се грижи за всички възникнали проблеми до самата си смърт (1917). Създаването на санаториума остава завинаги скъп спомен в паметта на д-р П. Стоянов и през 1926 г. той се обръща писмено към „бъдещия директор за опазване на обществено здраве и бъдещия управител-лекар на Варненския морски санаториум, да разрешат, когато аз бъда изведен в оставка от този живот,

когато умра, да бъда погребан в разкошния парк на санаториума... на избрано хълмче, за да могат и останките ми да се любуват на бъдещето развитие и процъфтяване на санаториума.“ След смъртта на проф. П. Стоянов в двора на санаториума е издигнат паметник с неговия бюст, дело на Димо Лучиянов, ученик на големия наш скулптор Иван Лазаров.

Името на д-р П. Стоянов е свързано и с още една забележителност на Варна – прочутият „Аквариум“, разположен в Морската градина на града. Решение за неговото изграждане е взето през 1906 г., когато Фердинанд, тогава още с княжеска титла, се обръща към директора на Зоологическия парк в Неапол за съдействие, а д-р П. Стоянов влиза в кореспонденция с губернатора на Осака (Япония), който му изпраща планове, чертежи и снимки на аквариума в града. Основният камък на сградата е положен през м. октомври 1906 г., а проектът е изготвен от известния варненски архитект Дабко Дабков.

Малко известен факт от дейността на д-р П. Стоянов е неговото предложение за изграждане на сметоизгаряща инсталация във Варна. През 1908 г. е отпечатана неговата брошура „Изгарянето на сметта като източник на електричество, двигателна сила, топливо и прочее“. В нея авторът реалистично оценява евентуалния икономически ефект: „Всъде около София човек може да види цели баири от смет, които всъщност представляват злато... За София, уверен съм, че катадневно най-малко 200-250 конски сили или гняят във форма на боклуци, които иначе биха дали електричество за осветлението по не на новите крайни махли или дадени в индустриалния квартал, като електрическа сила, биха хранили няколко фабрики и биха дали на общината най-малко 200-300 000 лева доход.“ И днес проблемът с битовите отпадъци остава открит и невралгичен.

През 1918 г. в София е открит Медицинския факултет. С Указ №31/26.07.1918 г. д-р П. Стоянов е избран за професор по хирургична пропедевтика с оперативна медицина. Интересно е да се отбележи, че в началото той препода-

ва и анатомия, тъй като избраният титуляр се отказва от поста и се налага по спешност да се назначи професор по тази дисциплина, за да не се провали учебната година. През 1920 г. проф. П. Стоянов посещава за осем месеца 23 медицински факултета в Европа, за да почерпи опит при организиране преподаването по хирургия. През следващите 20 години той работи във всички области на хирургията, създава истинска хирургическа школа и подготвя първите български профилирани оператори. Сред видните негови ученици са професорите Гочо Москов, Бойчо Бойчев, Марин Петров, Антон Червеноков, Георги Капитанов, Петър Алтънков. Проф. П. Стоянов е основател и пръв председател на Българското хирургическо дружество (1934), дописен член на френските Societe Nationale de Chirurgie (1933) и Academie de Chirurgie (1935), почетен член на Румънското хирургично дружество (1932) и Белградското хирургическо дружество; реферира български и румънски статии по хирургия за немското списание Jahrebericht über die Fortschritte der Chirurgie (1901-1920).

Научното творчество на проф. П. Стоянов обхваща 57 книги, статии, доклади, сред които са и първите български учебници по хирургия: „Обща хирургия“ (1922), „Ръководство по оперативна хирургия“ (1925), „Ръководство по специална хирургия“ (1926).

Проф. П. Стоянов е полиглот, което проличава от публикациите му в чужбина и запазената кореспонденция. Според неговия син, проф. Аркадий Стоянов (1896-1963) – доктор на математическите науки, баща му владее френски, румънски, немски и английски, а ползва латински, гръцки, италиански и руски. У дома обикновено се говори на руски, тъй като съпругата на проф. П. Стоянов е рускиня от Ростов на Дон.

Любопитна подробност от биографията на проф. П. Стоянов е неговото участие в аутопсията на народния поет Иван Вазов през 1921 г. В хода на патологоанатомично изследване той установява преживени травматични черепно-мозъчни изменения и прави заключението, че в текен резултат Ив. Вазов за известен период от живота си е бил спял. Разпитана по-късно, сестрата на поета си спомня за разказаното от майка им, че като юноша, по време на надпрелукуване, младежът пада и си наранява главата, а след това за около година губи зрение. Интересен факт е също, че той е първият българин, изкачил висок планински връх.

На 21.11.1940 г. смъртта прекъсва живота и многостранната дейност на проф. Параскев Стоянов. Остават спомените за извършеното от него в медицината и общественото дело. И ако е нужен епитаф за надгробната му плоча, то той би трябвало да бъде: „Hic quiescit qui nunquam quievit“ („Тук почива, който никога не е починал“).

Академик Александър Иванов Держански, почетен член на Института по физика на твърдото тяло при БАН и почетен член на Съюза на физиците в България, беше един от големите български учени на XX век. Той постави началото на ядрено-магнитно резонансните изследвания у нас и основа българската течнокристална школа.

Александър Держански е роден на 10.02.1933 г. в София и е възпитаник на Втора софийска мъжка гимназия. Макар и с увредено зрение, той, подпомогнат от майка си, завършва физика през 1955 г. като ученик на акад. Емил Джаков. Младият учен постъпва във Физическия институт на БАН, където създава и оглавява Лаборатория по ядрен магнитен резонанс. В рамките на своята дисертация по ядрен резонанс с ръководител големия немски физик проф. Артур Льоше от Университета в Лайпциг, той разработва редица методи за изследване на молекулната структура, междумолекулните взаимодействия и надмолекулната организация в твърдо и течностно състояние на веществото. С новите методи открива впоследствие нов термично стимулиран конформационен преход в миоглобин, един от първите конформационни преходи в белтъци, докладвани в световната литература. През 1968 г. започва пионерни

АКАДЕМИК АЛЕКСАНДЪР ДЕРЖАНСКИ – ОСНОВАТЕЛ НА БЪЛГАРСКАТА ТЕЧНОКРИСТАЛНА ШКОЛА

Акад. Александър Петров,
директор на ИФТТ „Акад. Г. Наджаков“ – БАН

за България изследвания на физичните свойства на течни кристали. Ръководената от него лаборатория се трансформира в лаборатория „Течни кристали“. Лабораторията прераства в солидна научна школа, световноизвестна като Софийска група по течни кристали и дава начало на ново научно направление у нас. В нея израстват като негови ученици редица млади учени-изследователи: акад. А. Г. Петров, проф. И. Бивас, доц. д.ф.н. Х. Хинов, доц. А. Желязкова, доц. М. Митов и др. Заедно със своите ученици академик Держански разработва молекулно-статистическата теория на диелектричните и флексоелектричните свойства на течни кристали, създава мултиполния модел на взаимодействията в течни кристали, въвежда понятията стерично и би-

филно поле и открива появата на обемни въртящи моменти в течнокристален слой под действието на нехомогенно електрично поле, като нарича това явление градиентен флексоелектричен ефект. Избран е за дописен член на БАН през 1995 г. и за действителен член (академик) през 2008 г.

Академик Держански е автор и съавтор на около 200 оригинални научни статии, обзори и доклади, цитирани над 800 пъти в специализираната научна литература, и на 13 патента, които са добре известни на световната научна общност. Той притежаваше богат преподавателски и научно-организаторски опит. Изключително успешна бе дейността му при провеждането на конференции и школи по течни кристали и биомембрани. Неговото име привли-

чаще на посещения у нас много световноизвестни чужди учени, което е от голямо значение за развитието на българската физика на течните кристали.

Като безспорен научен авторитет академик Держански беше член на редица международни организации. Високите държавни и академични отличия, сред които са орден Кирил и Методий II и I ст., награда „Акад. Никола Обрешков“, медал „Марин Дринов“, юбилеен медал „100 години БАН“, почетен знак „Георги Наджаков“ на лента, са признание за неговите качества на учен, ръководител и организатор.

Семейството на акад. Держански е типично семейство на учени-интелектуалци. Съпругата му доц. Калина Держанска бе утвърден специалист по българска филология. Синът му, доц. Иван Держански, е водещ специалист по математическа лингвистика в Института по математика и информатика на БАН.

Академик Держански ни напусна на 6 април 2015 г. Той бе човек умен, мъдър и съпричастен. Неговата кончина е тежка загуба за всички, които го познавахме. Отиде си един високо интелигентен човек, голям учен, научен ръководител, организатор, преподавател, лектор, изпратен с почит и преклонение от ученици и колеги. Сбогом, учителю!

ФАМИЛИТЕ В НАУКАТА

БРАТЯТА БАЛАН – СТРОИТЕЛИ НА НОВА БЪЛГАРИЯ

Радосвета Минчева,
Университетска библиотека „Св. Кл. Охридски“

Прочутата фамилия Балан, чиито представители вземат дейно участие в културната, научната и военната история на България след Освобождението, води началото си от Сливен. За неин родоначалник се смята Стоян, роден около 1775 г., който е един от хилядите българи последвали армията на ген. Иван Дибич-Забалкански след края на Руско-турската война от 1828-1829 г. и заселили се в Южна Бесарабия. За него се знае, че останал рано вдовец, търгувал с манифактурни стоки и доживял до 105 години. Именно той получава прозвището Балан (от румънското „бялан“ – „бял, светлокож“), което става част от фамилното име на неговите наследници.

Неговият син Мартин, останал рано без майка, е отгледан в семейството на чичо си Тодор, от когото приема името Тодоров (на румънски Теодоров, на руски Феодоров). Така се ражда фамилното име Теодорови-Балан(ски). Синът на Мартин – Стоян, се жени за Мария от богатия род Грекови, преселници от Асеновград, които имат добри позиции както сред българите в Бесарабия, така и сред управляващите кръгове в Румъния и Молдова. Неин по-малък брат е Димитър Греков – виден деец на Консервативната и Народнолибералната партия, един от бащите на Търновската конституция и бъдещ премиер. Описвайки майка си в автобиографията „Книга за мене си“, Александър Балан пи-

ше, че тя знаела всички говорими езици в Бесарабия – български, румънски, руски, гръцки и турски, което докарвало баща му „до слабост“. Семейство Балан живее в Болград (румънска Бесарабия), където Стоян продължава семейната традиция на манифактурен търговец. Тук са родени и пет от осемте му деца. Сред трите изключения е и Александър Балан, роден в с. Кубей (руска Бесарабия), където баща му прави неуспешен опит да замени търговията с фермерство.

От всичките осем деца на Стоян и Мария Балан пет са момчета: Георги, роден през 1858, Александър – 1859, Мартин – 1864, Атанас – 1872 и Михаил – 1876 г. Всичките учат в прочутата Болградска гимназия и един по един се преселват в свободна България. Всичките получават европейско висше образование, като поради разорение на баща им са принудени взаимно да се издържат и подпомагат. Въпреки че имат разнос-

транни интереси и политически пристрастия, петимата братя Балан, остават задружни и верни един на друг през целия си живот.

Най-големият от братята – **Георги Тодоров (1858–1934)**, избира военната кариера. Той участва в Руско-турската освободителна война като доброволец в VII дружина на Българското опълчение. Завършва първия випуск на Военното училище в София и продължава образованието си в Николаевската генералшабна академия в Санкт Петербург. Участва в Сръбско-българската война като капитан на т.нар. Летящ отряд в района на Видин. По време на Балканските войни, вече генерал-майор, командва VII Рилска пехотна дивизия и взима участие в боевете при Солун, Галиполския полуостров, Булаир и Шаркьой. По време на Първата световната война ръководи като генерал от пехотата последователно II армия на Македонския фронт и III армия на Добруджанския фронт, а в самия край на

войната е помощник-главнокомандващ на Действащата българска армия. Негова е знаменита фраза „Ние сме победени, но не и бити!“, произнесена по повод подписването на Ньойския договор. Съпругата му загива при атентата в църквата „Св. Неделя“ през 1925 г.

Втори по ред и най-известният от братята е **Александър Теодоров-Балан (1859–1959)**. Той следва славянска филология в Карловия университет в Прага и класическа филология в Лайпциг (1879–1884). Защитава докторска дисертация на тема „За звука „ъ“ в новобългарския език“. От 1888 г. работи като хоноруван, а след това като редовен преподавател във Висшия педагогически курс (по-късно същата година Висше училище) в София и става негов първи ректор. Същата година основава и Университетската библиотека. Избиран е за ректор в три мандата (1888–1889, 1896–1897, 1902–1903). От 1893 до пенсионирането си през 1934 г. е неизменен титуляр на Катедрата по българска и славянска литература. Чете лекции по българска литература, българска граматика, българска реч, периоди в българската книжнина, наука за езика, славянски литератури. Действителен член е на Българското книжовно дружество от 1884 г., Българския археологически институт от 1922 г. и Почетен доктор на Софийския университет от 1939 г.

продължение от стр. 6

Проф. Александър Теодоров-Балан е един от основоположниците на българската филологическа наука. Повече от 75 години той работи върху описанието на българския книжовен език и има огромна заслуга за теоретичното изучаване на неговия граматичен строеж, за създаването на български тълковен речник и демократичен правопис. Работи и в областта на българската диалектология и историята на българския книжовен език. Автор е на първата научна история на българската литература до края на XIX в., както и на редица изследвания върху българската литература след Освобождението. Той оставя огромно по обем научно творчество. Пълната библиография на трудовете му съдър-

жа повече от 866 заглавия на книги, студии, статии и бележки, от които 310 са посветени на българския език. Затова и с право проф. Александър Теодоров-Балан е обявен за един от т.нар. Нови Седмочислени в българска просвета и наука.

Третият от братята – **Мартин Теодоров (1864–1922)**, завършва право във Франция и става един от най-видните столични адвокати. По примера на вуйчо си Димитър Греков той е стамболовист, един от най-ярките дейци на Народно-либералната партия. Като неин представител става общински съветник, а през 1905–1908 г. и кмет на София. По време на управлението на Мартин Теодоров столицата преживява бурен растеж. С взет от него заем от 35 млн. лева се изгражда Боянския водо-

провод, проектират се Синагогата, Централната баня и Халите, откриват се Народният театър и болницата „Майчин дом“. Най-забележителното му дело, което и до ден днешен е един от символите на София, е застилането на столичния център с прословутите „жълти павета“.

Четвъртият от братята – **Атанас Теодоров (1872–1956)**, завършва медицина във Виена, където защитава и докторска дисертация. Той е основоположник на съдебната медицина в България, съосновател на Медицинския факултет на Софийския университет, където е професор и несменяем ръководител на Катедрата по патоанатомия. Проф. Атанас Теодоров е вещо лице по делото за смъртта на Лора Каравелова и въпреки натиска на софийското висше общес-

тво доказва, че се касае за класическо самоубийство и оневинява Яворов.

Най-малкият брат **Михаил Банански (1876–1944)** също следва във Виена, но инженерство. Той е един от основателите на топлофикационно дружество в София и изгражда първите сградни отоплителни системи в страната – в Народната банка, Народната библиотека и Съдебната палата. Загива по време на бомбардировката на 10 януари 1944 г.

Днес потомци на братята Банан, живещи в България, Испания и САЩ, се изявяват, както повелява родовата традиция, в различни области на науката и културата. Те са инженери, медици, музиканти, журналисти – няма само филолози и генерали.

ДАРИТЕЛИ

АКАДЕМИК ВЛАДИМИР ГЕОРГИЕВ – ЗАБЕЛЕЖИТЕЛЕН УЧЕН И ЧОВЕК

Чл.-кор. Емилия Пернишка,*
секция „Филологически науки“ към СУБ

Когато се изправи за пръв път на катедрата в най-голямата зала на СУ – Зала 272, вече знаехме, че това е най-видният между езиковедите – преподаватели. При него аудиторията винаги беше пълна, защото събираше за лекции по общо езикознание студентите филолози от всички специалности – българска, руска, славянска, френска, английска, класическа и др. филологии, изучавани през 50-те години на XX в. Проф. Владимир Георгиев (от 1952 г. академик) беше красив мъж, по-скоро висок, с вълниста, леко прошарена коса и очила. Излъчването му беше интелигентно и съдържано, но благо. Почти не се усмихваше. Извън катедрата не говореше много, но гласът му беше топъл, умерено силен, с приятно „р“, изговаряно почти по френски.

Лекциите бяха задълбочени и интересни. Фактически ние (студентите от 50-те години на XX в.) за пръв път се срещаме с езикознанието – наука, почти непозната в училищния курс, освен като граматика на българския език, тогава с много ограничена, практически насочена проблематика. Акад. Владимир Георгиев отваряше непознати врати към един нов и интересен свят – към знаковата същност на най-човешкото явление – езика, към неговата история и психологическа основа като най-ярка проява на мисленето, свързана при всяка човешка общност с познанието на заобикалящия я свят. Той говореше за първите му проучвания в Европа, за разновидностите и групиранието на езиците по сродство, за всички съществени структурни черти на това необозримо явление и за още много съвсем неподозирани от училищното образование явления и зависимости. Имаше и любопитни, неочаквани познания, напр. беше трудно да се повярва, че напълно различни думи като *роза* и *гул* са сродни, но професорът обосноваваше сродството и пробуждаше основателен интерес към ети-

мологията и историята на думите – негова любима област. В края на 50-те години на миналия век той, един от първите наши езиковеди, запознаваше студентите си със Сосюровите идеи за неподозирани взаимозависимости между езиковите явления и системи. Тези теории, нови за XX в., вече бяха привлекли сериозен интерес и последователи в европейското езикознание.

Не е възможно накратко да се обхване огромната езиковедска изследователска дейност на акад. Вл. Георгиев, специалист по индоевропейско езикознание, учен с международна известност.

Роден през 1908 г., той се развива в благоприятна интелигентна семейна обстановка заедно със своя не по-малко талантлив и задълбочен брат Емил Георгиев (също академик, виден професор по славянска филология и плодovit учен и творец). Баща им, забележителен учител, развива у тях задълбочени интереси към научно изследване. През 1930 г. Вл. Георгиев завършва класическа филология в СУ, а после специализира индоевропейско, славянско и общо езикознание във Виенския университет, където защитава докторска дисертация. Задълбочава познанията си в университетите в Берлин, Флоренция и Париж. Езиковедските му приноси са проява на забележителна ерудиция и интерес към най-сложни езикови факти, на колосален ежедневен труд и творческа мисъл. Вл. Георгиев изследва родственото сходство между индоевропейски-

те езици, въпроси за праезика и прародината им, езика и произхода на етруските, балтославянското езиково родство и др. Международно признание предизвикват трудовете му върху старинни диалекти и езици, като критско-микенския диалект на гръцкия език от XIV в. пр. н.е., останките от древния пеласгийски език в гръцки. Ученият оборва тезите на видни изследователи за неиндоевропейски характер на предгръцкото население; забележителни са опитите за разчитане на древно етруско писмо, изследваната върху тракийския език, който Георгиев различава от езика на фригийците и даките и определя мястото му в индо-европейското езиково семейство заедно с илирийския и т.н. Постиженията и идеите му хвърлят светлина върху древния живот и връзки между народите и езиците на нашия континент и близките му източни територии. Създава се „георгиевска школа“ в езикознанието. Заедно с теоретичните приноси, голямо е неговото участие в създаването на един от най-сериозните лексикографски трудове – Български етимологически речник, чийто пръв редактор е академикът, главен редактор е на Кратка българска енциклопедия и мн. др.

Увлечателен, но и взискателен и дисциплиниран преподавател, който дава пример и изисква неуморен труд, Вл. Георгиев подготвя сериозни учени и последователи – академици и професори, като акад. Ив. Дуриданов, проф. Б. Симеонов, проф. П.

Пашов и по-голямата част от бъдещите български лингвисти. Той участва в ръководството на Софийския университет и на БАН, ръководи компетентно до смъртта си създадения през 1982–1986 г. Единен център за език и литература към БАН, както и редица международни организации. Научното му признание личи и от удостояването му с членство в редица европейски академии на науките – Френската, Белгийската, Финландската, Атинската, Саксонската; за почетен доктор е избран в Пражкия Карлов университет и в Хумболтовия университет в Берлин. Получил е всички престижни държавни награди през 60–80-те години на миналия век.

Видният наш академик бе човек не само с буден ум, дух с огромни интереси и високи научни цели, но и с голямо сърце, което е искало да дава тласък на науката и след смъртта му. Той дарява както книгите от библиотеката си на Института за български език, така и една сума от 40 000 лв. за връчване на всеки 2 години на престижна награда за високи научни постижения в областта на езикознанието – Фонд „Акад. Владимир Георгиев“. Това е единствената подобна награда – изключително ценна не по средства, но по своя високопрестижен източник и по оказаното признание към труженици с принос в езикознанието. Заедно с нея той завеща на последователите си високи морални добродетели – примера за скромност, импулса за неуморен и всеотдаен труд и интерес към науката, любов към езика и постоянен стремеж към вникване в неговите безкрайни дълбини и възможности.

* Авторката е носителка на наградата на Фонд „Академик Владимир Георгиев“ за 2015 г. за нейния труд „Местните имена в Свищовско“ и за цялостния ѝ принос за българското езикознание (бел. ред.).

На ул. „Юрий Гагарин“ № 2 в столичния квартал „Изток“ сред зелена градина се жълтее масивен двуетажен дом, който хората с любов наричат „къщата на Академика“.

Акад. Методий Попов дарява на БАН къщата си, заедно с ценните вещи и цялата си библиотека, събирана по време на неговите пътувания и дългогодишно то му пребиваването в Германия.

Кой е академик Методий Попов?

Методий Попов се ражда в Шумев в просветеното и будно семейство на Анастасия и Атанас Попови. По майчина линия е правнук на отровения от турците „покровител на българщината и беднотията“ Хаджи Сава. Баща му е основоположник на първия български симфоничен оркестър. След като завършва класическия отдел на Варненската мъжка гимназия с дълбоки знания по старобългарски, гръцки, латински, френски и немски, той става студент по естествени науки в Софийския университет през 1900 г.

По време на Македонското освободително движение Методий Попов заедно с брат си Кирил помагат на четниците на Яне Сандански. В Балканската война загива по-малкият брат Коста. М. Попов е строеви взводен командир и биолог във фронтните болници. Това му дава възможност да се занимава с изследване на холерата и откриване на антимикробиялното действие на чесъна върху холерните вибриони. Той има оригинални приноси за разкриване на причинителя на петнистия тиф по време на Първата световна война. Във фронтните болници разработва метод за ле-

МЕТОДИЙ ПОПОВ ЩЕ СИ ОСТАНЕ!

**Инж. Велика Йорданова,
докторант в ЛТУ**

чение на трудно зарастващи рани чрез обливане със стимуляционни разтвори.

По време на цитологичните си проучвания и изследвания М. Попов прави редица оригинални и ценни открития от областта на клетъчната морфология и физиологията, засягащи въпроса за хромидиалния апарат, съотношението между клетъчното ядро и протоплазмата, причината за физиологичната депресия на клетката, въпроса за принципното единство на половото и девственото размножаване. Той открива и лесно изпълнима реакция за ранна диагностика на лусес и извършва важни серологични изследвания над растителни масла.

М. Попов прави експериментални проучвания върху физиологията и морфологията на клетката и изтъква несъстоятелността на теорията на Вайсман за наследствеността. В своите публикации той излага съвременните схващания за създаването и развитието на животинските видове и раси и подчертава решаващото влияние на външните условия при обособяването на отделните раси. Изяснява понятието „човешка раса“ и дава характеристика на групата „европидни раси“. Рязко се противопоставя на хит-

леровата теория за „чистата северна раса“. Само за 72 часа написва монографията „Наследственост, раса, народ“, където доказва, че народността на българския народ носи характерните отличия на 5 европидни раси.

М. Попов е един от създателите на общата биология, автор на втория в световната литература учебник „Обща биология“ (1919). Защищава дисертация в Германия и в периода 1924–1931 г. е български пълномощен министър в Берлин. Там М. Попов общува с имена от световна величина – А. Айнщайн, М. Планк, Е. Хайзенберг, В. Оствалд и др.

Издава теоретично списание по въпросите на клетъчната стимулация, както и първата си монография по темата. За постиженията си в тази област е удостоен с наградата на Берлинската академия на науките „КОТЕНИУС“, връчвана веднъж на седем години. Избран е и за член на Германската академия на естествоизпитателите „Леополдина“.

По време на двете войни у Методий Попов се оформя идеята за побратимяване между народите и дори за световен мир – идея, на която остава верен до края на дните си. Това е и една от причините през 1935 г. по препоръки на

двама видни ротарианци: проф. Димитър Атанасов и проф. Димитър Хлебаров, М. Попов да стане член на Ротари клуб.

В знак на протест срещу расовата практика на нацистите проф. Попов връща немските си ордени, получени от германското правителство за своите научни и дипломатични приноси.

М. Попов е член и на Чехословашката селскостопанска академия, на Българската академия на науките, ректор на Софийския университет (1920–1922), декан на Медицинския факултет (1942–1943), ръководител на Института за стимулация и биологически проучвания, основател и пръв директор (1948–1954) на Института по биология при БАН, член на Президиума на Съюза на научните работници, народен представител, член е на Националния комитет за защита на мира и на Световния съвет на мира.

През целия си живот Методий Попов никога не загубва независимостта на своите убеждения и поведение. По спомени на акад. Р. Попиванов на едно от заседанията в големия салон на БАН акад. Методий Попов говори с гласа на науката, освободен от всякакъв политически натиск. Неговото изказване не се посреща с особено задоволство и председателстващият акад. Тодор Павлов грубо реагира. Методий Попов слиза от трибуната и с висок глас казва: „Вие можете да ми отнемете академичното положение, професурата, доктората, но Методий Попов ще си остане!“

Гражданите на квартал „Изток“ заради заслугите на Академика кръстиха една от улиците на квартала „Акад. Методий Попов“.

ИМЕНА ОТ МИНАЛОТО

Найден Геров – енциклопедистът, реформаторът на правописа, лексикографът, фолклористът, поетът, писателят – е един от стълбовете на нашия културен възход през бурната епоха на националните ни борби. Типичен възрожденец, той посвещава целия си живот в служба на своя народ като учител, книжовник и дипломат.

В епохата на османското робство Копривщица е едно от най-живите и деятелни селища, а фамилията Герови е една от най-видните и просветените. Семейната среда закарва Найден Геров с жажда за образование, за духовно израстване, за свобода. Пробуденият българин обръща погледа си към постиженията на другите народи, насочва усилията си да ги усвои, приложи и подчини преди всичко на основния си национален и социален идеал.

Още с пристигането си в Одеса през 1839 г. за да се учи в Ришельовския лицей, Н. Геров се чувства като в родна среда. Одеските къщи, улици, площади, църкви и най-вече руската реч го пленяват завинаги. Най-силно обаче го привлича обаянието на хората. Те са сърдечни, отзивчиви, гостоп-

НАЙДЕН ГЕРОВ – СТЬЛБ НА КУЛТУРНИЯ ВЪЗХОД НА БЪЛГАРИЯ

**Проф. д.ф.н.Искра Арсенова,
СУБ**

риемни, едноплеменни с българите. И каква култура имат само, каква литература!

За да запознае по-добре руския народ с историята на българите Н. Геров развива активна преводаческа дейност. С нея той печели популярност сред руските одески книжовни кръгове.

В Одеса Н.Геров навлиза в света на поезията. Под влиянието на руската литература, като възприема тоническото стихосложение, той създава истински поетични творби. С поемата „Стоян и Рада“ той става родоначалник на новобългарската поезия и доказва, „че и на български език може да се създава поезия със звучни рими“. По този начин той отговаря на ширещото се презрение към

българския език, който се смятал неподатлив за истинска поезия като груб и недосяган.

През последните месеци на 1853 г. той публикува в „Одеский вестник“ дълги „Писма от България“. Тези „Писма“ поставят за първи път в печата българския въпрос в неговата пълнота и с цялата му острота. Това е първото политическо изложение, призоваващо широката общественост за разрешаване на българския въпрос. С „Писма от България“ Н. Геров създава нов литературен жанр в българската художествена литература и поставя началото на българската художествена проза. В „Писма от България“ се правят сполучливи национални характеристики. Наблюденията са

предадени увлекателно и живо, с чувство за хумор, с богат идеен и емоционален контекст.

След завръщането си в България след шестгодишното обучение в Одеса Н. Геров става първият български учител с висше образование. Застава начело на развитието на българското учителско дело и създава „Пловдивската книжовна школа“. През 1849 г. поставя началото на учебната и научна книжнина по физика у нас с „Извод от физиката“. Това е най-значителното произведение на природонаучна тематика от първата половина на XIX в., което осигурява на младата българска книжнина нов поглед върху естествените науки. Тя проправя пътя за навлизането на нова дисциплина в нашите училища и за популяризиране на знанията от неизвестна до сега у нас научна област – физиката. „Извод от физиката“ е съставена за нуждите на преподаването по физика на преподаването по физика в първите класни български училища и до 1869 г. остава единственият, макар и непълнен учебник по физика на български език. Авторът за първи път се опитва да преодо-

продължение от стр. 8

лее затрудненията, произтичащи от отсъствието на научна, физическа и техническа терминология на български език.

През втората половина на XIX в. природонаучните знания навлизат все по-широко в българските периодични издания и книги. Чрез заниманията си по естествени науки Н. Геров иска да предаде на трупаните опит и знания. През 1845 г. написва дипломна работа в Русия „Приготовление всех родов стеклов“, като смята да запознае съотечествениците си с опита по обработването на стъкло, за да им създаде нов поминък.

Според Н. Геров икономическото подобрене сред българите може да настъпи, като се научат на занаяти и се обърне внимание

на развитието на традиционните за България занаяти. На първо време това може да стане, като се развият характерните за българите занаяти, като ръкоделието и текстила.

След поражението си в Кримската война Русия решава да засили своето влияние на Балканския полуостров, като обърне по-голямо внимание на политическата и културната пропаганда. На 17 юли 1857 г. пловдивските граждани посрещат първия руски консул Н. Геров. За българите това е вдъхване на вяра, че великата държава, която назначава за свой представител темен сънародник, не ще ги остави и по какъвто и да е начин ще им помогне в борбата за освобождението им не само от гърците, но и от турците. Като руски вицеконсул Н. Геров съдейства

за правилното насочване на руската политика по българския църковен въпрос.

През Освободителната война Н. Геров е придаден към княз Черкаски в руската главна квартира и участва в съставянето на „Материали для изучения Болгарии“ и при изработването на документите за бъдещото административно устройство на България. Той се движи с руските войски и след Освобождението на Свищов е назначен за пръв български губернатор на града. През това време той извършва огромна работа от административен и военен характер. Свищов е главният център на Русия във водещата се война.

Н. Геров взима активно участие при миропомазването на престолонаследника Борис, извършено на 2 февруари 1896 г. Той участва

на тържествата в София, лично посреща на гара Цариброд руския представител за миропомазването граф Голенищев-Кутузов.

Цялостната народополезна дейност на Н. Геров е вършена с много себеотрицание и ентузиазъм. Учил и усвоил ценностите на руската култура и наука, приел опита на най-престижни университетски центрове, той прилага своите знания за изграждането на гимназиалното образование у нас в края на XIX в. Скромен, упорит, предан труженик и тих литераторен работник, Н. Геров завещава на поколенията своята любов към руската култура и литература, към руския език и руския народ. С това той прави страната ни част от европейската научна и културна общност и нейното развитие.

ПОРТРЕТИ ОТ ДВА ВЕКА

Акад. Стефан Христов е роден на 12 декември 1910 г. в гр. София. Завършва висшето си образование по химия в Софийския университет. Специализира физикохимия в Германия – Техническият университет, Берлин.

Проф. Стефан Христов е един от изтъкнатите представители на физико-химичната наука в България и се счита за един от основоположниците на квантовата електрохимия. Той надхвърля класическите обекти на химията и прилага квантово-механичния подход за интерпретацията на електронните преходи в биосистеми – напр. от първични към вторични акцептори при фотосинтеза в бактерии. Има над 120 научни публикации в световната литература, които са цитирани над 2000 пъти.

Най-честите асоциации за научните приноси на акад. Стефан Христов са в областта на квантовата химия, но те далеч не се ограничават само до тази област на физикохимията. Трудовете на проф. Христов, посветени на методите за обновяване закона за запазване на енергията, се отличават със своята изключителна прецизност и задълбоченост. Трудно е да се обхващат и представят всички аспекти на научните му приноси. Те обхващат основните методи на физикохимията: от свойствената за термодинамиката интерпретация на Закона за запазване и превръщане на

ЗА АКАД. СТЕФАН ХРИСТОВ – ЛЮБИМ ПРЕПОДАВАТЕЛ, ЗАБЕЛЕЖИТЕЛЕН УЧЕН, БЛАГОРОДЕН И ДЕЛИКАТЕН ЧОВЕК*

Доц. д-р инж. Весела Д. Кънчева
Институт по органична химия с Център по
фитохимия – БАН

енергията, през характерните за статистиката интерпретации на теорията за реакционните скорости, до типично квантово-химичните изследвания.

Проф. Христов започва преподавателската си дейност като асистент в Софийския университет. През 1947 г. става професор и ръководител на новосъздадената Катедра по физикохимия към Държавната политехника в София. Той се счита за един от основоположниците на ВХТИ (Висшия химико-технологичен институт, сега Химико-технологичен и металургичен университет). През 1964–1966 г. е ректор на ВХТИ. През 1961 г. е избран за член-кореспондент, а от 1984 г. – за академик (редовен член)

на Българската академия на науките. Той е един от член-основателите на международното научно списание *Electrochimica Acta*, член на Съвета и национален секретар на Международното дружество по електрохимия *ISE*, председател на Българско химично дружество (1960–1972), председател на Българския национален комитет на IUPAC.

Проф. Христов многократно е награждаван за своята научна дейност: лауреат на Димитровска награда, заслужил деятел на науката, двукратен носител на орден „Кирил и Методий“, носител на орден „Стара планина“ I степен за изключителните му научни постижения в областта на физико-химията и квантовата хи-

мия, присъдена му е награда на Президиума на БАН по химия и биология „Асен Златаров“.

Като преподавател проф. Христов беше неповторим, обаятелен, респектирац и неподражаем. Аз имах щастието да бъда негова студентка. Бях като всички останали заплена от неговата ерудираност, обаятелност, излъчване, владенето на материята. Завинаги обикнах физикохимията благодарение на умението на проф. Стефан Христов да ни предаде по разбираем, увлекателен и интересен начин сложните физикохимични закони. Проф. Христов излъчваше респект с изключителната си ерудираност и в същото време със скромност и деликатност. Ние бяхме първи поток на Органичния факултет на ВХТИ – най-силните студенти, и ставахме на крака от уважение към проф. Христов в края на лекцията му.

За всички нас, които все имаме щастието да бъдем негови студенти, проф. Стефан Христов ще остане образец на любим преподавател, забележителен учен, благороден и деликатен ЧОВЕК.

Да си спомним за него с признателност и обич!

* Биографичните данни за проф. Стефан Христов са предоставени от проф. Едуард Клайн - зам.-ректор на ХТМУ.

„Аз бих желал българският народ дотам да се издигне в своята култура, в своето благоденствие и в своята държавна благоустроеност, че всички българи, дете и да се намират те, обединени в своето национално и културно съзнание, да се считат щастливи и горди, че са синове на такъв народ.“

Из интервю на Т. Влайков пред в. „Обзор“ от 6 април 1935 г.

АКАДЕМИК ТОДОР ВЛАЙКОВ – ПИСАТЕЛ, ПРОСВЕТИТЕЛ, ОБЩЕСТВЕНИК И ПОЛИТИК

Габриела Вапцарова, Дарина Илиева,
НА на БАН

Тази година се навършват 150 години от рождението на големия български писател, просветител, общественик и политик академик Тодор Г. Влайков. Роден е през 1865 г. в гр. Пирдоп. Завършва държавната класическа гимназия в София и заминава с държавна стипендия да следва филология в Императорския московски университет, без да приключи окончателно целия курс. След завър-

продължава на стр. 10

продължение от стр. 9

щането си в България през 1888 г. Влайков е учител в Пирдоп, където се отдава на народопросветна дейност: организира общинска библиотека, четения и сказки, основава дружество за подпомагане на бедни ученици, учителско дружество, спомагателна каса. През 1890 г. създава и първата българска кооперация „Орално“ в с. Мирково и така става родоначалник на българското кооперативно движение.

По настояване на д-р К. Кръстев през 1892 г. Т. Влайков пристига в София като училищен инспектор и преподавател в Софийската класическа гимназия. През следващата година подема инициативата за основаване на „Българското народнообразователно дружество“, чийто председател е кметът на София Димитър Петков, секретар е Влайков, а членове са проф. Иван Шишманов, Алеко Константинов, д-р К. Кръстев, Юрдан Трифонов и др. Този период, когато Влайков публикува разказите „Седянка“, „Две майки“, „За дядовата Славчова унука“, „Леля Гена“, „Ратай“, „Вестовой“ и др., оформя неговия творчески натюрел като писател народник и го утвърждава като „най-талантливия от досегашните ни повествователи“ (П. Славейков).

През 1896/97 г., вече 32 годишен, показал творческа зрялост, издал първия си сборник „Повести и разкази“ и породил надежди за разкриване на голямо белетристично дарование, Влайков престава да пише художествени произведения и се отдава на политика.

Верен на заветите, оставени от великите дейци на Българското възрождане, той разбира, че с Освобождението не всичко е постигнато. За изграждането на истинска свобода и култура е необходимо да се издигне обществото до една морална и социална висота. Затова в действията му прозират същите нравствени принципи, които го ръководят както в лич-

ния, така и в обществения му живот.

Партизанските борби и страсти, които среща в България след завръщането си от Русия го подтикват да избере политическия център и да се яви сред народа с нови идеи, но като кандидат за депутат от Демократическата партия той се проваля на изборите. Срещите му с Антон Страшимиров, Найдчо Цанов, Стоян Костурков, Любомир Милетич, Йосиф Фаденхехт, Венелин Ганев и други млади демократи обаче пораждат идеята за нова политическа група, която създават през 1905 г. – Радикално-демократическа партия. Те имат поддръжката на кръга „Мисъл“ – д-р К. Кръстев, Пенчо Славейков, Пею Яворов и П. Ю. Тодоров. В противовес на партизанщината и демагогията, на фалшификациите по време на избори, съмишлениците на Влайков превръщат моралността в основна своя тема и принцип на действие.

Следващите близо 30 години Тодор Влайков посвещава на политиката. В саморъчно написана от него биографична справка Влайков пише: „В началото на ноември 1896 г. напуснах учителството, за да се кандидатирам за народен представител при предстоящите тогава законодателни избори. От тогава и до днес (1929 г.) не съм заемал никаква държавна служба. Избран съм 7 пъти за народен представител в Общинското народно събрание и 1 път в V-то Великото народно събрание. Избран съм два пъти за член на Столичния общински съвет през 1911–1914 г. Бил съм една година редактор на литературното списание „Мисъл“ (1898–1899 г.) и 18 години съм бил редактор на обществено-литературното списание „Демократически преглед“ от 1902 – 1920 г.“

Политическите статии и студии на Влайков са написани по повод различни събития и въпроси от българския обществен живот. Идеалист по заложби и възпита-

ние, демократ по убеждение, моралист по характер, Влайков иска да внесе сред българите идеите на напредък, социална солидарност и партийна търпимост. Това са статии, посветени на парламентаризма у нас, на политическите партии, в които критикува техните домогвания и порочни насоки, занимава се с морала в партийната дейност. За него свободата, стопанската независимост и културата са основни предпоставки за разумен и смислен обществен живот. Влайков пръв излага недъзите на партийната система, обосновава групирането на обществените сили като противодействие на узурпаторската воля на монарха. Осем години след влизането на Т. Влайков в Демократическия сговор и след като споделя отговорностите по едно дълготрайно и лошо управление, той признава, че Демократическият сговор не може да стане партия, че там съществува „племенност“, че онова, за което е мечтал, е една горчива илюзия. Затова винаги, при всички режими и условия, той остава борец за лична идейна свобода, за просвета и икономическо равенство, за една истинска демократична държава, в която всеки гражданин ще има достъп и еднакви права върху културните, духовни и материални ценности.

Политическата си кариера Влайков завършва през 1925 г., когато за щастие на българската литература се връща към писателския труд. От перото му излизат нови повести като „Стрина Венковица и снаха й“ (1925), „Житието на една майка“ (1926) и др. Най-голямото му произведение от този период – „Преживяното“ (1934–1942) е изпълнено със спомениите му от детинство.

Влайков е един от първомайсторите на нашето слово. Той взема сюжетите си от живота на своите земляци, като много се влияе и от речта им, а това е може би най-ценният колорит на произведенията му. С форма и съдържанието разказите и повестите на пи-

сателя ни въвеждат в един приказен и все пак действителен свят, който е близък на всеки читател, защото е чисто български. Те са част от нашата литературна класика, издържала строгия изпит на времето. Влайков не е само човек на изкуството, а и един от големите учители на своя народ. Може да твърдим, че правилно разтълкувано, неговото творчество е сред най-ценните приноси в нашата литература и националната ни духовна култура изобщо.

За постиженията на Тодор Влайков като писател по предложение на Пенчо Славейков той е избран още през 1900 г. за редовен член на Българското книжовно дружество, чийто правоприемник е Българската академия на науките. От 1940 до 1943 г. той е председател на Литературно-художественния клон на Академията. БАН дава висока оценка на неговата културна, литературна и обществена дейност, подчертава приноса му за духовния ни възход и изпява своята почит пред „постигнатия блясък на българското слово, пред честно изпълнената дълг към народ и родина, като същевременно въздава хвала на скромното и тихо сияние на вдъхновения от най-възвишени помисли човешки подвиг.“ (М. Арнаудов)

В тази юбилейна Влайкова година трябва „да се обърнем и огледаме пътя на труженика Влайков – неговото име изгрява още в зората на освободения народ, налага се в литературата, политиката и обществеността. Няма нова честна мисъл, няма народополезно начинание, в най-предните редици на което да не стои Влайков. Нещо повече – името му е било винаги гаранция, че дето е той – там са честни, безкористни хора.“ (Ст. Кръстев)

* Цитатите в статията са от документи, съхранявани в личния архив на Тодор Влайков в НА на БАН. (бел. авт.)

МИХАИЛ ГЕРАСКОВ – ВЪЗРОЖДЕНЕЦЪТ В СЛЕДОСВОБОЖДЕНСКА БЪЛГАРИЯ

Гл. ас. д-р Марияна Илиева,
Факултет по педагогика – СУ „Св. Климент
Охридски“

Историческото познание за миналото на един народ е ценно. В резултат на наложената през 1945 г. политическа идеология са потънали в забвение някои личности от областта на педагогическата мисъл, които имат своето важно място в историята, а техните идеи биха били полезни за различните иновации в системата на образованието. Една от тези личности, дала своя голям принос за развитието на педагогиката, е Михаил Герасков (1874–1957), творил в периода края на XIX и първата половина на XX век.

Михаил Герасков Балеви е роден на 4 (17) октомври 1874 г. в гр. Берковица. Баща му, Гераско Първанов, се преселва в града от с. Бальовица, откъдето идва и фамилията име Балеви. Той е бояджия и търговец, неграмотен, но се стреми да отдели необходимото време на децата си за образо-

вание. По характер е весел и общителен, разказва увлекателно приказки. Майка му – Мария Игнатова, произхожда от виден берковски род. Била е много трудолюбива, с високо съзнание за семеен и майчински дълг. Семейството е многолюдно, със седем

деца, от които едно умира в ранна детска възраст. М. Герасков получава основното си образование в родния си град. Той е ученолюбив, проявява силна памет и интерес към краснописа, историята, рисуването и чертаенето на географски карти. Често, като малък

ученик, наблюдава уредите по физика и география. Обича да чете преведените от руски език приказки, които са купувани от баща му. Образите на баба Яга и на Иван Богатир остават в съзнанието през целия му живот. През 1891 г. завършва Ломското педагогическо училище с отличен успех. През същата година започва своята професионална кариера като учител. Честен, решителен и идеалист, той се сблъсква с разочарования и огорчения от действителността. Открито изразява мнението си, отстоява позициите си, критикува и се противопоставя на това, което противоречи на убежденията и възгледите му. На неговата обществено-политическа и професионална активност се дължат множеството „премествания“ от едно училище в друго в началото на вся-

продължава на стр. 11

продължение от стр. 10

ка учебна година, както и едно уволнение. През 1896 г., след поредното „преместване“, започва работа в Брезнишкото трикласно училище. Тук, в гр. Брезник, се запознава и с бъдещата си съпруга Райна, с която остава до края на живота си през декември 1957 г. Семейството има четири деца – Александър, Иван, Георги и Борис. С изключение на най-малкия му син – Борис, който е лекар, всички останали, включително и снахите му, са отдадени на учителската професия. В спомените си най-големият му син разказва с дълбоко уважение за своя баща. Посочва, че въпреки финансовите трудности в семейството, баща му обича да помага не само на близките си, което счита за свой дълг, но и на хора, изпаднали в нужда. Александър описва случка за свой съученик и приятел: „Забелязах, че Страхил гладува. Споделих това с мама, а тя – с татко, който нареди всяка сутрин да му нося закуска. Ние закусвахме по две филийки пържен хляб. Носех му закуската в гимназията и той я изяждаше преди началото на учебните занятия. През зимата татко каза да му нося по три филийки. Не помня кой от братята ми една сутрин запита: Защо на Страхил три, а на нас по две филийки? Татко ни изгледа и каза спокойно: Защото вие на обяд ще дойдете да обядвате нещо, а на Страхил това може да е и заку-

ката, и обяда“. Това е едно доказателство за човечността на М. Герасков.

Непримирим в желанието си да получи по-високо образование, през 1906 г. М. Герасков заминава за Швейцария. В университетата в гр. Цюрих е студент в специалност „Философия и педагогика“. На два пъти поради финансови затруднения е принуден да прекъсва своето следване и се завръща в България, като работи като учител и инспектор. След завършване на висшето си образование той отказва покана да остане в Цюрихския университет. Причините за това са семейството и желанието му да работи в Софийския университет. Той е ерудиран учен с възрожденски дух и сърце, изпълнено със стремеж да даде всичко от себе си за развитието на българската педагогическа наука и за призованието на учителската професия. Владее немски, френски и руски език.

Михаил Герасков проявява своята енциклопедичност, творческа индивидуалност и изключителна добросъвестност като български учител. Взема активно участие и в образователната политика. Като организатор и председател на Българския учителски съюз в периода 1900–1903 г. той подчертава педагогическата свобода и творческия характер на професията, защитава гражданските права и издигането на личността на учителя. В своята обществена и научна дейност вина-

ги издига значението на учителя – неговата професия и личност, като го определя за основен фактор за успешното реализиране на образователните цели.

В периода 1923–1940 г. е преподавател в Софийския университет. В резултат на своята академична дейност М. Герасков дава своя голям принос за развитието на педагогиката като наука и разрабването на университетски курсове. В спомените си студентите му пишат за него с много любов и уважение. Провокирал е в тях желание за отдаване на учителското призвание. С чистия си и разбираем език, с тембъра си, както и със своята непринуденост, доброта и уважение към студентите си, разглежданите проблеми се усвояват с лекота. Винаги внимателен и коректен – такъв е и на изпитите, които провежда – след като зададе въпросите си, оставя студента да помисли и с внимание, което обуславя доверие и спокойствие, изслушва отговорите. Един от неговите студенти е проф. Жечо Атанасов, който споделя, че дори и след приключване на лекциите при проф. М. Герасков, студентите продължават да четат книгите му и се доверяват на информацията в тях.

През целия си живот М. Герасков твори. Книжното му наследство респектира със своя обем и съдържание. Автор е на множество книги, читанки за началното училище, учебници и ръководства по педагогика за нуждите на пе-

дагогическите училища, гимназиите и учителските институти. Активно пише и в българския периодичен печат. Статиите му са приблизително 400, а съобщенията, прегледите, бележките, рецензиите и критиките са многобройни – над 1000.

Написани преди повече от век, идеите на М. Герасков в голям степен звучат актуално. В пряк допир с тях читателят – неспециалист се замисля върху възпитанието и образованието на своите деца и в каква степен наистина е добър родител, а читателят – настоящ или бъдещ учител намира възможности за решение на проблеми в съвременната българска образователна система. В своите научни трудове професорът подчертава ролята на образованието за развитието на обществото и на отделната личност. Той пише, че цялата училищна система трябва да е организирана съобразно „ученическата природа“. Според него важен елемент в обучението е създаването на мотивация за учене, активност и самостоятелност на подрастващите. Много ценна е неговата идея, че родителите трябва добре да познават своето дете, да полагат непрекъснати, но не в крайности, грижи за неговото здраве. Актуална е мисълта му, че за усъвършенстването на образователната система е възможно да се черпи опит от чужди държави, но всяка промяна трябва да е в зависимост от българската действителност и традиции.

Един от първостроителите на лесовъдската наука, просвета и практика в България е професор Тодор Димитров – първият хабилитиран преподавател по лесовъдство в България.

Тодор Димитров Христов е роден на 12.02.1884 г. в гр. Прилеп, Република Македония. Завършва средното си образование в реалната гимназия в гр. Сливен през 1904 г. и веднага след това е изпратен като държавен стипендиант в Нанси (Ecole Nationale des Eaux et Forêts) по специалността „лесовъдство“, където завършва висшето си образование през 1907 г. Той е един от 5-тимата стипендианти, по препоръките на французите Бер и Вожли – Георги Кюркчиев, Константин Христов, Борис Мишайков и Димитър Григоров.

През периода 1907–1923 г. Тодор Димитров заема различни длъжности във ведомството по горите – администрация, експлоатация и уредба на горите, но основно работата му е свързана с укрепяването на пороищата, за което се е обучавал като държавен стипендиант.

Трайна следа в живота на Тодор Димитров оставя една среща с Костадин Байкушев. Посочвайки семената на ендемичния за Балканите бор – бялата мура, Байкушев обръща внимание на своя по-млад колега, че „това ценно дърво се намира на две-три

ТОДОР ДИМИТРОВ ХРИСТОВ – ПЪРВИЯТ БЪЛГАРСКИ ПРОФЕСОР ПО ЛЕСОВЪДСТВО

Ас. Евгени Цавков,
Лесотехнически университет

места в Европа и то на Балканския полуостров и се нуждае от подробно изучаване и описание“. Това дава тласък на Тодор Димитров за задълбочаване на проучванията върху този вид у нас и написаната монография впоследствие става негов хабилитационен труд, с който Тодор Димитров заема обявената през 1923 г. доцентура по лесовъдство в Софийски университет.

През периода 1919–1923 г. Тодор Димитров работи в Отделението за горите, но в същото време започва и своята педагогическа дейност като лектор в първия випуск на Горския отдел на Държавното средно техническо училище в София (дн. Софийска гимназия по строителство, архитектура и геодезия) и в иницириания от Министерството на земеделието и държавните имоти специален лесовъдски курс. Тези две първи ини-

циативи на нашето специализирано лесовъдско образование, заслуга за което определено има и Тодор Димитров, стават и основана за откриване на Лесовъден отдел към Агрономическия факултет на Софийски университет.

На 22.12.1923 г. Тодор Димитров заема обявената редовна доцентура при Катедрата по лесовъдство към Агрономическия факултет на Софийския университет, а от 01.01.1924 г. е избран за редовен доцент в катедрата по частно лесовъдство. Така започва академичната кариера на доц. Тодор Димитров, а това е и първата стъпка на висшето лесовъдско образование у нас.

До приемането на първите студенти по специалността „Лесовъдство“ Тодор Димитров води общ курс по лесовъдство на студентите-агрономи. След откриването на Лесовъдния отдел при

Агрономическия факултет на Софийския университет с решение на Академичния съвет от 28.01.1925 г. доц. Тодор Димитров е избран за ръководител на първата катедра в отдела – „Частно лесовъдство“, която ръководи до смъртта си. Няколко години той е единственият хабилитиран преподавател по лесовъдски науки у нас и сам чете всички специализирани лесовъдски дисциплини. Полага големи усилия за изграждане и утвърждаването на лесовъдската специалност у нас.

На 12.04.1927 г. Тодор Димитров е избран за извънреден професор, а от 26.01.1931 г. за редовен професор при катедрата „Частно лесовъдство“. Като преподавател чете курсовете „Частно лесовъдство“, „Лесоохрана“, „Укрепяване на пороищата“, „Горска икономика“, „Горска техника“ и „Увод в лесовъдските науки“. Автор е на първите специализирани учебници и ръководства: „Частно лесовъдство, лесоразвъждане и изкуствено лесовъдство“ (1926), „Кратък курс по укрепяване на пороищата“ (1928, превод от Пол Демонез), „Курс по укрепяване на пороищата“ (1931), „Лесоохрана“ (1934), чийто обем възлиза на 1700 страници за един много кратък период от 7-8 години. През 1933–1934 г. е декан на Агрономо-лесовъдния факултет.

продължава на стр. 12

продължение от стр. 11

В общественния живот на лесовъдите проф. Димитров заема важно място. Той е бил член и председател на Дружество на българските лесовъди и на Дружеството на лесовъдите-академици. Извън активността си в живота на лесовъдите в България е член-основател на Българското ботаническо дружество, член на Международната библиографска комисия, член на Френското дендрологично дружество и Швейцарското горско дружество.

Публицистичната дейност на проф. Т. Димитров е богата и разнообразна. Неговите публикации са в различни области на лесовъдството: горско семезнание, горска фитопатология, защитата на горите, интродукция на чуждоземни дървесни видове, горска политика, природозащита и лесовъдска библиография. Той е един от пионерите в областта на микологията и фитопатологията у нас.

Творчеството на проф. Тодор

Димитров обхваща общо 117 публикации, от които 19 книги, между които и 3 учебника, 90 статии (39 научни и 40 научно-популярни и 11 преводни), 3 реферата. От тези публикации 94 са самостоятелни. В броя на публикациите не са включени рецензиите на различни статии и книги от чуждестранния печат, както и голямото количество от публикации на проф. Димитров в периодичния печат. Особеност в творчеството му е публикуването на няколко статии по даден проблем в различни източници (основно в списанията „Горски преглед“, „Лесовъдска мисъл“ и „Сведения по земеделието“) с ясна цел тематиката да достигне до възможно по-широк кръг читатели и в достъпна форма. Особено място в популяризирането на лесовъдската книжнина заемат изданията „Горски справочник“ (10 годишници, 1931–1939 г. и обем от близо 3000 страници) и „Библиография на лесовъдската книжнина за периода 1878–1928 г.“ Ценен

справочник за всеки лесовъд е публикуваната от Т. Димитров първа по рода си библиография на лесовъдската книжнина – „Указател на българската лесовъдска книжнина в периода 1878–1928 г.“ Тази книга е ценна не само за всеки лесовъд, но и за всички близки научни области в България.

На 07.04.1927 г. проф. Тодор Димитров е награден от Френското министерство на земеделието по случай 100-годишнината на Горската академия в Нанси с орден „Officier du mérite agricole“ и високо отличие, връчено му като възпитаник на Академията и за заслугите му в развитието на българското лесовъдство.

Професор Тодор Димитров умира внезапно на 05.05.1938 г., в разцвета на своите творчески сили.

Той оставя трайна дйра като един от първостроителите на младата лесовъдска наука и основоположник на университетското преподаване по лесовъдство в България. Проф. Тодор Димитров

ни завещава едно печатно наследство от общо 6700 страници, 1/4 от които са статии, 1600 страници учебни помагала и повече от половината (3520 стр.) книги и справочници.

Професор Тодор Димитров публикува в периодичния печат през 1937 г., една година преди смъртта си, статия под надслов „Гора и народ“, чийто финал днес ние приемаме и като послание към нас, а и към бъдещите поколения:

„В своята органическа общност и с отделните части, които я съставляват, гората, при предаването ѝ от поколение на поколение, е подложена на законите на тая общност. Тя е мост между миналото, настоящето и бъдещето, през които ние подаваме ръка на своите синове. Нашите деца има да жънат в нея това, което бащите ни са опазили и което ние сме отгледали, а каквото ние опазим, ще расте и ще се подобрява в полза на нашите внуци“.

С пълно основание Никола Мавродинов може да се определи като един от пионерите на изкуствоведската мисъл, от създателите на българското изкуствознание – като история на изкуството и като оперативна художествена критика. Той се изявява почти равноправно като изкуствовед, историк на изкуството и преподавател. За Мавродинов е характерна преди всичко удивителна работоспособност, специфичен стил на изказ, голяма наблюдателност към актуалните проблеми. Неговото дело се измерва с огромно количество страници и многобройни инициативи. Творческото му наследство отразява нагласите на епохата, в която работи. Текстовете му върху актуални художествени въпроси (представяне и отзиви за изложби, портрети на отделни художници и др.) маркират тенденции и предлагат оценки. Същевременно те са и критични, а в отделни моменти и полемични.

Мавродинов е роден през 1904 г. Произхожда от семейството на забележителни тутракански общественици, просветни дейци и издатели. Получава в пълния смисъл на понятието отлична подготовка в областта на историята на изкуството и археологията в университетите на Ганд и Лиеж, Белгия (1923–1926), а по-късно през 1936–1937 г. специализира в Сорбоната, Париж, където и чете лекции по старобългарска архитектура.

Близо 20 години (1928–1949) неговата дейност е тясно свързана с Народния музей (днес Археологически музей при БАН), където е уредник, а между 1944–1949 г. и негов директор. От този период датират интензивните му занимания със старобългарска архитектура и изкуство. Тогава разработва и публикува монографиите „Еднокорабната и кръстовидна

църква по българските земи до края на XIV в.“ (1931), „Боянската църква и нейните стенописи“ (1943) и „Старобългарската живопис“ (1946).

Успоредно със системните проучвания на историята на старото българско изкуство, Мавродинов проявява силно изразено внимание към съвременното състояние на българското изобразително изкуство. Сътрудничи на сп. „Златорог“, а от 1938 г. – на сп. „Изкуство и критика“. В ранния период на своята дейност той се изявява като автор на оперативна критика – рецензии и отзиви за художествени изложби. Поставя основите на проучване на българската илюстрация. Автор – съставител е на първите специализирани български каталози: тези на изложбата на личната сбирка на Георги Личев (1934), на ретроспективата „100 години българско изкуство“ (1935), на „Френската гравюра от XVIII в.“ (1939). Изследва творчеството на редица съвременни художници. Публикува монографии за скулпторите Жеко Спиридонов (1933) и Любомир Далчев (1942). През 1946 г. излиза изследването „Новата българска живопис“,

в което са очертани основните тенденции на развитието на българското изобразително изкуство от периода на Възраждането до Втората световна война. Разнообразната му научна дейност получава признание и от Българската академия на науките. През 1943 г. му е присъдена наградата от фонда „Берлинов“ („Кирило-Методиевската награда“), а през 1946 г. той е избран за дописен член (член-кореспондент) на Българската академия на науките.

В политическо отношение Мавродинов се числи към левите интелектуалци. Това обаче не пречи управляващите след 1944 г. страна фактори да имат противоречиво отношение към него, поради изразения му стремеж към интелектуална свобода.

През втората половина на 40-те години Мавродинов навлиза в период на интензивна работа по цялостно изследване на българското изобразително изкуство. Може да се каже, че това са неговите най-плодотворни години, творческото му десетилетие. Освободен от длъжност като директор на Народния музей, той малко по-късно поема препода-

вателската кариера. Избран е за професор по история на изкуствата във Висшия инженерно-строителен институт и по история на българското изкуство в Художествената академия (тогава Висш институт за изобразителни изкуства).

Последните години от живота му (умира през 1958 г.) са изпълнени с интензивен труд, плод на който са поредица от монографии и учебни пособия, сред които особено изпъкват „Връзките между българското и руското изкуство (1955) и „Изкуството на българското възрождане“ (1957).

Проф. Никола Мавродинов е останал в спомените на съвременниците си като изключително трудолюбив, целенасочен изследовател, със също така изключително широко творческо амплуа, с отлично чувство за хумор, човек сдържан, коректен и фин в обноските си.

Той се движи в интелектуалната среда на художници, архитекти, издатели, писатели. Такава е и семейната му среда. Съпругата му Вера, също историк на изкуството, е дъщеря на филолога и историк Йордан Иванов; тяхната дъщеря Лиляна също работи в областта на историята на изкуството.

Със сравнително ранната му смърт (умира на 54 години) приключва една цяла епоха в историята на българското изкуствознание. Творческото наследство на Никола Мавродинов обаче има трайно значение, не само като пионерско дело в полето на историята на изкуството, но и с богатството на идеи, ракурси и оценки. С цялата си разнообразна изjava, той извежда българската художествена критика и изкуствоведски изследвания на нивото на най-добрите европейски образци, които познава.

ЧЛ.-КОР. НИКОЛА МАВРОДИНОВ – ЕДИН ОТ ПИОНЕРИТЕ НА ИЗКУСТВОВЕДСКАТА МИСЪЛ У НАС

Николай Поппетров,
секция „История“ към СУБ

ПРОФЕСОР НИКОЛА АРНАУДОВ И НЕГОВИТЕ ПРИНОСИ ЗА РАЗВИТИЕТО НА БОТАНИЧЕСКАТА НАУКА У НАС

Проф. Нина Бакърджиева,
почетен член на СУБ

Името на професор Никола Арнаудов е свързано с развитието и формирането на нови направления в ботаническата наука у нас. Спомням си го от ранните ми студентски години по специалността биология, когато още в първи курс слушах с интерес и респект неговите лекции. Висок и представителен, вече доста възрастен мъж, той говореше с монотонен глас, но ясно и логично обясняваше същината на преподавания материал по анатомия и органография на растенията. Приковаваше вниманието на аудиторията, насищаше я с академична атмосфера, с допир до истинската наука.

Проф. Никола Арнаудов е учен, направил много за основополагането и развитието на ботаническата наука у нас и оставил трайно присъствие в нея. А научните му приноси се вписват в ботаническите знания по света. В спомените ни той е останал като изключително ерудиран, прецизен, безкрайно трудолюбив учен и преподавател, същевременно скромнен човек, отличаващ се с висок морал и етика. За него проф. Кирил Попов пише че: „той е образец на изключителна честност като човек и учен“. Обрисувайки неговото място в историята на ботаническата наука, проф. Ст. Станев казва: „за тях (студентите, б.а.) той е еталон на университетски професор, съчетаващ в себе си знанията и мъдростта на учен, таланта и обаянието на лектор, добротата и скромността на човек“. Също така: „Проф. Арнаудов се помни със своята безкомпромисна научна съвест и принципност.“ С тези неговите качества можем да си обясним позицията му по „ученията“ на Т. Лисенко и О. Лепешинская, за които той е казал, че са небосновани и неприемливи. И това свое мнение е изявявал публично.

Никола Арнаудов е роден през 1887 г. в София в семейството на

подофицер с пет деца, което разполага с доста оскъдни средства, особено след ранната смърт на бащата. Като ученик той е скромно и тихо момче, неизменно отличник. Желанието му да получи висше образование изглежда трудно осъществимо, но негов близък роднина оказва финансов подкрепа и той започва да изучава естествени науки. И тук се открояват неговата любознателност, трудолюбие и упоритост. Тези негови качества са забелязани от неговите преподаватели и проф. Ст. Петков му възлага да направи проучвания върху мъховата флора на Витоша. Арнаудов задълбочено и аналитично провежда изследванията и още като студент публикува първата си научна статия. Продължава ги и след като става асистент и това е една от основните насоки в неговата изследователска дейност. Установените за Витоша видове мъхове са 216, като нови за България са 154. В продължение на две години (1913–1914) специализира в Мюнхен и работи при известния анатом и физиолог на растенията Карл Гьобел. По негова препоръка прави проучвания върху клеистокарпията при лиснатите мъхове и получава оригинални резултати. Така той прави съществени приноси в биологията.

Веднага след дипломирането си през 1909 г. е назначен за асистент в Института по ботаника с ръководител проф. Ст. Петков. През 1922 г. е избран за доцент, от 1926 е извънреден професор, а от 1929 е редовен професор и ръководи Катедрата по обща ботаника. Близо 50 години Н. Арнаудов преподава на студенти в Софийския университет. Със своите задълбочени и компетентни лекции той обучава поколения биолози. С откриването на Медицински и Ветеринарномедицински факултети към Софийския университет през 1922 г. Арнаудов чете лекции по медицинска ботаника и медицински растения в продължение на 15 години. През 1930 г. излиза книгата му „Медицински и отровни растения“. От 1947 г. Катедрата по обща ботаника се преименува на Катедра по анатомия, органография и физиология на растенията. На студентите биолози Н. Арнаудов преподава курс по анатомия и органография на растенията, а физиологията на растенията поема младия Кирил Попов, когото по-рано Арнаудов е насочил в тази област. И двамата преподаватели се отличават с висока ерудиция и изключителни лекторски умения.

Второто главно направление в изследванията на Арнаудов са

наблюденията му върху морфологията и биологията на живородните гъби. Тяхна особеност е, че подобно на висшите насекомоядни растения, те могат да използват за храна живи микроскопични организми. Техните особености той описва прецизно и акуратно с вещината на опитен наблюдател, като обяснява и начина на улавянето на плячката и нейното усвояване.

Вниманието на Арнаудов е привлечено и от праисторически находки на останки от растения, намерени при археологически разкопки. Той ги изучава анатомично и морфологично, идентифицира ги и прави интересни и оригинални разсъждения върху състава на флората в далечното минало и за това каква е била храната на населението по българските земи. При тези проучвания той използва точни методи, към които прави успешни подобрения. Показва например, че в културните хлебни растения са преобладавали лимеците, лещата и граха са били рядко употребявани. А лещът е бил добре познат. Тези дългогодишни системни проучвания на Арнаудов са били високо оценени не само от ботаниците, те имат стойност и за историческата наука. Н. Арнаудов има принос и в популяризирането на ботаническите знания с поредица от веждо, точно и занимателно написани статии в списанията „Естествознание“, „Природа“ и др.

Проф. Никола Арнаудов е учен, оставил трайна следа както в световната ботаническа наука, така и в изучаването на флората в България, в развитието на университетското образование по редица ботанически дисциплини в нашата страна. Неговото име не бива да избледнява в паметта на поколенията. Защото неговата личност съчетава много ценни качества – знания и мъдрост, изследователска дарба и научна принципност, изключителна скромност и етичност.

Храбър Попов е забележителен представител на българска архитектурна колегия след Първата световна война със свое добре изразено място като архитект-проектант, преподавател, учен-изследовател и популяризатор на знания за строителството и архитектурата. В периода между двете световни войни той участва интензивно в създаването на индивидуални жилища, на вилни сгради и на интериори, в строителството на банки постройки, панаирни павилиони и палати. През 1942 г. е избран за първия български професор по архитектура в новооснованото Висше техническо училище в София. Преподавател е на първия випуск архитекти. От 1943 г. до 1953 г. оглавява и новооснованата катедра „Сградостроителство“ в Държавната политехника.

Храбър Попов е роден в София на 20 март 1896 г. Произхожда от виден възрожденски род от

ХРАБЪР ПОПОВ – ПЪРВИЯТ БЪЛГАРСКИ ПРОФЕСОР ПО АРХИТЕКТУРА

Николай Попетров,
секция „История“ към СУБ

Клисура, в родствени връзки по майчина линия с Гешовия род (на Иван Ев. Гешов). Негови братя са лекарят проф. Любен Попов и генерал Васил Попов. Дъщеря му Багра (по мъж Георгиева) е сред най-изявените изследователи на българската битова къща.

По време на Балканската война Храбър Попов, още ученик в гимназията, се записва доброволец. Като подофицер участва и в крайната фаза на Първата световна война. От войните той донася

не само редица отличия, но и изкуственото око, което обаче не се отразява на неговата творческа дейност.

През 1919 г. следва право в Софийския университет, а от 1920 до 1924 г. – архитектура във Висшето техническо училище Берлин–Шарлотенбург.

Професионалният му път преминава през три основни етапа: архитект на държавна служба, частно практикуващ архитект, преподавател. От 1924 до 1931 г. ра-

боти в Министерството на търговията, промишлеността и труда; от 1931 до 1942 г. е на частна практика в свое собствено архитектурно бюро, в което си партнира с арх. Найденович; от 1942 г. започва академична кариера. Като архитект към министерството той натрупва важен организационен и проектантски опит. Специализира се в строителство на банки съоръжения и училищни сгради. Негово дело е оформянето на българският павилион на панаири в Солун (1926, 1927, 1930) и Бари, Италия (1931).

Тридесетте години са забележителен период в творческата дейност на Храбър Попов. Тогава той строи поредица от частни жилища, преди всичко вили на български общественици и интелектуалци като Райко Алексиев, Тодор Боров, Сирко Станчев и др. в Чам Кория (Боровец), Бояна, Пан-

продължение от стр. 13

чарево. По негови проекти са построени и редица обществени сгради, като например минералните бани в с. Добринище и Карловските минерални бани (последните заедно с архитектурите Ю. Юрданов и С. Овчаров).

Това, което отличава дейността му през тези години обаче, са цялостните интериорни решения на апартаменти и индивидуални жилищни сгради. В тях той въвежда елементи на българската битова архитектура, като широко прилага дървото с декоративна цел. В повечето случаи работи в тясно творческо сътрудничество с художника Иван Пенков. Двамата постигат успешни решения на синтеза на архитектурата с другите изкуства. Забележителен пример за съвместната им работа и за разбиранията на Попов за интериорни решения в „национален“ дух дава домът на Тодор Попчев в София. Тандемът Попов –

Пенков се ръководи от амбицията да създадат специфичен български интериорен стил, с включване на елементи от българското народно изкуство и занаяти, разработка на фолклорни мотиви. Те проектират мебели, създават тип стилизирана в битов стил камина, въвеждат стенописа като постоянен елемент от оформлението на представителните жилищни помещения. За периода от 1928 до 1941 г. Храбър Попов създава цялостни интериори – мебели и оформление, често с участието на Пенков.

През 30-те години Попов участва и в множество конкурси за бански и други обществени сгради, като в 21 от тях е премиран. По същото време проучва някои въпроси около постройката на Софийските минерални бани, както и развитието на банското строителство. В резултат на това публикува през 1942 г. монографията „Бански строежи“.

Храбър Попов се изявява и ка-

то активен популяризатор. Участва в редактирането на сп. „Подслон“, където през 1935-1937 г. публикува около 20 статии, посветени на изграждането и мебелирането на съвременното жилище.

През 1942 г. спечелва конкурс и е назначен за първия професор по архитектура в България в новооснованото Висше техническо училище. Избран е и за първи декан на неговия Строителен факултет. Ръководи новооснованата Катедра по сградостроителство. След септември 1944 г. дейността му се ограничава предимно в преподаване. Проучва архитектурното наследство на страната и през 1972 г. публикува монографията „Тектоника и конструкции на архитектурното наследство в България“. Този последен период в дейността му е белезан в началото на втората половина на 40-те и началото на 50-те години на ХХ в. с определено негативно отношение на управляващите към него, които не могат да му простят ин-

телектуалната независимост, която се стреми да отстоява в условията на коренна трансформация на българското общество след 9 септември 1944 г.

Храбър Попов е един от забележителните представители на столичния интелектуален елит през 30-те и началото на 40-те години, човек с широка обща култура, своеобразен „духовен аристократ“, фин, деликатен, съвременен отворен към експеримента и забавата. Тясно интелектуално приятелство го свързва с Тодор Боров, Борис К. Стойлов, Иван Пенков и др. Малката му вила в Панчарево се превръща в място на интензивно общуване на съмишленици по основни въпроси на културното развитие на страната.

Прецизен, делови, скромни – така са го запомнили съвременниците. Остава разностранното дело, което очаква своите изследователи и популяризатори.

От 17 до 21 май 2015 г. в София се провежда за втори път в историята ни Световната работна Геодезическа седмица на най-престижната международна геодезическа неправителствена организация – Международната федерация на геодезистите (МФГ). Участваха над 950 геодезисти от целия свят. От тази най-висока трибуна на световната геодезическа мисъл президентката на МФГ – д-р Криси Потсиу от Гърция, изтъкна големите приноси на проф. Васил Пеевски като учен и активист на МФГ, на която от 1979 до 1981 г. той беше вицепрезидент, от 1982 до 1984 г. – президент, а по-късно е обявен за неин Почетен член и Почетен президент.

Големи са научно-практическите приноси на проф. В. Пеевски за развитието на военната и гражданската геодезия, земната и въздушната фотограмметрия, българското висше техническо образование и най-вече висшето геодезическо образование, установяването на активни международни научно-технически връзки на българската геодезическа общност. Неговият живот и дейност са част от историята на българската геодезия и фотограмметрия.

Васил Пеевски е роден през 1905 г. в гр. Ловеч. Учи в Ловеч и Плевен, в Полувисшата геодезична школа към Държавния географски институт (ДГИ) при Министерството на войната. Следва геодезия във Висшето техническо училище във Виена (1925–1929). През 1929 г. е на 6-месечна специализация във Федералната геодезична служба на Австрия, след която постъпва на работа в ДГИ и изминава своя професионален път от редови цивилен инженер през началник секция до зам.-началник и началник на фотограметричното отделение на Географския институт. Участва в полагането и изчисляването на държавната триангулация на България и работи с различни фотограметрич-

ни групи из цялата страна. През 1935 г. е натоварен от кмета на София инж. Иван Иванов да организира необходимите геодезически, фотограметрични и топографски дейности за изработването на карта в мащаб 1:10 000 за София и околността ѝ, която е основата на градоустройствения план, изработен от проф. Мусман, а през 1940 г. оглавява Регулационното отделение на Столичната община, където работи до пролетта на 1942 г.

Като секретар на Съюза на българските инженери и архитекти (СБИА) и член на Специалната комисия под председателството на Главния секретар на Министерството на просвещението инж. В. Пеевски се включва активно в изграждането на висшето техническо образование у нас. През 1942 г. спечелва конкурс за извънреден професор по геодезия и астрономия в новооткритото Висше техническо училище и е един от първите петима професори в него. Веднага след назначаването си е изпратен на 10-месечна специализация във Висшето техническо училище в Цюрих, Швейцария. През 1943 г. се завръща в България и се включва активно в работата на нашето Висшето техническо училище, което през март 1945 г. е преименувано в Държавна политехника. Той е ценен високо от преподавателите и студентите и

през 1945 г. е избран за редовен професор.

Проф. Пеевски е първият избран ректор на Държавната политехника, която ръководи до 1946 г. Той изготвя първите учебни планове за специалността „Земемерно инженерство“, като използва опита в преподаването, натрупан в сродни висши училища в Западна Европа. Чете лекции на студентите от всички факултети по геодезичните курсове, издава и първите си учебници „Низша геодезия“ и „Геодезически изравнения“. Когато през 1951 г. е сформирани самостоятелни Геодезически факултет, негов пръв декан става проф. Пеевски. Избран е 3 пъти за зам.-ректор на Държавната политехника.

От 1956 г. до 1959 г. той работи по съвместителство в Министерството на народната просвета като началник отдел „Висши технически училища“ и началник на общия учебен отдел за всички висши учебни заведения. През 1960 г. проф. Пеевски е отново декан на Строителния факултет, а през 1962 г. – зам.-ректор на Инженерно-строителния институт. През 1974 г. се пенсионира на 69-годишна възраст. През своята 32-годишна дейност проф. Васил Пеевски беше един от най-добрите университетски преподаватели и добър познавач на професионално силните и перспективни геоде-

зически кадри. Негови големи приятели бяха acad. Ангел Балевски – председател на БАН, и acad. Кирил Братанов – председател на СНРБ (днешния СУБ).

Проф. Пеевски беше член на Българското инженерно-архитектно дружество (БИАД) от 1930 г. и дългогодишен председател на Дружеството на инженерите-земемери към БИАД през 30-те и 40-те години на ХХ в. Избран е за секретар на СБИА през 1942 г. и член на Редакционния комитет на изданията на СБИА. Когато през 1965 г. се провежда Учредителен конгрес на Съюза на българските геодезисти и земеустроители (СБГЗ), проф. Пеевски е избран за негов председател – пост, на който той работи неуморно и енергично до 1990 г. През 1965–72 г. проф. Пеевски беше председател на Научно-технически съюз в България (НТС), а по-късно избран за техен почетен член. Като член на създадения през 1968 г. в Централния съвет на НТС Инициативен комитет за изграждането на Национален политехнически музей в София, има големи приноси за неговата научно-историческа дейност.

Проф. Пеевски е основател и главен редактор (1968–1992) на сп. „Геодезия, картография, земеустройство“ – орган на СБГЗ. Той беше активен член и много успешен председател на секция „Технически науки“ при СНРБ, беше начело на групата български учени-есперантисти при съюза, член на редколегиата на сп. „Научен живот“ – орган на СНРБ. Почетен член беше на СНРБ и на Българското астронавтическо дружество, член на редколегиата на сп. „Научен свят“ – орган на Световната федерация на научните работници и главен редактор на есперантското издание на това списание. Бил е член на Пленума на Българския есперантски съюз, а в Междуна-

продължава на стр. 15

ГЕОДЕЗИСТЪТ ПРОФ. ВАСИЛ ПЕЕВСКИ: „ОБИЧАЙТЕ СВОЯТА ПРОФЕСИЯ“

Доц. д-р инж. Венета Коцева,
секция „Технически науки“ към СУБ

продължение от стр. 22

родната научна асоциация на ес-перантистите е бил зам.-председател.

Проф. Пеевски беше почетен доктор на Московския институт за инженери по геодезия, аерофотозаснемане и картография и почетен член на Всесъюзното астрономо-геодезическо общество при Академията на науките на СССР. Награден е със златен диплом на Виенския технически университет и орден за заслуги към Полша. Беше почетен член на международни научни организации на геодезистите. За активната си научна и преподавателска дейност проф. В. Пеевски е награждаван с висо-

ки държавни отличия, между които „Заслужил деятел на техниката“ и „Народен деятел на науката“.

Проф. Пеевски написа над 90 броя учебници за студенти и ученици, научни и научно-популярни статии и доклади. Богатата му чуждоезикова и обща култура му даваха големи възможности за творческо общуване с чуждестранни учени от световна величина. Той беше високо ценен от световната научна геодезическа колегия. В Националния политехнически музей в София и в Музея на измерителното и картографско дело в гр. Троян се пазят ценни архивни документи и снимки, които са запечатили всеотдаването му дейност.

Той беше и остава завинаги един от най-големите български геодезисти и педагози, дали съществени приноси за развитието на висшето образование у нас, работили в системата на националната отбрана, военната и гражданската геодезия и фотограметрия и подготвили стотици кадри по геодезия. В знак на признателност и уважение към паметта на проф. Васил Пеевски и по случай 100 години от неговото рождение върху дома, където той е живял до смъртта си, през 2005 г. беше поставена паметна плоча.

Проф. Пеевски почина на 87-годишна възраст на 09.07.1992 г. в София. Посмъртно през 1999 г. той беше обявен за един от 10-те

най-успешни български инженери на XX век в класацията на ФНТС и в „Наука и общество“.

Имаха шанса и удоволствието да бъде една от неговите студентки, а по-късно по негово предложение – член на Управителните съвети на СГЗБ и ФНТС, където работехме съвместно в продължение на няколко години. Неговият завет към нас, българските геодезисти, беше:

„Обичайте своята професия, работете всеотдайно! Разгръщайте вашата дейност на широк фронт, за да получите успех, за да издигнете престижа на геодезията и авторитета на българския геодезист. Жънетте винаги и навсякъде успехи!“

Една от годишнините, които се отбелязват в Световната година на светлината, е 100-годишнината от публикуването през 1915 г. от А. Айнщайн на Общата теория на относителността, в която той показва, че светлината е в центъра на структурата на пространството и времето, като предсказва изкривяването на светлината от гравитацията. Сред малцината българи, които са имали контакти с него, са математикът Кирил Попов, юристът Йосиф Фаденхехт, литератураторът Константин Гълъбов, композиторът Панчо Владигеров, биологът Методий Попов, а професорът по физика Рашко Зайков е имал честа да работи при него.

Рашко Зайков се ражда на 10 декември 1901 г. в семейството на инженер лесооведа Гаврил Зайков и Славка – потомка на стара възрожденска фамилия (завършила след раждането на второто си дете стоматолога в Прага). Първородният им син Рашко е надарен с големи умствени способности. От дете той изумява с невероятните си хрумвания и задълбоченост. Например веднъж по време на една разходка, внезапно грабнал джобния часовник на баща си и хукнал към някаква пропаст. Едва успели да го спрат. „Попречихте ми да изчисля за колко секунди ще стигна до долу“ – заявил бъдещият физик и математик. Задачите по математика в училище не са били проблем за детето. 14-годишен, на своя глава, изпраща документите си в прочутия военен колеж в австроунгарския град Мариеншвацкирхен. Независимо, че е единственият кандидат, чиито родители са цивилни, той е приет и дори получава специална стипендия. Въпреки отличия си успех напуска скоропостижно колежа, тъй като военните порядки не му допадат.

През 1922–1923 г. Р. Зайков слуша лекции по математика и физика в Университета в Гьотинген при световно известните учени Давид Хилберт, Макс Борн, Еми Нютер и др., а през 1923 г. – в Берлин, при други велики учени като Алберт Айнщайн, Макс Планк, Макс фон Лауе и др. Бил е единственият студент сред слушателите на лекциите на Айнщайн по теоретичната физика – все хора, за-

ПРОФЕСОР РАШКО ЗАЙКОВ – ЕДНА КОЛОРИТНА ЛИЧНОСТ В БЪЛГАРСКАТА ФИЗИКА

Пенка Лазарова,
секция „Физика“ към СУБ

щитили докторски дисертации от Швеция, Германия, Унгария и други страни. През 1925 г. чете лекции по физика в Роберт колеж в Цариград, където баща му е командирован за известно време. Там написва първия си научен труд, който изпраща на Айнщайн с молба за мнение и получава съдействието му за отпечатването в престижното научно списание „Mathematische Annalen“.

През март 1926 г. Рашко Зайков пристига в Берлин не без съдействието на тогавашния пълномощен министър там проф. Методий Попов и още на следващия ден посещава Айнщайн в дома му. Разговарят не само за физика, но и за музиката, която впоследствие освен че им помага да мислят, им служи и като отмора от изчисленията, за любимите си композитори. Айнщайн дава писмо на българина до асистента си Яков Громер с молба веднага да го включи в изчисленията си върху проблема за гравитацията и да му намери постоянна квартира. Дава му и молба върху визитна картичка до квестора на Берлинския университет да го запише като слушател за негови и други лекции, тъй като семестърът вече бил започнал. Нещо повече – Айнщайн издейства през 1926 г. тригодишна стажантска стипендия за Рашко Зайков от Хумболтовата фондация – първата стипендия, дадена на българин. По препоръка на Айнщайн Рашко Зайков започва да работи през 1927 г. като изследовател във втората астрофизическа обсерватория в Нойбабелсберг до Потсдам. Тази обсерватория, известна с името „Кулата на Айнщайн“, е била построена по доста оригинален начин от знаменития берлински архитект Менделсон. Директор на обсервато-

рията е известният астроном проф. Фройндлих, а пряк началник на Рашко е проф. Гротриан, прочут специалист по спектроскопия. По-късно Айнщайн предлага на Рашко Зайков да работи в неговия институт.

Присъствието му по покана от Айнщайн на благотворителен концерт в берлинската синегога го убеждава, че във великите учени има и „велика душа“. Това се потвърждава и на друг благотворителен концерт, участници в който са великите учени: астрономът Ървин Фройндлих (виола) и трима Нобелови лауреати – Айнщайн (цигулка), Макс фон Лауе (виолончело) и Макс Планк (пиано).

Написаните научни статии от Рашко Зайков през периода 1929–31 г. (17 на брой) се представят за публикуване в авторитетни научни списания в областта на теоретичната физика, от самия Айнщайн.

Връзките между Айнщайн и Р. Зайков продължават чрез кореспонденция и след завръщането му в България през 1928 г. Той става асистент на Георги Наджаков, който тогава оглавява Катедрата по експериментална физика на Физико-математическия факултет, но прочутата му непохватност не му позволява да работи като физик експериментатор. Научните му изследвания от този период са в областта на свързването на електромагнитното и гравитационното поле. Издава в България на немски език „Релативистичната теория на петте измерения“. Следващата му месторабота е учител в София, след това математик – статистик при Статистическия институт за стопански проучвания към Софийския университет, учител в Павликени и отново нещо нестандартно – през пе-

риода 1942–44 г. е командирован с научна цел в Берлин, където работи в заводите „Фау“. Близките му предполагат, че обект на изследванията му са били теоретични въпроси, свързани с атомната бомба, тъй като след 9 септември 1944 г. е извикан „за справка“ от съветското командване, където е задържан три дни, но пазел в тайна водените с него разговори. Но работа за него като физик – теоретик не се намира вероятно поради връзките му със западни учени. През периода 1946–53 г. работи като началник отделение „Статистика“ при ДЗИ. Като човек, учил в Германия, заобиколен от атмосфера на недоверие, прекъсва кореспонденцията си с учените от несоциалистическите страни.

През 1953 г. благодарение застъпничеството на акад. Г. Наджаков, който познава отличната му подготовка по теоретична физика, постъпва във Физическия институт на БАН като старши научен сътрудник. Интересна е историята с избора му за професор, умислено протакан с години. Решаващи се оказват думите на акад. Никола Бонев, който разказал пред комисията в деня на избора, че при среща с председателя на Римската академия на науките проф. Леви-Чевита, той го е попитал какво е станало с Рашко Зайков, един много способен български учен, с когото си кореспондирал, но от 1944 г. нямал никакви известия. Помолвил акад. Бонев да му предаде поздрав, а ако е починал – да предаде съболезнования на близките му. „Беше ми неудобно да му кажа, че той все още не е професор. Сега, като знаете какъв световен авторитет признава Зайков, решавайте дали да не му дадете заслуженото звание.“ – заявил академикът, след което всички в комисията гласували Зайков да стане професор.

Разсеян, далеч от материалните придобивки, винаги отзивчив и готов да помогне на младите физици, ерудит с обширни познания по много области на човешкото знание, полиглот (владеел е шест езика), честен, справедлив и ... чудак – такъв остава проф. Р. Зайков в спомените на близките и ко-

продължава на стр. 16

продължение от стр. 15

легите си. Между чудачествата му влиза и невероятната му работоспособност. Можел да работи без прекъсване 5 дни и 4 нощи, без да помни дали изобщо е ял. Баща му и майка му не знаели кога се е научил да свири на цигулка, което правел, без да си почива. Някои от неговите колеги си спомнят великолепните му импровизирани лекции по астрономия и физика, които той изнасял вечер в хижата на БАН на Витоша. Влюбен в науката и в научното дирене, голям

любител на класическата музика, след смъртта си оставя фонотека с около 2000 плочи.

Умира на 25 ноември 1982 г. след кратко боледуване. Богатата му душевност почувствал лежащият на съседното легло в болницата циганин, който казал: „Този човек не е като нас, той е много умен, няма ли за него по-хубава болница!“

Световен авторитет в своята област, проф. Рашко Зайков излага оригиналните си идеи в повече от 100 научни труда в областта на

теорията на относителността и космологията, квантовата механика, теория на елементарните частици, теорията на вероятностите и математическата статистика, издадени у нас и в чужбина. През 1980 г. издателството на БАН отпечата на английски монографията му „Разширяваща се Вселена с движеща се инертна материя и светлинна радиация“, а по учебника му „Статистически методи“ три десетилетия се учат студентите в Синсинати, САЩ. Поддържал е приятелски и научни контакти с

Макс фон Лауе, Лео Сцилард, Пол Дирак, Д. Иваненко, Леви-Чевита и др., с които обсъждал теоретични проблеми. Единствените отличия на учения, работил, ценен и поддържал контакти с едни от най-големите умове на своето време, са медалът „100 години Българска академия на науките“ (1969), значка за отличие на БАН (1971), значка и поздравителен адрес от по повод 80-годишния му юбилей от Съюза на научните работници в България (днешния СУБ).

СЪВРЕМЕННИЦИ

АКАДЕМИК РУМЕН ЦАНЕВ – ЕДИН ЖИВОТ МЕЖДУ НАУКАТА И МЕРЕНАТА РЕЧ

Чл.-кор. Георги Русев

*Аз чувствам – втори Аз във
мен се крие!
Той с моя първи Аз се бори!
Природни тайни първият
ми иска да открие,
А вторият – със рими да
говори!*

*И кой ще вземе връх над мен
сега, когато остарявам?
И вече безвъзвратно
раздвоен,
На кой ли Аз ще се
отдавам?*

Р. Цанев „Раздвоение“
от стихосбирката „Живот“

Румен Георгиев Цанев е член на Българската академия на науките, чуждестранен член на Чърчилския колеж в Кембридж, чуждестранен член на Чехословашката академия на науките, член на Академия Европа, член на много други научни и обществени дружества и организации, световно известен учен, интелектуалец и поет. Той е роден през 1922 г. в София в семейство на литератори. Баща му, академик Георги Цанев, е известен наш литературен критик и общественик, а майка му, Пенка Цанева, е известна поетеса с литературен псевдоним Бленика. Детството и юношеството на Румен преминават в атмосфера на поезия и литература и той е заплелен за цял живот от магията на изящното слово и мерената реч. Не по-малко, обаче е заплелен от живата природа, която наблюдава около себе си. Тайната на метаморфозата, чрез която гъсениците се превръщат в пеперуди или поповите лъжички в жаби, хармоничното устройство на човешкото тяло и механизмите на наследствеността го привличат не

по-малко от римите и през 1940 г. той се записва за студент по медицина в Медицинския факултет на Софийския университет. С това науката за живота спелчелва един блестящ изследовател, а литературата, уви, губи един многообещаващ поет. Но дали наистина литературата губи този поет, ще видим малко по-късно. Нека сега да се съсредоточим върху това какво печели науката.

Румен Цанев завършва висшето си образование по медицина през 1946 г., но въпреки отличия си успех не работи като лекар дори и един ден. Вместо това, той постъпва в новооткрития Институт по биология на развитието на организмите към БАН, където под ръководството на големия български генетик академик Дончо Костов провежда изследвания върху хромозомите. От тези ранни години д-р Цанев развива интерес към механизмите, чрез които се предават наследствените признаци, който запазва през целия си живот. След смъртта на академик Костов той работи под ръководството на друг голям български учен, академик Методий Попов, докато през 1960 г. не основава Централната биохимична лаборатория (ЦБХЛ) към БАН, на която става пръв директор. В ЦБХЛ Румен Цанев бързо събира

екип от млади ентузиастични от различни области на науката – лекари, физици, химици, биолози и математици и започва интензивна работа по проблемите на структурата и функцията на хроматина, който представлява генетичния материал на висшите организми, включително и човека. Тази проблематика не само е нова и революционна, но по онова време не е и безопасна, тъй като господстващото Лисенковско учение отрича съществуването на гените. Екипът на д-р Цанев бързо получава оригинални и важни научни резултати относно организацията на наследствения материал във висшите организми и механизмите на предаване на наследствените качества, което му извоюва международна известност. Скоро ЦБХЛ се превръща в Институт по биохимия, а впоследствие и в Институт по молекулярна биология (ИМБ), който е един от водещите институти на БАН и досега. Д-р Цанев е несменяем директор и на двата института до 1993 г., когато на 70 години се пенсионира. Независимо от пенсионирането си, през следващите години той продължава интензивната си научна работа в ИМБ до самия си край през 2007 г. След неговата кончина ИМБ е преименуван в Институт по молекулярна биоло-

гия „Академик Румен Цанев“.

През дългата си повече от 60 години научна кариера д-р Цанев остави следа в различни области на съвременната молекулярна биология. Той беше един от първите, които показаха, че хистоновите молекули имат не само структурна, но и информационна роля и така формулира идеята за съществуването на епигенетичен хистонов код, която понастоящем е убедително доказана. По-късно той организира и проведе пионерни изследвания в областта на рекомбинантната ДНК, които доведоха до клонирането и експресията на човешки гама-интерферон.

През всичките години на своята научна дейност обаче д-р Цанев не се откъсна и от литературните си занимания. С различна интензивност в зависимост от времето и настроението си, той продължаваше да пише стихове, които издаде в две стихосбирки „Вселена“ и „Живот“ (посмъртно). В своите стихотворения д-р Цанев разсъждава върху екзистенциалните въпроси за това какво е човекът, какво представлява животът и как е устроена Вселената. Любимият литературен герой на д-р Цанев е д-р Фауст. Д-р Цанев превежда безсмъртната драма на Гьоте повече от 30 години и завърши окончателно този превод едва през 2005 г., когато той беше публикуван от издателство „Диагностис Прес“. През целия си живот д-р Цанев, както и неговият герой д-р Фауст, се водеше от една единствена цел:

**„да узная на света
в какво се крие същността.“**

(Фауст, превод на Р. Цанев)

АКАДЕМИК СТОЙЧО ПАНЧЕВ: МЕЧТАТЕЛЯТ

Проф. д.м.н. Николай Витанов,
Институт по механика – БАН

Може би няма да повярвате, но въпреки това ще ви кажа, че хората, на които им се налага да описват сложни научни и социални системи и които се занимават с механика на флуидите, винаги имат едно особено виждане за света около себе си. Те страшно добре виждат какво не върви и се опитват според силите си да поправят нещата. В повечето случаи не им се получава, а ако не беше така, светът отдавна да бе

станал рай. Един от тези хора бе академик Стойчо Панчев.

Аз не знам какъв е бил той в първите 50 години от живота си,

защото началните ми впечатления за него са от средата на 80-те години на миналия век, когато се разминавахме с него по коридорите на факултетите на Софийския университет в квартал „Лозенец“. Отначало нямах много представа кой минава покрай мен и още никак не знаех, че този, който минава покрай мен, е написал книга по турбулентност, издадена

продължава на стр. 17

продължение от стр. 16

в Русия, Китай и къде ли не още.

С течение на времето разбрах, че това е професор Панчев от Катедрата по метеорология и геофизика и горе-долу това ми бяха познанията, докато завърших висшето си образование. Тогава (към края на Живковата ера) на студентите ни се говореше, че всичко интересно във физиката е свързано с третия етаж на малката стара сграда (където беше Катедрата по теоретична физика) и не ни се говореше много какви съкровища и чудесии може да има един етаж по-нагоре, където бяха разквартирувани едни други части на физиката.

Така и щях да си остана в незнание, но големият шеф в небесата реши да се захвана с теория на турбулентността и ето как пътищата ни с (тогава все още) член-кореспондент Панчев се пресякоха. Странно нещо е животът. Попаднеш при голям специалист по механика на флуидите в Германия, открие ти се светът на могъщите суперкомпютри, с които симулираш турбулентността и изведнъж третият етаж на онази стара сграда не ти е толкова интересен, а по-интересен става четвъртият етаж. Защото там има учен, който те разбира от половин дума и с когото можете да си говорите с часове за това сложно явление – турбулентността, и за нейните методи, които от средата на 90-те години на миналия век ставаха все по-известни и по нашите краища на света.

Стойчо Панчев ми се зарадва

много, когато се запознахме, особено като разбра при кого съм в Германия. Надълго и нашироко говорихме за механиката на флуидите и постепенно с течение на времето разговорите и мислите ни се изместваха към теорията на хаоса. А за да се занимаваш с теория на хаоса, трябва да си малко мечтател и да се опитваш да си представяш поредната нова област на приложението и поредните интересни задачи от тази област. Академик Панчев определено беше мечтател и след като написа известната на много от вас книга по теория на хаоса, се съсредоточи върху приложенията на теория на хаоса в социални системи. Тъй като и аз по това време се занимавах с популационна динамика, започна интензивната ни съвместна работа, чиито резултати бяха публикувани в доста статии и в две книги – една за динамиката на човешките популации (в която предсказахме още преди 10 години, че ще ни залее вълна от емигранти, което бе посрещнато с недоверие, че и с насмешка – но къде сте сега вие, дето се смеехте тогава?) и една за приложението на методите на теорията на хаоса и турбулентността към социалната динамика (където предсказахме края на мултикултурити* и пак ни се присмиваха, но я вижте какво става в Европа и кой ли се класира на второ място в последните избори във Франция?). Та академик Панчев бе мечтател (и аз покрай него), но той бе и още нещо – той отстояваше изводите, до които бяхме стигнали, въпреки почти всеобщото недоверие. В

него имаше пасионарност, която не е свойствена за хората, движещи се по течението на живота. Той не се страхуваше да има собствено мнение и да си го отстоява. Аз, все още млад по онова време с потрес гледах как „експерти“ го атакуваха за мненията ни, че Турция няма да влезе скоро в ЕС (ако влезе изобщо) а може да се опита да възстанови влиянието си от османския период. Как ли не го атакуваха преди 10 години – ама НАТО, ама САЩ ще ги вкарат в ЕС, ама това са глупости, дето сте ги написали там по книгата. Хайде да не коментирам повече и само да кажа – той беше експерт. А какви бяха те – съдете сами, като гледате на какъв хал сме днес. „Истината често е при тези няколко човека, чието мнение не съвпада с мнението на мнозинството“ – казваше ми често академик Панчев. Работата ни по социална динамика продължи, но вече в света на математическите модели, където субективното мнение има много по-малка стойност.

Академик Панчев живо се интересуваше от това, българската научна младеж да има литература на родния си език, от която да може да научава за научната методология. „Английският си е английски“ – казваше ми той – „пиши си статиите и книгите на английски, но нека да понаписваме и нещо на български за децата“ – както наричаше той студентите и младите учени. Особено му се искаше и на български да има книга, събрала на едно място методологиите на неустойчивостта, ха-

оса и турбулентността. „Слушай“ – казваше ми академикът – „в момента в държавата има трима човека, които можем да си съберем и да напишем такава книга. След няколко години може и някой от нас да го няма.“ И се събрахме и я написахме. Насред униженията на Дянковото време. Да пожелаем на младежта това време никога да не се повтаря.

Тъжно ми е да говоря за последните месеци на академик Панчев. Той угасна бавно пред очите ми. И с това неволно ми даде много важен урок – че всички са смъртни и че от човек остава това, което другите помнят за него, а те помнят това, което той е направил. Е, академик Панчев направи много за развитието на българската метеорология, геофизика, нелинейна динамика, теория на хаоса и т.н., и т.н. Аз ще го запомня с най-добри чувства и докато съм жив, винаги ще намирам добра дума за него. И понеже академик Панчев беше мечтател, нека да почета паметта му с една мечта. Пожелавам на бъдещите поколения български учени, някой ден, като измислят машината на времето и се напътуват из времената на динозаврите, първобитните хора и средните векове, да се отбият и да видят как е живял и как е работил академик Панчев. Той беше умен, работлив и разбран човек. И ще ви бъде интересно, повярвайте ми.

* Така в Германия наричат доктрината за равнопоставеността на всички култури – бел. ред.

Запознах се с професор Мартинов (или по-точно разбрах кой беше професор Мартинов) някъде около 45-ата му годишнина. Аз бях „новоизпечен“ студент – първокурсник, а професорът ни четеше един от най-обемните курсове механика, термодинамика и статистическа физика. Аз, не че бях студентът – мечта на професората, но на някои лекции ходех редовно и неговите лекции бяха от тях. Защото професор Мартинов обясняваше механиката бавно, подробно и разбрано, а това беше стилът на преподаване, който най-много ми допаднаше. Освен това професорът беше човек педантичен, но разбран. На изпита се интересуваше не толкова от това дали сме си написали материала от въпросите, а от това, дали можем да мислим. Поради това взех изпита с лекота, въпреки, че материалът беше доста. Помня, че бях много щастлив и си откъвах в барчето до залата на втория етаж, където беше изпитът. И след това пътищата ни с професор Мартинов се разделиха за две години.

След две години пътищата ни се събраха отново. Помня добре онзи ден преди 27 години – беше начало на април 1988 г. Преди две седмици отговорничката за нашата специалност доц. Германова ни бе раздала теми за реферат, зададени от преподавателите

СПОМЕНИ ЗА ПРОФ. Д.Ф.Н. НИКОЛАЙ МАРТИНОВ

Проф. д-м Николай К. Витанов,
Институт по механика – БАН

от катедра „Физика на твърдото тяло“ на СУ. Като студент от провинцията със сериозни намерения към приятелката си, също студентка от провинцията (и днес моя съпруга), се чудех какво да правя. Шансове за научна кариера при липсата на софийско жителство и намерения да се жена за несофиянка, нямаше почти никакви. Затова реших да напиша поне един добър реферат и една добра дипломна работа, преди да изчезна в някое предприятие на родния си град. Поразпитах колегите. Всеки си бе избрал тема и ръководител. Без студент бе останал само един – професор Мартинов. Никой не искаше да ходи при него, защото формулите били много дълги. Както вече знаете, професор Мартинов ми бе чел лекции по механика, термодинамика и статистическа физика в първи курс и нямаше вид на лош човек. Пък и вече нямаше при кого друго да отида – при всеки преподавател вече имаше сту-

дент. И аз се реших. В ранния априлски следобяд влязох в кабинета му на втория етаж на старата сграда на факултета. Обясних за какво съм дошъл. Той ме поогледа и ме поразпита кой съм и откъде съм. Тогава проф. Мартинов беше на 50 години, малко по-възрастен, отколкото съм аз сега. Ситуацията му беше ясна. Но той никога не е бил от хората, които ще отбъснат аутсайдера. И така, започнах да пиша реферата. Формулите – кинетичното уравнение на Болцман, теорията на Власов и статистическата теория на плазмата, бяха наистина огромни. Покрай тази работа научих и за големата научна любов на професора – самоорганизиращите се системи, нещо, с което той се бе срещнал по време на специализацията си във Франция. И след няколко месеца двамата с него вече работехме и по динамика на самоорганизиращи се системи под влиянието на школата на Пригожин и другата школа, която

щеше де изиграе голяма роля при формирането ми като учен – тази на Хакен. По-късно професорът се среща с Пригожин на една конференция и с гордост ми говореше за тази среща и обсъжданията, които са имали.

А през това време обстановката в българското общество полела се нажежаваше. Бях написал реферата и професорът ми зададе и тема за дипломна работа. От Катедрата по физика на твърдото тяло се бе отделила Катедрата по физика на кондензираната материя и проф. Мартинов бе избран за нейн пръв ръководител. Професорът се бе преместил в кабинета на третия етаж. Пред очите ми на бюрото му ден след ден започна да расте една купчина от папки, в които се трупаха бюрократичните бумажки, съпровождащи развитието на катедрата. За разлика от много други, които бързо се опияняват от това, че са станали началници, проф. Мартинов не беше особено доволен, че трябва вместо с науката да се занимава с такива дела. Но той си вършеше бюрократичната работа съвестно и стриктно – качество, което професорът запази и през следващите трудни за обществото и науката години.

И така дойде 10 ноември 1989 г.

продължава на стр. 18

продължение от стр. 17

Навсякъде започна да цари несигурност. Българската наука тръгна надолу по пътя на разрухата. И професорът бе от тези, които се опитваха не да я загробят, а да я спасят. Науката вече не носеше престиж. И пред мен изникна възможността за научна кариера. Провинциалистът стана докторант и продължи да се занимава с любимите си нелинейни вълни и самоорганизиращи се системи. А тихият проф. Мартинов стана заместник-ректор на Софийския университет. Беше тежко време с непрекъснато увеличаваща се инфлация. Професорът имаше договор с МОН. Решихме да купим компютър. Отидохме в счетоводството и буквално ни наброиха една торба пари. С тази торба пари тръгнахме да купуваме компютъра. По пътя професорът каза: „Ще минат години и никой няма да поярва, че сега с тебе пътуваме с

моя трабант с една торба пари, с които може да си купиш само един компютър”. И вероятно след време потомците доста ще се чудят какво е трабант и поради какви причини професорите са карали трабанти, а компютрите са стрували една торба пари. Но така беше.

Професорът изкара два мандата като заместник-ректор на Софийския университет. Благодарение и на неговата усилената работа, флагманът на българското висше образование премина през тежките времена, в които образованието и науката все повече бяха пренебрегвани. През това време аз защитих кандидатска дисертация и тръгнах за Германия. Професорът мечтаеше за плодотворна научна работа в областта на нелинейната динамика и самоорганизиращите се сложни системи. Вместо това му се наложи да спасява каквото може да се спаси от българското образование и наука. Но аз попадах в орбитите на

могъщите германски школи по синергетика на Хакен и по хидродинамика на Прадтл, Карман и Бусе. Други биха ми завидели. Но не и професор Мартинов. Добре помня последната ни среща, преди да тръгна. Той ми каза: „Дерзай, момчето ми. Както е тръгнало, аз едва ли ще имам необходимото време за изследвания в тази област. Но ти си млад и животът е пред тебе. Ще се радвам на твоите успехи. И не ме посрамвай”.

И така, аз започнах да попивам мъдростта на германската наука. А той стана ръководител на новоосновената Агенция за акредитацията на висшите училища в България. Където всичко трябваше да се гради от нулата. И добре, че в държавата ни все още има скромни хора, които тихо вършат огромната работа, за да може социалните ни системи да се доближават до европейските. Така направи и професор Мартинов. Акредитационната агенция бе създадена от нула и започна да

функционира.

Да не пропусна и неговата обществена дейност. Проф. Н. Мартинов беше председател на Софийския клон, зам.-председател на Дружеството на физиците в България и впоследствие негов почетен член. Член на СУБ от 1969 г., той беше два мандата член на Комисията по етика на съюза.

Годините вървяха. И професор Мартинов се пенсионира тихо като много други български учени. Също тъй тихо си отиде от този свят през 2011 г. Някои може и да си мислят, че пепелта на забравата ще покрие този скромен труженник с невероятно големи заслуги за развитието на българското образование и наука. Но бъркат. Поне аз няма да забравя. И ви призовавам да не забравяте тези, които са ни учили и са полагали неимоверни усилия за развитието на българското образование и наука в тежки времена. Един от тях е професор Николай Мартинов.

Роден през 1927 г., проф. Николай Тютюлков като че ли е описан да посвети живота си на квантовата химия – това е годината, в която са публикувани нейните пилони: орбиталното приближение и методът на самосъгласуването поле на Хартри, теорията на функционала на плътността на Томас и Ферми, адиабатното приближение на Борн и Опенхаймер, теорията на валентните връзки на Хайтлер и Лондон. Всички те остават само изящни теории до появата на изчислителната техника в средата на XX век и превръщането им в неотменна част от задълбоченото изследване на всяка реална система в наши дни. Николай Тютюлков е сред пионерите не само в България, но и в световен мащаб по прилагане на квантово-химичния подход към значителни по размери молекули. По негова инициатива се пишат първите компютърни програми, използвани у нас за такива пресмятания. Публикациите му са над 300 на брой, обхващат пери-

ЗА ПРОФ. НИКОЛАЙ ТЮТЮЛКОВ – БАЩАТА НА БЪЛГАРСКАТА КВАНТОВА ХИМИЯ

Проф. д.х.н. Аля Таджер,
Факултет по химия и фармация –
СУ „Св. Климент Охридски”

од от над 50 години и анализират и прогнозираят цял спектър от свойства на спрегнати органични системи с разнообразни потенциални приложения. Голяма част от тях са в съавторство с водещи учени от различни страни на Европа, САЩ и Азия, като във всички случаи той е идеологът и първи автор. Николай Тютюлков е не само международно познат, но и международно признат – това е

изразено както в стотиците цитирания на трудовете му, така и в множество международни почести и награди.

Наред с научната си дейност той много успешно популяризира квантовата химия у нас, като създава университетски курсове с различно ниво на трудност и ги въвежда в Софийския, Пловдивския, Благоевградския, Шуменския университети; издава и съответни

учебници към тях. Професорът четеше лекциите по *Строеж на веществото* в продължение на 40 години в СУ. Обучил е стотици студенти и е ръковолил десетки докторанти. Голяма част от неговите възпитаници също са постигнали значителни успехи и кариерно развитие по света и у нас. Няма български квантов химик, който по някакъв начин да не се е докоснал до него – било като преподавател, като консултант, като рецензент. Макар основната част от трудовия му стаж да се води в Института по органична химия с Център по фитохимия на БАН, той беше преподавател по призвание и ангажиран с преподаването на химия изобщо – химик по душа, той активно участваше в следдипломната квалификация на учители и в писането на учебници за училищата.

Емблематично издъхна на 24 май – на празника на знанието, на търсенето и разгласата, на което бе посветил живота си.

ДОЦЕНТ Д-Р ВАСИЛ СТЕФАНОВ – СЪЗДАТЕЛ НА ПЪРВИЯ БЪЛГАРСКИ ЛАЗЕР

Доц. Крум Коленцов,
секция „Физика” към СУБ

На 1 февруари 1964 г. в Института по електроника на БАН стана първият български лазер. Построен в групата на научния сътрудник Васил Стефанов и то само 4 години след като в лабораториите на компанията „Хауръд Хюз” в Калифорния Теодор Мейнман пуска в действие първия в света лазер. Той е твърдотелен, рубинов, с оптично напompване. Първият български лазер е също твърдотелен с рубинова активна среда. На следващата година отново в Института по електроника на БАН под ръководството на Васил Стефанов е създаден първият български хелиево-неонов лазер, през 1967 г. – лазери с въглероден двуокис, багрилен лазер през 1970 г., както и други видове лазери.

Васил Йорданов Стефанов е роден в София на 21 януари 1930 г. След завършване на гимназиалното си образование през 1947 г. той следва специалността „Физика” в Природо-математическия факултет (ПМФ) на Софийския университет. През 1951 г. завършва следването и остава като ас-

пирант (докторант) на проф. Емил Джакков (бъдещ академик, основател и пръв директор на Института по електроника на БАН, който днес носи неговото име), в катедрата „Техническа физика” при ПМФ. През 1956 г. Васил Стефанов защитава докторска дисертация на тема „Резонансни криви

при модулирани напрежения”. Още през същата година той постъпва като технически сътрудник във Физическия институт на БАН, а през 1963 г. е един от първите изследователи, назначени в новосъздадения Институт по електроника. С това започва неговият път на изключително оригинален изследовател, изобретател, способен ръководител на модерни направления в приложната физика – физика и техника на СВЧ прибори, синтез на ферити, лазерна физика и техника.

За израстването на доц. д-р Васил Стефанов като забележителен учен и изследовател в съвременната приложна електроника и лазерна техника допринасят неговите специализации във воде-

продължава на стр. 19

продължение от стр. 18

щи световни научни центрове: СВЧ методи за измерване на параметрите на газова плазма в Института „Хайнрих Херц“ в Берлин (1959); квантова електроника и лазерна физика във ФИАН, Москва – лабораторията на Нобеловия лауреат по физика за 1964 г. Н. Г. Басов (1967–1968); приложение на лазери за плазмени измервания в Имперския колеж, Лондон (1969–1970).

Доц. д-р Васил Стефанов е автор и съавтор на 65 научни статии, публикувани в наши и чуждестранни списания, на редица док-

лади, изнесени на наши и международни конференции, на 70 научно-популярни очерци и статии, на 26 изобретения, за някои от които е проявен интерес в чужбина, както и на 6 разработки, внедрени с определен икономически ефект в практиката. Ръководил е 16 дипломанти и четири докторанти, между които е и акад. Никола Съботинов, зам.-председател (1996–2008) и председател на БАН (2008–2012).

Особена ценна е изобретателската дейност на доц. д-р Васил Стефанов, като за периода 1965–1991 г. са му признати 26 изобретения в различни научни направ-

ления: оптика (импулсни лампи, отражатели) – 10 броя; електроника (пиезоустройства) – 2 броя; лазерна физика и техника (газови лазери, газоразрядни тръби) – 10 броя и лазерни устройства (жирскопи) – 4 броя.

Доц. д-р Васил Стефанов ни напусна и се пресели във вечността на 4 юли 2014 г., като остави едно необичайно творчество в областта на техническата физика.

За своята многолика научно-исследователска и изобретателска дейност доц. д-р Васил Стефанов е носител на редица награди и отличия: орден „Кирил и Методий“ – II ст. (1968), медал „100

години БАН“ (1969), отличник на БАН (1970), Почетен знак на изобретателя от ИНРА (1971), Почетен значка на ВДНХ – Москва, Почетен знак и грамота на Института по електроника „Акад. Емил Джаков“ – БАН (2003).

Успехите и постиженията на доц. д-р Васил Стефанов са резултат на неговата експериментална проникателност и сърчност, които доведоха до създаване на изключително голям брой научни и технически решения и изобретения, които ще останат в Златния фонд на българската приложна физика през XX век.

НАГРАДА „ПИТАГОР“ ЗА ДОЦ. Д-Р ДОРОТЕЙ ГЕТОВ

Гл. ас. д-р Александра Антонова,
Институт за литература – БАН

На 18 юни 2015 година министърът на образованието и науката проф. Тодор Танев връчи наградата „Питагор“ за съществен принос в развитието на науката в България на учени и научни колективи. Наградата за утвърден учен в обществените и хуманитарните науки бе връчена на доц. д-р Доротея Гетов от Института за литература при БАН.

Доц. д-р Доротея Гетов е изявен български специалист по гръцка палеография и история на византийската литература, направил редица открития, свързани с писменото културно наследство от IX–XIX в. Специализирал е в научния център за медиовистика „Дъмбартън Оукс“, САЩ, в института „Макс Планк“ за история на европейското право, в колежа „Линкълн“, Оксфорд, в Университета в Солун и в Университета във Виена. Автор е на седем книги и на повече от 20 студии на български, новогръцки, английски и немски език. Негови книги са издадени в четири европейски страни (Германия, Белгия, Италия и Гърция), което прави трудовете му добре известни и цитирани в чужбина.

Д. Гетов е класически филолог с втора специалност английска филология. Съавтор е на учебника по старогръцки език за 11 и 12 клас на Националната гимназия за древни езици и култури, излязъл през 1982 г. и все още предпочитан от някои преподаватели. През същата година превежда от старогръцки за първи път и публикува разказите из *Историята* на Херодот.

Постепенно научните интереси на Д. Гетов се изместват от същинската класическа към византийската филология благодарение на новосъздадените се възмож-

ности след откриването на Центъра за славяно-византийски проучвания „Проф. Иван Дуйчев“. Специализира и защитава докторска дисертация в областта на Византийското право. Дисертацията му е преведена на немски от видния историк на византийското право Лудвиг Бургман и издадена в Германия. В продължение на две десетилетия Д. Гетов сътрудничи на научното звено „Византийски правни извори“ към Гьотингенската академия на науките, базирано в „Института Макс Планк за история на европейското право“ във Франкфурт на Майн, което изследва всички известни византийски ръкописи с юридическо съдържание. През 2010 г. излиза том 2 на репертоара на тези ръкописи в съавторство с Andreas Schminck. Том 3 и том 4 от този репертоар, на които Д. Гетов е съавтор, са съответно под печат и в процес на подготовка.

Д. Гетов съвсем не се ограничава в тясноспециализираното поле на византийското право, а навлиза широко в изследването на гръцките ръкописи, съхранявани в България, като носители на текстовете на византийската литература в нейната цялост. Това е една почти неизследвана в България област на академичната хуманитаристика, на фундаментална за историята както на византийската, така и на старобългар-

ската книжовност. Научната обработка и аналитичното описание (каталогизиране) на ръкописите, което е общоприетият начин на тяхното въвеждане в научно обръщение, е основният научен извороведчески ангажимент в продължение на две десетилетия на Д. Гетов.

Сред неговите приноси се открояват два обемисти самостоятелни каталога на английски език. Първият е на литургическите ръкописи, съхранявани в Центъра за славяно-византийски проучвания „Проф. Иван Дуйчев“ в София. Той описва научно внушителен брой гръцки ръкописи и фрагменти (общо 148) и е отпечатан като том от престижната поредица *Orientalia Christiana Analecta* на Папския институт за Изтока (PIO) в Рим, водещ център за изследвания по история на източно-православната богослужебна книжнина. Вторият каталог – наскоро излязла книга на английски език в Белгия включва 102 гръцки ръкописа и фрагмента от библиотеката на Бачковския манастир, съществуваща от близо 1000 години. Сред тези ръкописи особено се открояват три уникални книги, които Д. Гетов идентифицира като единствените оцелели от 30-те ръкописа, принадлежали на основателя на манастира Григорий Пакуриан. Като цяло, каталогът експлицира прецизно хиляди тек-

стове, които са формирали средновековните монашески нагласи и богослужебното ежедневие в Бачковската света обител.

В резултат от дългогодишните изследвания на гръцките ръкописи Д. Гетов открива стотици неизвестни или малко известни произведения на византийската химография: 253 канони (химни) в ръкописите в България; 670 в Синайските ръкописи, изследвани по техни микрофилми в Библиотеката на БАН, както и 807 неиздадени тропари (химнични строфи) в един-единствен ръкопис от Църковния историко-архивен институт, София. Тези открития са публикувани в две италиански периодични издания, специализирани в тази област.

Като класически филолог Д. Гетов се изявява и чрез публикуването на първи критически издания на важни текстове на византийската литература (сбирка схолии към *Vasilikumte* по 12 преписа във *Fontes Minores XI*, т.нар. „Московски флорилегий“ по 3 преписа в *Revue d'histoire des textes* (издавано от CNRS) и „Азбучните глави“, приписвани на Нил Анкирски, по 4 преписа в *Scripta & e-scripta*).

Д. Гетов активно участва в проектите на Института за литература, свързани с дигитализация на писменото наследство и по-специално в проекта „Репертоар на старобългарската литература и книжнина“.

Съпругата на Д. Гетов, Олга Тодорова, е доцент в Института за исторически изследвания към БАН, а синът му, Андрей Гетов е режисьор и мултимедийен продуцент на свободна практика. Всяка събота Доротея Гетов отделила на любимия си риболов.

ЗА ТЕОДОСИЙ ТЕОДОСИЕВ И ШКОЛАТА НА ТЕО

Пенка Лазарова

„Теодосий Теодосиев е истински будител – човек, който вдъхновява със своята отдаденост към просветата в България и който дава възможност на младите български таланти в сферата на физиката и приложната математика да постигат международни успехи и да славят името на страната ни.“

Емил Радев, евродепутат

През 2014 г. се случи едно събитие, което бе окачествено като „надежда“ за ориентация на об-

ществото ни към духовните ценности. Това бе избирането на учителя Теодосий Теодосиев за „Мъж

на годината“ заради успехите на неговите ученици, които печелят международни олимпиади и продължават обучението си в престижни световни университети. Той получи 68,8% от гласувалите, като зад него останаха знакови фигури: алпинистът Боян Петров (22,4%), писателят Милен Русков (8,8%), и тенисистът Гри-

продължава на стр. 20

продължение от стр. 19

гор Димитров.

Преподавателят по приложна математика и физика Теодосий Събев Теодосиев – Тео, както е известен сред приятелите и учениците си, е роден пред 1947 г. в Казанлък. Започва своя над 40-годишен педагогически стаж през 1974 г. в създадената само 4 години поддържа и развива теоретична и практическа база за обучение. Той привлича интереса на част от учениците към физиката с различния си подход, впоследствие еволюирал до „Методика за формиране на силов интелект“. Неговият метод бързо доказва своята ефективност, след като няколко души от първия му отбор са класирани на X-ата международна олимпиада по физика в Храдец Кралове, Чехословакия, от където ученикът му Петко Динев се завръща със златен медал.

Оттогава води началото си и създадената от него безплатна школа за ученици и учители, популярна като „Школата на Тео“, в която поддържа и развива теоретична и практическа база за обучение. Той привлича интереса на част от учениците към физиката с различния си подход, впоследствие еволюирал до „Методика за формиране на силов интелект“. Неговият метод бързо доказва своята ефективност, след като няколко души от първия му отбор са класирани на X-ата международна олимпиада по физика в Храдец Кралове, Чехословакия, от където ученикът му Петко Динев се завръща със златен медал.

И това е само началото! Успехите на Школата на Тео стремително започват да се натрупват, като към края на 2014 г. статистиката показва: 19 абсолютни първенци на националните олимпиади по физика; 8 златни медала от международни олимпиади по физика (от общо 12 за България); повече от 50 участници в международните олимпиади по физика само за последните 12 години; неизброими участия в международни състезания и олимпиади по физика. Теодосиев обича да прави следната равностметка: светът сега е около 7 млрд., България е около 7 милиона – по теория на вероятностите на нас ни се пола-

га веднъж на 1000 година да имаме първенец на олимпиада. Досега 16 от участниците 88 страни за 44 години, в които се провеждат олимпиади по физика, са имали абсолютни първенци и сред тях е българинът Иван Танев Иванов, който в момента е професор по математическа физика в САЩ. Сред известните ученици на Теодосий Теодосиев, възпитаници на казанлъжката ПМГ, са още професорът по физика в САЩ Петко Динев, който работи в екип на НАСА; младият учен Теньо Попминчев, разработил първия по рода си настолен рентгенов лазер; д-р Павлин Савов, ученик на Стивън Хокинг – откривателят на „черните дупки“ във Вселената и много други. Сред учениците, преминали през школата на Тео са хора с най-различни професии и с все успешна реализация!

Школата на Тео се помещава в изоставената сграда на някогашния Техникум по хидравлика и пневматика в Казанлък при ужасни условия. След репортаж на Нова телевизия правителството взе решение за прехвърлянето ѝ на община Казанлък, която да я стопанисва. Теодосиев е много благодарен, но същевременно отбелязва, че в държавата трябва да се направи още много за образованието като цяло.

В школата си Теодосий Теодосиев не само ръководи теоретични занятия, но и събира и предоставя за ползване от възпитаниците си физична литература, поддържа огромна база от теоретични задачи и се опитва да поддържа и развива база за експериментални задачи и занятия. Освен това наред с решаването на задачите говори с учениците си за древна поезия, за философия, за религия... знания, които разширяват общата култура и ги учат да бъдат мислещи хора. Школата, също така, дава възможност и на

други учители, дори ученици, да водят свои занятия по вече утвърдената методика.

През учебната година се провеждат ежеседмични занятия (разделени на две групи от помалки и по-големи ученици), а през останалото време Теодосий Теодосиев организира летни лагер школи по физика в базата на Община Казанлък в местността Паниците край Калофер или в старозагорското село Оряховица. В подходящо време също така се организират походи и нощни наблюдения. И най-важното: обучението в школата на Тео е напълно безплатно, като по време на школите учениците си плащат само храната и спането. Теодосиев се ръководи от разбирането, че всяко дете има възможности, които трябва да се развиват, независимо, че понякога е нужно повече време и затова трябва да се дава равен шанс на всеки. Обучението се извършва в средата на доброжелателна конкуренция. Събират се деца, които се състезават помежду си на национални олимпиади, а само един от тях взема първото място. В школата децата се обичат и уважават, макар че всеки ден решават задачи в конкуренция. Една смяна е от 25-30 деца – това е един национален отбор. Не всички от тях участват на олимпиадите, още помалко вземат медали. Но те се развиват много добре. При това не само в областта на физиката. С каквото и да се захванат тези момчета и момичета, те вече си имат изграден начин на мислене и успяват в живота и в професиите си.

Преди няколко години Тео инвестира всичките си спестявания в закупуване на едно изоставено училище в Габровския балкан за провеждане на интензивни образователни лагери. За десет години е успял да поправи покрива,

да измаже стените, да купи дограма, но има още много работа по стяганото му. Иска да направи там и обсерватория.

Негови бивши възпитаници са учредили фондация „Тео“, която поема част от разходите на някои по-скъпи бази, като тази в с. Оряховица, която е по-люксозна. Българската софтуерна фирма Telelink ще оборудва със съвременна техника специална лаборатория по експериментална физика в школата. Има и други фондации, както и отделни спомоществуватели – фирми и частни лица. Имената им се вписват в Златна книга на дарителите.

За всички трудности по пътя си Теодосиев често казва: „Един от законите на Мърфи гласи, че човек, за да постигне нещо голямо в живота си, трябва да има необходимия минимум неблагоприятни условия. Е, ние ги имаме!“

За заслугите си в развиването на млади таланти Теодосий Теодосиев е награждаван с ордени „Св. св. Кирил и Методий“ – I и II степен; „Неофит Рилски“ (3 пъти); награда на Физическия факултет на СУ „Св. Климент Охридски“ за най-много приети студенти физици; награда на фондация „Св. Св. Кирил и Методий“ за изключителни постижения за откриването и развитието на млади таланти; награда „Райна Кандева“ почетен диплом от българския Парламент; почетен гражданин на Казанлък; почетен член на Съюза на физиците в България. За активната му дейност в подкрепа на младите български физици и отдадеността му към развитието на българското образование е номиниран за наградата на Европейския парламент „Европейски гражданин на годината“ за 2015 г. Но най-голямата му награда са благодарностите и успехите на стотиците му възпитаници!

ЖЕНИ В НАУКАТА

ПРОФ. Д.М.Н. ГАЛЯ АНГЕЛОВА: ИНФОРМАТИКА С ПОГЛЕД КЪМ ПРИЛОЖЕНИЯТА

Доц. д-р Димитър Чаръкчиев,
Медицински университет – София

Проф. Галя Ангелова е родена в гр. Лом в семейство от унгарски произход, установило се в България в началото на XX век. В прогимназията е отлична ученичка, посещава математически кръжоци и свири на цигулка в детския симфоничен оркестър на града. През 1969 г. е приета в Националната математическа гимназия „Акад. Любомир Чакалов“ – София, което предопределя професионалните ѝ интереси. Шегува се, че докато е живееела в пансиона на гимназията на тогавашния булевард „Толбухин“ 40, е запълвала времето си със систематично прочитане на почти всички книги от близките библиотеки. Като студентка по математика в СУ „Св. Климент Охридски“ отрано се ориентира към специалностите по алгоритми и програмиране, с които през 80-те години се слага началото на обучението по информатика. След дипломирането си с отличие започва рабо-

та в Института по математика на БАН, в Секцията по математическа лингвистика.

В началото на професионалния си път тя работи в по-тясно сътрудничеството с лингвисти. Води кръжок по формално представяне на лингвистични знания в Националната гимназия за древни езици и култури, а по-късно и упражненията в курс по ком-

пютърна лингвистика, организиран от проф. Анна Николова във Факултета по класически филологии на СУ „Св. Климент Охридски“. Води също така упражнения по дискретна математика, когато дисциплината се въвежда за първи път във Факултета по математика и механика на Софийския университет „Климент Охридски“. Става задочен аспи-

рант в Института по автоматизирана и изчислителна техника на Унгарската академия на науките, където защитава кандидатската дисертация под ръководството на акад. Янош Деметрович през 1988 г. От 1987 г. работи в Лабораторията за лингвистично моделиране на тогавашния Координационен център по информатика и изчислителна техника (КЦИИТ), създадена под ръководството на доц. Георги Гаргов, в която е сформирани интердисциплинарни колектив от логици, информатици и лингвисти. През 1996 г. става доцент в тогавашния Институт за паралелна обработка на информацията (ИПОИ) на БАН, през 2010 – доктор на науките, а от 2012 г. е професор в днешния Институт по информационни и комуникационни технологии (ИИКТ) на БАН и ръководител на Секцията по лингвистично моделира-

продължава на стр. 21

продължение от стр. 20

не и обработка на знания. Научните й интереси са в областта на компютърната лингвистика и представянето на знания, като през последните години са фокусирани върху автоматичната обработка на клинични текстове на български език.

В началото на 90-те години на XX в. се включва активно в разширяващото се сътрудничество с учени от Западна Европа, което става възможно благодарение на финансиране от европейски институции. През 1992 започва първия си международен проект – DB-MAT (Немско-български машинно-подпомогнат превод), финансиран до 1998 г. на две фази от Фондация „Фолксваген“, Германия, под ръководството на проф. Валтер фон Хан от Хамбургския университет. В този проект се създава прототип на работно място на преводач, който превежда между немски и български, и при неяснота на смисъла на техническия текст получава кратки обяснения, автоматично генерирани от вложено в системата знание за предметната област. Това е първата семантична система в България, в която се използват концептуални графи – вид семантични мрежи, популярни по това време. Създадените генератори на немски и български език са на практика дипломни работи на талантливи студенти от Факултета по математика и информатика на Софийския университет, които с помощта на тези разработки и съпровождащите публикации получават докторантски стипендии в чуждестранни университети: Калина Бончева – за Университета в Шефилд, Англия (1996), Кристина Тутанова – за Станфордския университет, САЩ (1998), Ани Ненкова – за Колумбийския университет, САЩ (1999). В периода 1998–2001 г. проф. Галя Ангелова е научен координатор на проекта LARFLAST („Learning Foreign Language Scientific Terminology“), финансиран от Европейската комисия, в който се разработва семантична

система за изучаване на чужд език, подпомагаща ученето на английска финансово терминология. И в този проект участват талантливи студенти и млади учени, между които Преслав Након – получил през 2000 г. стипендия за докторантура в Университета на Бъркли, САЩ, и носител на наградата „Джон Атанасов“ на Президента на РБ през 2004 г.

Едно постоянно усилие на проф. Ангелова е свързано с утвърждаване на качеството на конференциите по компютърна лингвистика RANLP, които се провеждат в България през две години по инициатива и с участието на проф. Руслан Митков от Университета в Улвърхемптън, Англия. Организирането им на Балканите е финансово предизвикателство, тъй като от България и околните страни постъпват сравнително малко доклади и съответно – малко приходи. Благодарение на няколко европейски гранта за подпомагане на конференцията, осигурени от проф. Ангелова, събитията RANLP се утвърдиха през последните 15 години като едно от най-престижните световни мероприятия на регионално ниво със 150–200 участници, като над 75% от тях са чуждестранни учени. Организаторите винаги са българи, работещи по целия свят. RANLP дава възможност на българските изследователи да се докоснат до световното ниво в областта на компютърната лингвистика поне веднъж на всеки две години, ако нямат друга възможност за това.

Проф. Ангелова е пионер на автоматичния анализ на клинични текстове в България. Научната й дейност в тази насока е тясно свързана с търсене на възможности за външно финансиране. Съвместно с Отделението по медицинска информатика на Университетската специализирана болница за активно лечение „Акад. Иван Пенчев“ (УСБАЛЕ) още през 2002 г. е започната работа по създаване на алгоритми за извличане на факти от неструктурирани медицин-

ски текстове. През 2004 г. под ръководството на белгийски координатор е разработен интегриран проект за анализ на клинични текстове при онкологични заболявания, класиран на едно от челните места в одобрения от Европейската комисия списък, но нереализиран поради ограничени брой проекти, получили финансиране. През 2009 г. съвместно с научния екип на УСБАЛЕ, под ръководството на проф. Ангелова е спечелен и започва реализацията на научния проект „ЕВТИМА“, финансиран от Фонд „Научни изследвания“. В рамките на проекта са създадени концептуални шаблони за търсене на факти за диабетно-болни пациенти в болнични епикризи. Практическото приложение на резултатите е свързано с извличане от клиничния текст на симптомите, синдромо-комплексите и диагнозите на лекувани в УСБАЛЕ болни, както и установяване на темпоралните зависимости при анализа на състоянието и приложените лечебно-диагностични мероприятия. През периода 2010–2011 г. е спечелен и успешно изпълнен европейски проект по Седма рамкова програма, в който колективът разработва и прилага в медицинската практика технологии, даващи възможност за извличане от медицински текст на диагнози, стойности на изследвания и медикаменти. Постигнатите резултати са внедрени при реализирането на съответваща система, интегрирана с болничната система на УСБАЛЕ, за анализ на лекарственото лечение и предотвратяване на нежелани лекарствени реакции. Системата се използва и в момента, тя е дала възможност за оптимизация на лечението и повишаване на сигурността при предписването на лекарства при хиляди пациенти. От 2013 г. технологиите за анализ на клинични текстове са в основата на разработения и внедрен Регистър на болните от захарен диабет в Република България и помагат за автоматично извличане на важ-

ни показатели от медицински записи на пациентите.

През юни 2015 г. проф. Ангелова бе удостоена с Голямата награда за наука „Питагор“ на МОН в категорията „Успешен ръководител на международни проекти“. Тя ръководи проекта АКОМИН (ACoMIIn, Advanced Computing for Innovation), финансиран от Европейската комисия с 3 млн. евро. Целта на проекта е засилване на научноизследователския капацитет на ИИКТ – БАН чрез привличане на пристигащи от чужбина опитни учени, съществено подобряване на научната инфраструктура и създаване на иновационен капацитет чрез подкрепа на приложни разработки и защита на интелектуална собственост. „Връзката с индустрията е важна за устойчивото развитие на института, особено в областта на ИКТ, където българският бизнес процъфтява – казва проф. Ангелова. – В рамките на проекта сме установили контакт с над 20 фирми, с които имаме съвместни разработки. Например, наш партньор е фирмата „Он-текст“, световен лидер в областта на семантичните технологии, стартирана преди 20 години от наши бивши студенти. И досега те с благодарност споменават, че появата на компания като тяхната е била възможна поради наличието в няколко института в БАН на критична маса от специалисти от световна класа в областта на изкуствения интелект. Трябва да се стремим да пренасяме нови технологии към най-обещаващите и талантливи млади хора, които ще спяват с упоритост и търпение – и да се радваме на успехите им.“

Проф. Ангелова смята, че не е направила нищо особено за получаване на наградата „Питагор“. „Просто си гледах работата“, казва тя. „А в личния живот ми тежи, че не отделя достатъчно внимание на семейството си, на децата и внуците, и че ми остава все по-малко време за четене.“

ДОЦ. Д-Р СТЕФКА ТЕПАВИЧАРОВА: УЧЕН С ЯСНА ОРИЕНТАЦИЯ КЪМ ПРОБЛЕМИТЕ НА ПРАКТИКАТА

Проф. д.х.н. Христо Баларев, секция „Химия и фармация“ към СУБ

Малцина са учените, които творят наука на високо теоретично ниво и същевременно откриват рационалното зърно за практическата й реализация. Доц. д-р Стефка Тепавичарова притежава това качество. Тя е учен със значими постижения в областта на химията на водно-солевите системи, а същевременно съумява да намира приложенията им в практиката, като напр. за решаване на екологични проблеми, за получаването на чисти соли и на биоматериали и накрая – за получаването на нов тип козметични продукти.

Научната си кариера доц. д-р Стефка Тепавичарова започва в Лабораторията по неорганични соли към Института по обща и неорганична химия, БАН. Първоначално са й възлагани задачи за разработване на технологии за

производство на чисти химически реактиви. За съжаление разработените с нейно участие по това време 10 технологии, поради характера си не подлежата на пуб-

ликуване, но работата по тях й създаде вкус и умения към приложна изследователска дейност. През 1984 г. започва работа по дисертационна тема „Изоиморфи-

зъм при солите от типа $mMe^+Cl_n.Me^{2+}Cl_2.mH_2O$ “. Извърши огромна експериментална работа (изучи 14 три- и четиримкомпонентни системи), въз основа на която (вкл. и с използване на налични литературни данни) изясни причините и факторите, определящи изодиморфизма. Освен това тя разкри закономерности, позволяващи обясняването и прогнозирането на: структурните групировки от които са изградени двойните соли, образуването на смесени кристали между двойни соли, а така също и стойностите на коефициентите на разпределение при смесените кристали. Тези резултати са отразени в 8 научни труда, всичките публикувани в реномирани международни списания. През 1989 г. доц. Тепавичарова

продължава на стр. 22

продължение от стр. 22

то на народната хореография и етнохореология. Кацарова е определяна като пионер и в изучаването на музиката в контекст, за разлика от съвременниците си, които се задоволяват с описване на формални структури. Тя е привърженик на сравнителното музикознание, на изследването на взаимните влияния и взаимоотношения.

След 1944 г. Райна Кацарова се намира в немилост, обвинена във фашистко минало, заради ба-

ща „царски генерал“, съпруг „довверен царски лакей“, син „уволнен офицер“ и заради близостта си със сем. Филови. В неин ущърб се смята и членството ѝ в „реакционна, западна“ организация като Международния съвет по музика. През 1949 г. тя е свалена от поста си завеждащ отдел, преместена е в Института по музика и дълго време не ѝ е разрешавано да се хабилитира.

Едва след т.нар. Априлски пленум и със застъпничеството на директора, акад. Петко Стайнов, кадровото досие на Кацарова

е ревизирано и това ѝ позволява да продължи работата си в нови насоки – да проучва Пиринския край, да „открие“ в Сатовча уникалния четириглас, да изследва разновидностите на една песен в различни региони, да се утвърди като основоположник на народната хореография, като опише подробно обредната практика, автентичните нестинарски танци и търси паралели на игрите във фолклора на Сърбия, Херцеговина, Хърватия, Словения, Украйна. Кацарова дава идея за провеждането на

Сбора на народно творчество в Копривщица (1965) и работи за осъществяването ѝ до края на живота си.

След 60-те години на XX в., когато излиза от изолация, Кацарова представя българското музикознание на много международни форуми, публикува в чужди и български издания. Тя се откроява като учен с богата ерудиция, съчетаващ качества на теоретик и практик, ценена в чужбина, популярна в страната, незаменен научен ръководител на младите.

ФОЛКЛОРИСТКАТА ЦВЕТАНА РОМАНСКА– ВРАНСКА

Проф. д-р Жоржета Назърска
УНИБИТ

Цветана Романска (1914–1969) е родена в семейството на проф. Стоян Романски, доктор на Лайпцигския университет и създател на академичната етнографска наука в България, и на учителката Мария Маждракова. Останала рано сирак, дъщерята е силно привързана към баща си, който става неин академичен наставник. По негов съвет тя завършва славянска филология в Софийския университет при Михаил Арнаудов и Йордан Иванов (1937) и продължава образованието си в чужбина.

Току-що дипломирани, Романска и съпругът ѝ, физикът Виктор Врански, заминават за Прага. В продължение на три години (1937–1939) тя специализира славянска филология в Карловия университет – световен център по славистика и лингвистика. Там Цветана има възможност да учи при светилата на славянската филология, професорите Матия Милко, Йозеф Пата, Иржи Хорак, Милош Вайнгарт, Владимир А. Францев. Блестящата защита на доктората „Апокрифите за Богородица и българската народна песен“ убеждава специалистите, че младата авторка притежава отлична подготовка, познава българския и славянския фолклор и широко използва сравнителния подход. Студията, публикувана година след това, остава едно от

най-сериозните изследвания на апокрифите в научната ни литература.

След завръщането си Романска е назначена за доброволна и редовна асистентка в Катедрата по славянско езикознание на Софийския университет (1939–1942), една от първите жени в Историко-филологическия факултет. Постепенно в упражнението по старобългарски език, славянска етнография, чешки език и библиография тя се научава да работи със студентите чрез „делкатна, но твърда вискателност“. В края на 40-те години на XX в. – по време на политическата „чистка“, когато брат ѝ Любомир остава „невъзвръщенец“ в Западна Германия, а тя самата е обявена за „идеологически неперспективна“ – безпартийната Цв. Романска трудно запазва мястото си на преподавател. В този период тя се препитава ка-

то преводач от чешки език и записва народни песни по поръчка на Народния етнографски музей. През следващите десетилетия именно теренната работа ще се превърне в нейно призвание и в основна тежест на фолклористичните ѝ изследвания.

В студентските си години Романска се увлича по литературна история и някои от първите ѝ проучвания са свързани с творчеството на патриарх Евтимий, К. Миладинов и Вазов. През 50-те год. на XX в. обаче, както повечето от връстниците си, тя е принудена да прави компромиси в науката. Така могат да бъдат разбрани и осмислени публикациите ѝ за партизанския и работническият фолклор.

Основното ѝ внимание обаче все повече е обсебено от народното творчество. През 60-те год. на XX в., когато се хабилитира като професор по фолклористика

и славянска етнография и ръководи Секция „Фолклор“ в Етнографския институт при БАН, Цв. Романска непрестанно разширява кръга на своите творчески интереси във фолклористиката. Тя проучва народните песни в Софийско и Пазарджишко, насочва се към историческите предания, издирва славянски паралели на пословиците с историческа тематика, съпоставя сръбските и българските хайдушки песни, търси успоредици на юнашкия епос за Крали Марко в южнославянския фолклор, изследва цикъла за Момчил юнак, описва за пръв път народното творчество на некрасовците (старообредците) във Варненско и става пионер в детския фолклор, събирайки приспяни песни.

С монографиите си за народната песен и славянския фолклор Романска се превръща във всепризнат авторитет в своята област. Тя е учен с международна известност, дългогодишен участник в международните комисии за проучване на народните предания и легенди и за изследване на народните песни на балканските народи. Тридесетгодишната ѝ преподавателска дейност я прави не само уважаван учител на две поколения млади филолози, но позволява да се запази и развие българската школа по славянска етнография.

ПРОФ. ЕЛИЗАБЕТ ГАТЕФ – ЕДНА ТВОРЧЕСКА ЛИЧНОСТ

Проф. д.б.н. Нина Бакърджиева

Проф. Елизабет Гатеф е изтъкнат учен в областта на генетиката и изследванията върху рака. Съдбата и отрежда нелеката участ на емигрант. Своя научен път тя извървява предимно в Германия и оставя името си в науката. Родена е през 1932 г. в България в семейството на Йозеф Цоликофер, градинар-специалист в царските ботанически градини. Участвал е в изграждането на много от великолените и богати на интересни растителни видове алпинеуми заедно с Йохан Келерер. Бил е вещ познавач на българската флора и е бил включван в научни експедиции с изтъкнати наши ботаници. Неговият принос е зачетен с това, че 4 нови вида растения носят в латинските си названия и името на Цоликофер. Дъщерята Елизабет расте сред красотата на цветята.

Пред приятелите си от Ботаническата градина в Майнц тя споделя: „Беше невероятно хубаво детство, живях сред цветята, близо до Зоопарка. Обичам красотата.“ Но в родината няма възможност да учи.

От 1956 г. Елизабет Гатеф живее и работи в Германия. Завършва образованието си по биология и химия в Мюнхенския университет. Там специализира ботаника и прави изследвания върху растителните съобщества в определен район на Баварските Алпи.

След дипломирането си прекарва няколко години в САЩ. Първоначално е научен сътрудник в Института по биология на развитието в Университета в Кливланд, Охайо. Настъпва следващия етап в изследователската ѝ работа, през който насочва вниманието си към хормоналния контрол при развитието на насекомите. Изучава ларви на винената мушица и успява да направи първа идентификация и характеристика на тумор супресорни гени (ТСГ). Резултатите са отразени в нейна-

та PhD теза. През 1971 г. получава докторска степен от Калифорнийския университет. След това една година работи във Фрайбург, където търси възможности за наличие на допълнителни ТСГ. През 1983 г. се установява в Майнц и е професор по генетика към Йоханес Гутенберг Университет, като оглавява Института по генетика до пенсионирането си през 1997 г. През този период продължава и развива изследванията си.

За своите задълбочени проучвания е удостоена с престижната награда Мейенбург (Meiyenburg Prize), която се присъжда за изключителни постижения в изследванията на рака. Наградата се присъжда ежегодно от 1981 г. по решение на Германския център за изследвания на рака в

продължава на стр. 24

продължение от стр. 23

Хайделберг – най-голямата изследователска институция за биомедицински изследвания. Елизабет Гатеф е носител на наградата за 1988 г. Със своите изследвания тя доказва, че раковите образувания при винената мушица (*Drosophila melanogaster*) имат генетична основа. В разработките си открива тумор-супресорни гени.

През 2000 г. Елизабет Гатеф е удостоена с престижната награда на името на принц Хитачи (Prince Hitachi Prize) за постижения в областта на сравнителната онкология. Наградата се дава по

решение на японската фондация на името на принц Хитачи за проучвания върху проблемите на рака.

По инициатива на проф. Гатеф от 1998 г. се дава награда на нейно име за докторанти от различни националности с успешни и интересни разработки в областта на генетиката. Отпуска се сума в размер на 3000 евро по становище на Дружеството на генетиците в Германия. Така проф. Гатеф съдейства за израстването на нови поколения генетици.

Вероятно спомените от щастливото детство сред цветята са в основата на значителното внимание, което Елизабет Гатеф проя-

вява към Ботаническата градина към Университета в Майнц. Тя има активно участие в организацията на работата и успешното развитие на градината, но и помага със средства за това. Лично управителят Ралф Олмор изказва голяма благодарност за дарението от 50 000 евро, което тя прави. То спомага за изграждането на Зелено училище, както се нарича центърът, който помага на посетители и деца да опознават природата с нейните красоти и разнообразие. Освен това проф. Елизабет Гатеф дарява и редица творби на изкуството, главно скулптурни фигури, които намират място сред богатата растителност.

Между тях е фигурата на танцуваща двойка, разположена на красива цветна поляна. Така Ботаническата градина става място, където природата и растителното разнообразие се съчетават с умел градински дизайн и изкуство. Тя се превръща в място за познание, вдъхновение и отиди.

Такава е многогранната активност на проф. Елизабет Гатеф. Пред нас виждаме образа на великия изследовател и откривател, човек с широка култура, пленен от тайните на познанието и на красотата на света около нас. И тя прави всичко възможно да помогне на хората, особено на децата, да прозрат в него.

МЛАДИТЕ В НАУКАТА

ГОЛЯМАТА НАГРАДА „ПИТАГОР“ ОТНОВО ЗА ДАРОВИТ МЛАД ХИМИК

Проф. д.ф.н. Аля Таджер,
Факултет по химия и фармация –
СУ „Св. Кл. Охридски“

Още като влязох в аудиторията го забелязах. Не беше като другите. Изглеждаше значително по-зрял от останалите 20-годишни около него. Приличаше на човек, който знае за химията тайни, които никой около него не подозира. При това състудентите му не бяха никак случайни – принадлежеше към курс с множество ярки индивидуалности, мнозина от които са носители на награди и отличия, макар и различни от тези, получени от нашия герой. Тазгодишната награда „Питагор“ за млад учен е поредната респектираща награда в кратката научна кариера на 33-годишния доцент Георги Йорданов след наградата „Проф. Иван Шопов“ за изявен млад учен в областта на полимерите за 2010 г. и наградата на Кмета на София за най-добър млад учен на СУ „Св. Климент Охридски“ за 2013 г. И това е естествено продължение на поредицата награди от ученическите и студентските му години, като медалите от Международните олимпиади по химия през 2000 и 2001 г., стипендия „Акад. Ростислав Каишев“ за постижения в областта на химията и химическите технологии на фондация „Еврика“ за 2003 и 2004 г., наградата Prof. Berndt Artin Vessels от Немска фондация за подпомагане на българското висше образование за 2004 г., наградата на Ректора на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ за постижения в областта на химията през 2005 г.

Има няколко училища в България, които традиционно „отглеждат“ отлично подготвени химици, които не само обират медалите по състезания и олимпиади, но и бързо израстват като успешни изследователи. Едно от тях е Кюстендилската природоматематическа гимназия, чийто възпитаник е Георги Йорданов. Следват трите образователни степени, прекарани във Факултета по химия и фармация на СУ.

Няма преподавател, който да не е бил впечатлен от представянето му както в часовете, така и на изпитите. Има катедри, в които лабораторните му протоколи се пазят като пример за най-добро студентско постижение в историята на факултета. Още преди защитата на дисертацията е назначен за асистент, а веднага след нея става главен асистент. И само четири години по-късно 32-годишният млад учен е вече доцент със собствени тематики и впечатляваща научна продукция – за българските условия това е една главолонна академична кариера. При това постигната съвсем самостоятелно и целенасочено.

Георги се включва в разнообразни изследователски проекти в Софийския университет и в БАН още от първите години на следването си, като систематично надгражда знанията си и разширява хоризонтите си. Така последователно навлиза в териториите на органичния синтез, на полимерите, на неорганичните и хибридни наноматериали. По време на докторантурата специализира по програма COST в Испания и Япония, а след нея и в Словакия, като придобива допълнителен опит в областта на полупроводниковите нанокристали и композитни материали на тяхна основа, както и на взаимодействията на наночастици с протеини. Наред с това овладява модерни инструментални техники като електронна микрос-

копия с енергийно-дисперсионен анализ и повърхностен плазмен резонанс. Тази подготовка му позволява да се включи в работата по три университетски, три национални и два международни научни проекта. Натрупаният опит му помага да подготви и спечели самостоятелен национален проект в конкурса за млади учени през 2011 г.

Научната му активност включва над 50 научни публикации и 3 глави от книги. Положителният отзвук от научната общност се изразява в над 200 самостоятелни цитата. Разработките му от последните години са като визитна картичка на Факултета по химия и фармация на СУ – водещ център в областта на материалознанието с нано-, еко- и биофарма акценти. Те съчетават в себе си елементи от неорганичната, органичната, полимерната и колоидната химия, като новосинтезираните системи са изследвани с най-съвременни инструментални методи и проявяват цял спектър от свойства, откъдето следват и разнообразните им приложения в оптоелектрониката, фотокатализа, медицината и опазването на околната среда. Разработени са процедури за получаване на двуслойни полупроводникови наночастици – квантови точки – с висок флуоресцентен квантов добив, подходящи за вграждане в полимерни матрици с биомедицинско приложение

като лекарствени носители, като биомаркери след солибилизация, като среда за оптичен запис на информация, като цитотоксични вещества за терапия на рак, както и наноструктурирани фотокатализатори и нанокомпозити на въглеродна основа за пречистване на води от багрила и наноразмерни замърсители.

Като преподавател в Катедрата по обща и неорганична химия във Факултета по химия и фармация гл. ас. д-р Г. Йорданов има значителна учебна дейност като лектор в областта на биомедицинските и фармацевтичните нанотехнологии, ръководител на семинари и лабораторна практика по Обща и неорганична химия и др. Той чете лекции на студентите в бакалавърската степен по „Нанотехнологии в биологията, медицината и фармацията“; водил е лекции и в магистърските програми „Наноматериали и нанотехнологии“ и „Колоидни системи в съвременната наука и технологии“ др. Умее да грабне вниманието като лектор. Впечатлява с увереното съчетание на интердисциплинарни познания и идеи за тяхното амалгиране и обогатяване. Това го прави и желан участник в множество национални и над 60 международни научни форуми.

На изследователската си работа Георги гледа като на основно хоби. Все пак, всеки има нужда да презареди батериите и от време на време да смени обстановката. Стремещът към търсене на предизвикателства и изкачване на върхове и тук се проявява – второто му хоби е планинарството, а любимата планина не е коя да е, а Пирин.

Макар да е натрупал вече голям научен актив, на доц. Георги Йорданов предстоят още десетилетия творчески успехи, в които не се съмняваме ни най-малко. Дано имаме още достатъчно престижни награди, с които да можем да го отличим.

Носителката на съвместната награда за млад учен на фондация „Еврика“ и Съюза на учените в България за 2014 г. гл.ас. д-р Марияна Георгиева вече е вписала в научната си кариера 13 публикации, осем, от които в списания с импакт фактор. Част е от екипите на 6 международни и 3 български научни проекта. Участвала е в 11 национални и международни форуми. Сега усилията ѝ са насочени към новите програми за наука. Надява се да е част от печеливши екипи от професионалисти, което ще ѝ осигури работа и кариерно развитие в науката.

Д-р Марияна Георгиева е родена в малко китно градче Поповград в полите на Сакар планина. Завършва гимназия в родния си град с пълно отличие. От малка е запалена по растенията и мечтата ѝ е била един ден да работи в лаборатория. Разказва, че като едно малко момиче от провинциално градче мечтата ѝ изглеждала абсолютно недостижима. Но знаела, че трябва от рано да започне да работи над нея, за да я осъществи. Хобито ѝ е било да събира и хербаризира растения и винаги се информирала какво се съдържа в тях и какво могат да лекуват.

Завършва биология в Софийския университет с две специализации: „Лечебни растения“ и „Биология за подготовка на учители“. Дипломира се с една от любимите си тематики – върху фитохимичното съдържание на кокичетата. Въпреки че не се е дипломирала като микробиолог, а като ботаник, започва научната си кариера в Института по микробиология, където директорът акад. Ангел Гълъбов ѝ дава шанс за работа, тъй като вижда в нея качества на добър учен. Половин година по-късно печели конкурс за научен сътрудник в Института по генетика. Включва се към екипа на проф. Любомир Стоилов и започва да изследва влиянието на радиацион-

ГЛ.АС. Д-Р МАРИЯНА ГЕОРГИЕВА: БИОЛОГИЯТА Е МОЯТА СТРАСТ

Татяна Дикова

ните въздействия върху растенията. Специализира в Унгария. Доказва се с професионализма си и установява добри контакти, които поддържа и до днес.

Наградата за най-добър млад учен за 2014 г. тя получи за своя дисертационен труд за влиянието на радиацията върху ечемика. „В Института имаме немалко на брой реконструирани линии ечемик, притежаващи в генома си различни хромозомни преустройства. Използвахме ечемика като моделно растение, за да проследим ефекта от облъчване на различни видове радиационни въздействия. В изследването включихме високо- и нискоенергийни частици, гама радиация“, разказва д-р Георгиева. Тя насочва проучванията си върху въздействието на радиацията върху растения – един модерен подход в растителната селекция. При прилагането му няма остатъчна радиация или други видими следи от човешката намеса, а спонтанно възникналите полезни мутации водят до нови полезни характеристики в растенията. Резултатите могат да се използват както за нуждите на селското стопанство, така и като информация за превенция за хората.

Дисертационният труд на Марияна Георгиева е с изразени елементи на иновативна разработка и е ярко отражение на постиженията на българската биологическа наука и нейното успешно интегриране със съвременните научни тенденции. Творческото раз-

витие на младия учен е убедителен пример за последователна и целенасочена работа за изграждането и развитието на перспективни учени в областта на растителната молекулярна цитогенетика.

Понастоящем д-р Марияна Георгиева е главен асистент в секция „Молекулярна генетика“ на Института по физиология на растенията и генетика на БАН, а преди време е изпълнявала длъжността ръководител „Радиоизотопна лаборатория“. Въпреки че е възпитаник на Софийския университет, е избрала да прави научна кариера в БАН и не е напълно съгласна с общоприетото мнение, че наука се прави само в университетите. Смята, че в България най-доброто място за развиване на науката е Академията, защото разполага с доста

да работят съвместно. Споделя още, че в Института по физиология на растенията и генетика има достатъчно млади изследователи, но не се е запазила приемствеността между отделните поколения учени. Липсва тази средна генерация от специалисти, които са така необходими на новата вълна изследователи. Точно в тази насока трябва да се работи – необходимо е да има последователност, а знанията и опитът на по-възрастните поколения постепенно да се предават по веригата на по-младите, смята д-р Георгиева.

Разтоварва се с книгите и музиката. Освен българските класици харесва романите на Джейн Остин, Джон Стайнбек и Джон Гришам. Разпуска на бунтарска музика, като любимите ѝ стилове са рок, блус и класическа музика, която подбира в зависимост от настроението си. Обича и да пее. Освен добър учен, Марияна е и изключително романтична и нежна. Доказателство за това са нейните стихове. Започва да пише едва 10-годишна, но въпреки че не ги е публикувала, винаги ги споделя с приятели. Любимите ѝ поети са Вапцаров, Смирненски и Дамян Дамянов. Но голямата ѝ страст си остава биологията.

СИРАЧЕ

Само жестокият отхвърля любовта на сираче.
Забива ножа си там, където най-много боли.
Оставя го злобно на земята да плаче.
И бездушно изсмива се на падналите на земята съзлзи.

Не упреква себе си. Ха, та то е свикнало вече.
Ще го шибне през лицето без капка вина.
После с погнуса ще замине далече.
Ще го остави на коварната му подла съдба.

Тъй е в живота, на кой ли му трябва сираче?!
Натирено в ъгъла, то си мълчи.
Мълчи си, а душата му жалостно плаче.
За изгубените му малки, детски мечти.

Марияна Георгиева

Бих искал да ви разкажа историята на един интересен млад и ентузиазирани учен. Познавам се с Влади (така се обръщат приятелите му към него) от 3 години. Веднага ме завладя с интригуващото си повествование за живота на Вселената, галактиките и звездите. Защото, знаете ли, Влади е астроном. Намерил е вдъхновение в единствената наука, която има своя муза. Но не Урания е насочила този млад човек към дебрите на Космоса.

Влади е роден през 1986 г. в София. Още от училищните си години проявява интерес към сцената – като ученик, водещ на празненство, в 6-ти клас се записва в курс по актьорско майсторство. В 10-ти клас се е записал да свири на пиано, като поне веднъж годишно изнасял със съучениците си концерт пред публика.

Именно в 10-ти клас учителката му по физика във Френската гимназия, Надя Антонова, му да-

Д-Р ВЛАДИМИР БОЖИЛОВ: КОМУНИКАЦИЯТА НА НАУКАТА КАТО ПЪТ КЪМ ОБЩЕСТВО НА ЗНАНИЕТО

Цветан Сименов,
СУ „Св. Климент Охридски“

ва за лятната ваканция да прочете книгата на Стивън Хокинг „Кратка история на времето“. Увлечен по разказа на гениалния комуникатор на науката, Влади споделя: „Най-голямото нещо, което мога да разгадая, е Вселената, Космоса и откъде сме дошли. Когато прочетох книгата, разбрах че това е нещото, което искам да правя.“ След това следва изнесен

урок по физика пред съучениците му и две години по-късно кандидатства физика в Софийския университет – първо и единствено желание.

Може би се досещате как е преминало следването на Влади в Университета, затова само ще споделя с вас, че след завършването на бакалавърската си степен пише дипломна работа за ускори-

телното разширение на Вселената и участва в обучение под ръководството на Нобеловия лауреат проф. Джон Мадър.

Магистърската дипломна работа на Влади е изследване на възможността за наличие на извънземен живот на екзопланети, т.е. планети, намиращи се около далечните звезди. Заедно с д-р Дънкан Форган и доц. Камен Нам предлагат така наречената ентروпийна хипотеза за развитие на технологичните цивилизации. Съгласно нея, развитието на една технологична цивилизация като нашата е нормално еволюционно следствие, защото по този начин се обезпечават максималната консумация на околната среда. С други думи, осигурява се спазването на закона за нарастване на ентропията, който е неоспорим факт в цялата вселена. Следва научна публикация в международното из-

продължава на стр. 26

продължение от стр. 25

дание *International Journal of Astrobiology* и книгата „Живот и Вселена“ (в съавторство с доц. д-р Нам).

През 2010 г. Влади продължава да се занимава с астрономия, като записва докторантура на тема „Активни галактични ядра (АГЯ)“. Така се наричат галактики, в чиято компактна централна област се генерира много мощнолъчение, което засенчва светлината на всички звезди в тази галактика. Смята се, че това се дължи на наличието на свъхмасивна черна дупка, която поглъща маса. АГЯ са изключително важни за Вселената, тъй като се предполага, че повечето галактики са преминали през такъв стадий в своята еволюция. Изследванията си Влади прави под неговото ръковод-

ство на доц. д-р Евгени Овчаров от катедра „Астрономия“ към Физически факултет на СУ, както и с помощта на д-р Галин Борисов от Института по астрономия към БАН и други колеги.

Сега обаче да ви разкажа и за другата страна на Влади. Ако не знаете, той е прекрасен комуникатор на науката. И тъй като не мога да се изразя просто и точно като него, ще ви предам защо се занимава с комуникация, с неговите думи: „Като комуникатор на науката идеята, че не е важно да знаеш в невероятни детайли едно конкретно нещо. Важно е да разбираш добре основата на всичко и да боровиш с различни идеи от различните области. Науката е цялостна и трябва да се стремим към интердисциплинарност.“

Научната комуникация прив-

лича вниманието на Влади през 2010 г., когато участва в конкурса FameLab Лаборатория за слава, организиран от Британски съвет, МОН, Столична Община и Форум Демокрит. Победителят от предходната година на този конкурс, д-р Венелин Кожухаров, мотивира своите колеги във Физическия факултет да участват в състезанието. През 2010 г. Влади печели второ място в националното издание. Четири години по-късно участва на специалното международно издание за финалисти Hall of Famelab 2015 и... става първият български победител във формата!

Междувременно започва да се занимава професионално с научна журналистика. През септември 2012 г. става научен редактор в научно-популярното списание ВВС ЗНАНИЕ. Споделя, че първите ня-

колко месеца са били сравнително трудни, защото за първи път се е сблъскал с толкова разнообразни събеседници – инженери, биолози, математици, специалисти по хуманитарни науки. Но напредва с бързи темпове и от края на 2014 г. е главен редактор на списанието, като оттогава то не спира да расте в популярността си.

По думите на Влади, „Комуникацията е забавната страна на науката: кара те да четеш новини, да си в крак с времето и да бъдеш интердисциплинарен. Един комуникатор на науката не може да си позволи да не бъде в час с найновите открития не само в своята, но и във всички научни дисциплини. Това е голямо предизвикателство, но със сигурност си струва. А и прави животът много по-интересен и вълнуващ“, завършва с усмивка Влади.

Младият географ Димитър Желев е на 29 години. Роден е в Стара Загора, където е завършил средното си образование в Търговската гимназия „Княз Симеон Търновски“. Интересът му към географията в началото бил неосъзнат, защото още преди да тръгне на училище, по-големият му брат му давал задачи – да търси малки градове на картата. Така си осигурявал спокойствие. Момчето обаче се отнасяло отговорно и изпълнявало всичко точно. Десетина години по-късно, когато любовта към науката е вече осъзната и всичко в живота на Димитър се върти около нея, за един рожден ден семейството му решава да му подари карти. Но не рискуват да купуват без него и брат му го завежда в книжарницата. След минути една голяма карта е разпъната и бъдещият учен я изследва внимателно, със старанието, с което някога е търсил градчета. Жената зад щандата учудено пита какво прави, а брат му отсича: „Търси грешки!“. И си представете изненадата – намира! „Беше отбелязана старата столица на Танзания – Дар ес Салаам, вместо новата – Додома“, обяснява сериозно младият географ. Той си спомня още, че първата двойка в живота си получил в 6-ти клас, няма да повярват – точно по география, на контролно за Африка. Но тя не остава единствена, защото две седмици по-късно следва още една слаба оценка – по английски език. По ирония на съдбата след десетина години той преподава география на английски.

През 2003 г., когато Димитър Желев е в 10-ти клас, се провежда първото национално състезание по география. Силно амбициран от идеята да пътува в чужбина, защото първите трима ще представят България на световното състезание в Тампа, Флорида, организирано от National Geographic, той се хваща за работа и резултатът е налице – първо място. Без учител, който да го подготви, без подкрепа от училището. И така става капитан на българския отбор, класирал се пети от-

ДИМИТЪР ЖЕЛЕВ – ДА ОТКРИВАШ ГРЕШКИ В КАРТИТЕ

Таня Иванова

борно. Тогава Митко разбира колко различни са разбиранията по света за състезание и знанията, които са ти необходими, за да влезеш в такава надпревара. 12 години след това като преподавател е член в Националната комисия за провеждане на Националното състезание по география и икономика за 2015 г.

След Търговската гимназия няма колебание какво ще учи. Без курсове, без частни уроци – бал 30 от 30. Подготовката му струвала... около 11 лв. – кандидат-студентски справочник, тетрадка и химикалки. За разлика от ежедневието, което кипи от пътешествия, експедиции, участия в научни разработки. Така е, когато си студент на проф. Румен Пенин, неговите възпитаници винаги се отличават, с тях е интересно, изследователският дух е мощен, градивен, а чувството за хумор прави нещата още по-привлекателни и желани. Страстта на Димитър Желев към пътуванията и пътешествията завладява и приятелите му. Екскурзиите, в които всичко е уредено предварително, разписано по часове, не са му любими, няма значение дали из България или в чужбина. Предпочита екзотиката, предизвикателствата на природата, пътуванията с влак или преходите пеш. Наскоро, при поредното пътуване със студенти, имаше подобно преживяване – с корабче по време на буря в Йонийско море, а те пият студентския химн на Геолого-географския факултет. Съвсем нормално е фотографията да бъде следващото любимо занимание, а усетът за мига и уникалността са най-добрите му помощници. Точното око и бърза-

та реакция също помагат и сред снимките може да се видят както уникални природни феномени, и исторически забележителности, така и дребни детайли – интересно по форма камъче, цъфнало клонче, самотно дърво... Снимките вече са достатъчни за няколко изложби, на които някога ще им дойде времето.

След университетата Димитър Желев преподава 4 години в Американския колеж в София. Огромно предизвикателство и отговорност е да преподаваш на деца, няколко години по-малки от теб. Той успява да задържи вниманието им, да направи уроците интересни, очаквани и желани, влизането в кабинета е радост, защото там винаги има нещо ново и неочаквано. Извънкласните форми допълват идеите му, походите и състезанията се чакат с нетърпение. Затова и никога не се изненадва, когато през 2014 г. випускниците избират Димитър Желев за учител на годината и за преподавателя, който да ги приветства на тържеството по случай дипломирането им. Той е първият учител, спечелил двете номинации в една и съща година. Учениците му няма как да не са запомнили словото му – откровено, по човешки топло и истинско, нахъсващо. Няма как да не запомнят, че ако имат колебания дали да останат вкъщи или да пътуват, е по-добре да пътуват, да опознават света и различните култури, да не се оставят да бъдат манипулирани, а сами да правят разлика и да оценяват фактите, че трябва да съхранят част от детето в себе си и да не повтарят грешките на възрастните, че трябва сами да ре-

шат какви да станат и какво искат да постигнат и да следват мечтите си.

Сега Димитър е асистент в катедра „Ландшафтознание и опазване на природната среда“ в Геолого-географския факултет на СУ „Св. Климент Охридски“. Води семинарни занятия по дисциплините Природна география на България, Природна география на континентите, Природна география на Балканския полуостров и Ландшафтна география на България.

Съосновател е на *географския сайт geografg.bg*, който за малко повече от година има средно 15 хил. посещения месечно. Също така е автор на редица научно-популярни статии, публикувани в редица печатни и електронни медии. Участвал е в проектите „Научно кафене“ на Zoom Vox Center и „FameLab“ на Британски съвет България, където през 2013 г. е трети и представя България в Нощта на учените в Лондон. На „FameLab All Stars“ тази година с презентацията „Къде са птиците на Гуам“ той спечели първото място и беше специален гост на един от най-големите фестивали за наука в света в Челтнъм, Англия. Историата на Гуам е тъжна приказка за едно красиво парче земя в Тихия океан, която остава важен урок за хората. Екологичната драма на остров Гуам е една страшна наказателна акция на самата природа, в резултат на човешката намеса. Тя е доказателство, че дори когато действията на хората не са волеви, а породени от случайност, то последствията могат да бъдат катастрофални. Примерът на Гуам е в основата на сериозните мерки за сигурност по отношение на транспортането на биологични материали от и за островни държави, убеден е младият учен. За него идеята на „FameLab“ е много важна, тя е кауза – с малко думи на разбираем език да се обясни един проблем, да се покаже защо е необходимо да се развива науката и защо парите за наука са важна инвестиция.

продължава на стр. 27

продължение от стр. 26

Междувременно през тази година отборът на СУ „Св. Климент Охридски“ спечели първо място на XI Большой географически фестивал в Санкт Петербург. 10-минутната презентация се нарича „50 нюанса за България“. Състезанието се нарича „Геопрезентация за региони и страни“. С 50 факта за историята, географията, стопанството, културата, фолклора, спорта и бита на българите успяхме да покажем много, разказва Димитър Желев. Бяхме обле-

чени в народни носии и впечатлихме журито със съчетанието на авторски видеоклип, вербална презентация, народни песни. Включени бяха и родопският силливряк, изпълнение на живо на части от „Хубава си, моя горо“ и „Катерино моме“, мартеницата. Финалът беше най-интересен – самоковско хоро, на което се хванаха много от зрителите и участниците в другите отбори. Не бяхме забравили и щанда с рекламни материали и подаръците – магнитчета и мускалчета с розово масло, допълва Димитър. Посе-

дението в Санкт Петербург носи още една емоция – среща с един от доайените на руската география, 93-годишният проф. Анатолий Григориевич Исаченко. Неопишуема емоция е да побеседваш с един от най-великите географи, личност с огромен и фундаментален принос в географската наука, учен, чиито идеи са в основата на научни направления, научни институти и научни школи, изтъква Митко. Умът на този 93-годишен мъж пораждава с бързина и мащабност, в които трудно може да се повярва, добавя той.

Малко по-късно у нас в Ямбол се проведе Първият географски фестивал за средношколци. Пак с активното участие на Димитър Желев и сайта geograf.bg.

Страните, които младият учен е посетил, са 37 засега, мечтата му е да достигне максималния брой. Сред най-интересните дестинации са архипелагът Свалбард, Ладожкото езеро, Лапландия, Оландските острови и др. Едно от най-посещаваните места е българската света обител в Атон. За него там по уникален начин се срещат духовното и науката.

Инж. Георги Симеонов Георгиев, създател на „пружинен клипс“, приложим в изграждането на тръбни инсталации в жилища и промишлени сгради, станал 25-ят носител на ежегодната награда на фондация „Еврика“ за млад изобретател.

Роден е в гр. Оряхово. Към техническото образование още от 13-годишен го насочват родителите му, но интересът към самата техника възниква доста по-късно. Завършва Техникума по ядрена енергетика „Игор Курчатов“ в гр. Козлодуй. Защитава бакалавърска степен във Факултета за английско инженерно обучение на Технически университет – София. По време на следването кандидатства персонално, получава одобрение и успешно завършва специализиран курс по CAD системи и специализира автомобилно инженерство в Кралския университет в Белфаст, Северна Ирландия. Бил е първият българин, обучавал се по тази програма. Казва, че специализацията му в Северна Ирландия е била катализатор на вече по-сериозен интерес с цел разработки. През 2012 г. се дипломира като магистър по индустриално инженерство на английски език в Технически университет.

Лесно успява да си намери работа. Имал щастието още като студент да започне да работи по специалността благодарение на далновидността на управителя на ИБХ „Елпром“ Валентин Филипов, който ангажира студенти още по време на тяхното учене и ги изгражда като инженери и на практика.

Георги започва професионалната си кариера като електромеханичен конструктор. Заради своето развитие, с цел личностно обо-

ИНЖ. ГЕОРГИ ГЕОРГИЕВ: ЗНАЕЩИТЕ И МОЖЕЩИТЕ МОГАТ ДА СЕ РАЗВИВАТ УСПЕШНО И В БЪЛГАРИЯ

Лидия Недекова,
Технически университет – София

гаване, посещава много и различни курсове по свое лично желание. Един от тях е специализираният курс „Модел на поведение“ в СУ „Св. Климент Охридски“, който разкрива основите модели на поведение на индивида, което безспорно подобрява организационните му умения и компетенции. Разбира се, завършва го успешно. Смята, че практически профилирани технически курсове със съответната сертификация, както тези провеждащи се за европейски сертифицирани заварчици, са подходяща платформа за развитие, тъй като скъсяват прехода между академичното образование и последващото професионално развитие. Ако преходът между академичното образование и последващото професионално развитие е по-кратък, повече студенти биха могли да започнат работа по специалността.

От май 2009 г. досега е продуктов мениджър в „Индъстриъл Трейдинг“ ООД, официален представител на немския концерн „Фьорх“. Последните 8 години работи в сферата на индустриалната търговия – обслужва клиенти в

различни направления на производството, сред които и строителните инсталации. Като продуктов мениджър консултира клиентите за подходящия продукт, а това, че е технически подготвено лице, му помага да разбере от какво имат нужда клиентите, да оптимизира съществуващите решения, както и да намери точното решение.

Наградата „Млад изобретател“ за 2014 г. на фондация „Еврика“ бе присъдена на инж. Георги Георгиев за изобретението му „Пружинен клипс“, регистрирано като полезен модел в Патентното ведомство на Република България със 100 % принос. Изобретението се отнася до проектирането и изработването на пружинен клипс за скрепителни скоби, намиращи приложение при изграждане на тръбни инсталации в жилищни, промишлени и административни обекти. С прилагането му се постига лесно и бързо отваряне и затваряне на скрепителната скоба без използване на ръчни или електрически инструменти, което води до икономия на труд и време. Избягва се необходимостта от осигуряване на елек-

трическо захранване. Това не е единственото изобретение, което е наравил досега, но то се отличава с пряката полза, която получава крайният потребител и ясната иновация. Пружиненият клипс се изработва от метална сплав със специфични якостни и пружиниращи качества, които придават здравина, износоустойчивост и позволяват многократно употреба на клипса. Оформените при изработката заоблени краища на челото на палеца и на ръбовете на страничните водачи обезпечават безопасност при работа и предотвратяват причиняването на трудови злополуки. Начинът на монтиране на пружинения клипс позволява лесното му придвижване по ухото на скобата чрез натиск върху палеца с цел изпълняване на основната му функция.

От месец март 2013 г. Георги е докторант по мехатроника, роботика и автоматизирано инженерство в Машиностроителния факултет на ТУ – София. Въпреки че е имал многократни възможности да остане и да се развива в чужбина, избира и след защитата на докторантурата си да остане да живее и да работи в България. Според него за знаещите и можещите има прекрасни възможности за развитие и у нас. Светът е вече достатъчно глобализиран, за да може да останеш и да се развиваш в страната си и да партнираш или пътуваш в чужбина. Вероятно за това ще му помогне отличното владение на английски, немски и японски език. Благодарен е на редица преподаватели в Технически университет, които са го подкрепяли винаги и най-вече на научния ръководител на дисертацията си проф. Иво Малаков.

На тазгодишното издание на Intel ISEF българският отбор отново, както и всяка от предните години, завоюва големи успехи.

Малко за самия конкурс – Intel ISEF е най-мащабният научен конкурс на предuniversитетско ниво, на който ежегодно участват повече от 1600 млади учени от над 70 държави. На тазгодишното състезание в Питсбърг, Пенсилвания, към спечелената втора награда на AMS (Американското математическо общество, водеща организация в математическите науки),

ВСЕ ПО-УСПЕШНИ МЛАДИ УЧЕНИ

Михаела Николова,
ИМИ – БАН

Петър Гайдаров спечели и втора награда на основното жури, Григори Матеин бе отличен с четвърта награда на основното жури в област „Физика“, а Марин Шала-

манов и Васил Василев спечелиха четвърта награда в област „Софтуерни системи“.

Сега ще ви запозная и със самите участници:

Григори Матеин завърши 91 НЕГ в София. Започва да се занимава с математика още в трети и четвърти клас, когато се готви да влезе в СМГ. Участва на олимпиади и състезания, но след като е приет в 91 НЕГ, математиката остава на заден план. Интересът му се възражда отново в края на девети клас, когато вече се интересуваше повече от приложението и способността й да обяснява света около нас, като точно това го

продължава на стр. 28

продължение от стр. 18

насочва към приложността на физиката.

Той казва, че в предишни изследвания е демонстрирано, че спектърът на звука, издаван от течности по време на тяхното нагряване, се влияе от техния състав. Неговият сегашен проект е насочен върху разработването на методология за анализ и контрол на качеството и чистотата на течности на базата на този феномен. На него и на научния му ръководител, проф. Асен Пашов, им косва около година да създадат подходяща постановка, с чиято помощ да правят количествени експерименти и осигуряват надежден контрол върху страничните фактори, които също влияят на звуковия спектър и предотвратяват установяването на уникална кореспонденция между спектъра и състава на течността.

В бъдеще ще продължи да се занимава с физика. Исква да стане професор и да преподава на студенти.

Марин Шаламанов и Васил Василев, съученици в НГПМГ, са съавтори на проекта „Генетични алгоритми за търгуване на фондовата борса“. Печелят правото си на участие в Intel ISEF чрез EUCYS (European Union Contest for Young Scientists).

Интересите на Марин в науката са в областта на математиката и информатиката. През свободното си време чете статии и книги (най-често нехудожествена литература), също така катери изкуствени скали или болдъри. Бакалавърската си степен, която също ще е в областта на математиката и информатиката, смята да учи в България. В по-далечно бъдеще предпочита да се занимава с научна дейност, ИТ или предприемачество.

Интересът му към математиката възниква в четвърти клас, а с изследвания по математика и информатика започва да се занимава в гимназията. Най-полезни за научното му развитие смята, че са били конференциите на УЧИМИ, където разбира какво точно е да си учен и, че науката е за всеки, който иска да развива

света около себе си.

Васил Василев е опитен участник в олимпиади и конкурси по математика и история. По математика има сребърен медал от WMTС, Пекин, 2010 и АITMO, Непал, 2011, както и първо място на зимни математически състезания през 2011 и второ на пролетни през 2012 г. Интересът му към математиката възниква в шести клас. Интересува се от изследователската математика, предимно от теорията на числата и теорията на графите. В УЧИМИ се запознава с интересни, целенасочени, приятелски настроени хора, споделящи научните му интереси. Сам казва, че Институтът по математика и информатика му е показал какво значи да твориш наука и колко интересно и увлекателно е да се занимаваш с това, показва му как да не спира пред трудностите, а да се захваща още по-сериозно, дал му е много шансове за лични постижения и много научен опит. През свободното си време обича да чете, да плува, тренира фитнес, да води школи по математика и информатика, както и да е социално и обществено активен.

Проектът на Васко и Марин се занимава със следното – когато човек отива в друга държава, обикновено трябва да обмени валута, но с течение на времето обменният курс се променя и така човек може да спечели пари като купи някакво количество валута на нисък обменен курс и я продаде на по-висок. Това е трудно за ръчно изпълнение, тъй като, за да направи решение дали да купи или да продаде, човек трябва да анализира огромни количества от данни. Това се решава чрез компютърен анализ на тези данни. Проектът им използва генетични алгоритми, вдъхновени от процесите на еволюцията, за да намери оптимална стратегия за търгуване на валутната борса.

Петър Гайдаров е от Пловдив и завършва Образцовата математическа гимназия „Акад. Кирил Попов“ там. Още от малък показва изключителен интерес към математиката. По-сериозно започва да се занимава в шести клас, а в осми клас е приет в Математическата гимназия в Пловдив и почти

веднага започва да ходи по национални състезания.

Занимава се както със състезателна математика, така и с проектна. В състезателната математика се налага да натрупа основни знания по множество различни дисциплини, докато в проектната е да прави разработки, свързани с неравенства, анализ, абстрактна алгебра, комбинаторика, теория на вероятностите, теория на графите. В УЧИМИ придобива умения да пише научни разработки и да ги представя успешно. Не на последно място трябва да се отбележи и възможността за участие в Research Science Institute в MIT, която Ученическият институт осигурява и където Гайдаров участва през 2014 г. Проектът му за Intel ISEF е свързан с паркиращите функции. Сам обяснява проекта си по следния начин: „Паркиращите функции и обобщените паркиращи функции са свързани с един математически обект, наречен покриващи дървета. Досега само за паркиращите функции тази връзка дава известна зависимост между статистиката на двата обекта. В проекта за Intel ISEF можем да намерим начин да се изгради подобна връзка за общи паркиращи функции.“

Приет е в университета в Кеймбридж и ще се занимава с чиста математика. Надява се след това да се върне в България.

Христо Стоянов е на 19 години и е завършил СМГ. Участвал е във всички национални състезания по информатика, откакто е в V клас. Постепенно започва да участва и в конкурси, свързани с разработка на проекти и това се превръща в по-активното му занимание.

Започва да разработва проекта си на ежегодната лятна школа Research Science Institute, която се провежда в Масачузетския технологичен институт (MIT). Работи с професор от Бостънския университет и избира темата, защото предлага интересна смесица между теоретична работа и практическа насоченост. Обяснява проекта си по следния начин: „Когато два компютъра се свързват през Интернет, те ползват така наречените IP адреси. Конструира-

нето на пътя от устройства за трафика от данни е изключително несигурен и крехък процес. В момента се внедрява нова инфраструктура, която позволява удостоверяване на тези пътища. Инфраструктурата възлага на пет организации разпределението на IP адреси и упълномощаването единствено на истинския собственик да използва тези ресурси. Високата централизация е изключително ефективна срещу външни заплахи, но сериозен проблем е възможността на организациите едновременно да изземат вече разпределени ресурси. Скорошни изследвания създават механизми за засичането на подобни действия от организациите. Едно от условията, за да са ефективни тези механизми, е всички участници да разполагат с еднаква информация относно собствеността на ресурсите. Моят труд създава един допълнителен механизъм, който да осигурява глобалната консистентност на информацията срещу определено количество злонамерени участници. Освен това моето решение може да се използва за децентрализиране на публикуването на тази информация.“

Занимава се предимно с информатика, като в последните няколко години се насочва по-конкретно към криптографията. За момента интересите му са основно насочени към криптографските възможности при силно ограничен хардуер. В свободното си време, когато го има, обича да спи и да яде печено пиле.

Наесен ще бъде студент в Станфорд. Приет е и в Харвард и MIT, като изборът му, по негови думи, не е бил лесен, но смята, че мястото му е в Станфорд. В края на първи курс ще обяви и специалността си – най-вероятно компютърни науки. В близко бъдеще вижда две възможности за себе си – да работи в ИТ индустрията или да следва магистратура.

Може само да пожелаем успехи на петимата ни участници за бъдещото им развитие и планове. И да се постараме и в бъдещи години да можем да сформираме също толкова успешен отбор, който да ни представя на международни състезания!

УЧЕНИ СТИХОТВОРЦИ

В НОЩТА

Влакът простена, потръпна и ето потъна отново задъхан в нощта. За миг се стопи светликът, където му махна за сбогом опразнен площад.

Притихваме всички, всеки във себе си, с погледи, впити във мрака навън. Като очи примигват искрици и къщи заспали се сепват насън.

Нощта не е преход. Нощта е безбрежност. Зове тя за бряг и го търси без път, прикътала трепетни взривове нежност във своята привидно задрямала гръд.

Кога ще избухнат тези минути, които загадъчно тя обеща? Една гара се моли за влака нечучо. Един влак жадува за гара в нощта.

Проф. д-р Боян Бончев. ФМИ – СУ „Св. Кл. Охридски“

НА ЛЮБОВТА

Тъжно шепти над гората на залеза сетния пламък. Днес не тичаме по полята, крием се в компютърен замък.

Тъжно шепти в електронния замък гласът на залеза, търсещ полето. На компютъра безжичния пламък отнася го далеч, далеч от сърцето. 22.08.2014, София

Д-р Александър Крумов. Институт по микробиология „Стефан Ангелов“ – БАН

ПРЪСТЕНИ

На съпругата ми

В синята утрин на твоите сини очи
тихо пристига денят ни –
светъл и чист, окъпан в лъчи –
нашият ден, при изгрев слънце роден
в две сърца, два пръстена венчални.

Доц. д-р Русо Русев.
РУ „Ангел Кънчев“

ИЗПРАЩАНЕ

Ако трябва някой да си тръгне,
тръгни си ти
и всичко отнеси със себе си.
Аз ще остана тук, на брега,
смутена, тъжна и разплакана.
Както пясъка
ще вярвам и ще чакам
завръщането на вълните при брега.
Защото те ще знаят,
винаги ще знаят,
че някъде един разплакан бряг
очаква да му върнат обичта.

Яна Янева-Хайрабедян.
Плевенски клон на СУБ.

ДОБРО И ЗЛО

*„На злината се отвърща с правда,
на добрината – с добрина.“
Конфуций, „Беседи“, 14.34*

„Учителю – запита ученик веднъж –
с добро ли трябва да отвърщаме на злото?“
Тъй рече му Учителят – достоен мъж:
„С какво тогава да отвърнем на доброто?
Отвърщай на злината с правдина,
почитай добрината с добрина!“

Доц. д-р Добрин Паскалев.
МУ „Проф. д-р Параскев Стоянов“ – Варна

Защо живеем по мнозина
и се усмихваме за здрасти?
А паднеш ли, ще те подминат,
подгонени от низши страсти.

Защо е тихо във трамвая,
та тракат релсите зловещо?
И вечно казваме: „Не зная!“,
когато ни попитат нещо.

Защо се гледаме в очите,
а удряме отзад коварно?
И си играем на родители:
„Лъжи, та да изглежда вярно!“
Защото сме разумни твари,
най-висшите под небосклона.
А според учения Дарвин
седим добре, но режем клона.

Доц. д-р Венци Росманов.
Плевенски клон на СУБ.

*„Върви луната по небето,
момчето за ръка повела...“
Ф. Гарсия Лорка*

Полюшва въздухът мечтата.
Момчето тръгва след Луната.
Къде върви тъй доверчиво?
А облак сив Луната скрива –
засенчва пътя към мечтата
и губи се в далечината.

Върху гергефа на небето
звезди извезват
пътя на сърцето.
„Върви луната по небето“,
повела за ръка момчето.

**Проф. д-р
Виктория Радева, д.м.н.**
*(Виктория Радева. Да. Лирика.
Изд. „Феномен“, С., 2015.)*

ПЕСЕН

Аз съм твоята чакана песен
с дъх на лятното топло море.
Ти си пъстрата хубава есен,
аз съм вече с уморени криле.

Мене често до тебе ме няма,
твърде дълго сама си стоиш.
Аз съм твоята обич голяма,
ти се усмихваш и кротко мълчиш.

Аз съм твоята, неизпятата песен,
с дъх на лятното топло море.
От твоята обич отново понесен,
с усмивка ме срещаш на чисто дете.

Венцислав Йорданов.
Хоноруван преподавател в НБУ и
докторант в катедра „Ел.
измервания към автоматиката“ на
ТУ – София

КАЖИ МИ, ЛЮБОВ

Любов, кажи ми, че си истинска.
Познах те по синкопа на сърцето,
по устните и вятъра в реките,
които днес превръщам в твоя азбука.

Любов, кажи ми, че си вино,
което ни замайва, и е хубаво
да бягаме от делника, от мрака
и думи като хляб да си даряваме.

Любов, кажи ми, че си с мен
и в мигове на изпитание.
В храма на времето слушам,
какво една любов разказва.

Камелия Каман.
*Преподавател във Военната
академия „Георги Раковски“*

ИЗ „КАКВОТО“

Гледай весело... Не чакай.
Нищо няма да се върне.
Време щом угасне в мрака,
няма как да се обърне.

Гледай весело... Не бързай,
не гони мечти, химери.
Краят в кърпа ти е вързан,
бъдното ще те намери.

Сиви гълъби на двора.
С тях и дворът отлетя.
Но един албум разтворен
ти напомня младостта.

Д-р Елена Алекова.
*Секция „Филологически
науки“ към СУБ*

НА БОБИ

*която ме обичаше повече,
отколкото заслужавах*

Отново ме събужда тишината
и няма нито стъпки, нито звук...
И няма я до мен душата,
която аз доведох тук...

А тя отиде си, когато
безумно люлякът цъфтеше,
на храм приличаше гората
и всичко беше, беше, беше...

Аз моля я да дойде в моя сън,
да я погалья, да върви до мен,
уви – отново утро е навън,
започва моят нов самотен ден.

Доц. д-р Мариана Кънева.
ИФТТ – БАН

ТРЯВНА

Пристъпвам бавно под стрехи вековни
и вдишвам нощния покой с наслада,
а градският часовник над площада
с камбанен звън ме селва в тъмнината.
Отмерил десет, той запява песен !?
Запявам с него песента позната
и пред очите ми отваря се картина –
отново виждам кичестия явор,
прегърнал нежно своята калина...
След песента оставам още дълго
под каменната кула, стройна, бяла,
повтарям си, че за сърцата, що се любят,
смъртта наистина не е раздяла !
И бавно осъзнавам нещо дивно, ново,
че любовта, навсякъде възпята,
тук има триединната възхвала
от музика, градеж и слово !

Доц. д-р Антоний Стоев

ПЪТ

Там е лошо – идвам тук,
тук е лошо – ходя там,
трети свят – не, няма друг,
и така оставаш сам.

Миналото изгорих,
дълго огънат димя,
никъде гнездо не свих,
имам ничия земя.

Самолет е моят кът,
а земята е вълна,
уморих се все на път,
но опъвам пак платна.

2009, София

Проф. д.м.н. Денка Куцарова.
ИМИ – БАН

СЪРНИЧКАТА
(На раздяла)

Ранена сърна
тихо отронва сълза.
Чиста и светла душа
кърви във снега.

2014 г.

В очите й – свят огледален,
своята съдба аз съзрях:
„мъжка ръка – лов повторяем,
що е раздяла разбрах“.

Д-р Дарина Минева, д.м.

МОИТЕ СТИХОВЕ

Моите стихове, написани тъй късно,
че надали ще ме вредят с поетите.
Май тоя Милчо от трамвай е блъснат,
къде се бута между нас, заклетите!

На тая възраст повече прилича му
да съчинява някой некролог,
отколкото да срича за величия.
Нескромност. Да те пази Бог!

Но как да се отвърна, слово – мания,
обзе ме в края на човешкия ми век.
Не за награди или за издания,
изричам и се вричам. А в Човек!

Във него е и моята надежда,
за всичко той бил мяра, то се знай,
Надежда! Да, надеждата поглежда
през мен. И няма край,
Да, няма. Край!

Д-р Милчо Кирилов (Цветков).
ИА – БАН

СЪБОТНИТЕ СУТРИНИ

Съботните сутрини обичам,
когато будни с часове се излежаваме
и времето през щорите изтича,
но ний за никъде не бързаме, не
ставаме...

Това са мигове на сладка нега,
на безтегловност, на нирвана...
Между Венера и Омега
душите ни се реят сред небесна пяна.

И всичко е свободно и немее
във своята безплътност – съвършена
сфера.
В хармония трепти, звучи и пее
тъй деликатна, фина атмосфера.

Доц. д-р арх. Добрина Желева-Мартинс.
Секция „История“ към СУБ

ПОСМЪРТНО

В памет на баба

Духът ѝ отлетя по Възкресение,
пречистен от тържествения звън.
Във църквата четяха за спасение,
тълпяха се миряните отвън,
а аз, осиротяла, търсех Лазар
за нейната душа да го попитам –
намери ли я Там, дали я пази,
или бездомна някъде се скита?

Не го открих в редиците с икони,
възкръсналият пръв не даде знак.
След службата, в съгласие с канона,
утихна храмът. После падна мрак.
Не исках да си тръгвам: коленичих,
едва сега запалих си свещта –
по бабиния обичай – в паничка,
на мъртвите да свети през нощта.

Антоанета Караиванова.
Преподавател в ДЕСО към МУ –
Пловдив

Сеячо на надежда,
ти си тук...
Вълшебниците
вече си отидоха,
след тях –
и разказвачите на приказки,
и бавно посивя
небесносиньото,
замрежено
от сенките на облаци
и погледи,
приведени към ниското...

Защото любовта
е само болка,
когато ни намира
твърде късно,
и времето си мерим
не със срокове,
а с мигове
от нечие отсъствие...

Сеячо на надежда,
остани...

Преди да дойде
времето на жътвата
и заедно със житото
в хамбарите
да легне лятото,
посечено от сърпове
на безпощадни
есенни жетвари,
с очи от залези
и с дъх на вино,
което като див пелин
горчи,
посей звезди
в душите на невинните...
Сеячо на надежда,
остани...

07.12.2013 г.

Весела Димова
(д-р Весела Томова),
Плевенски клон на СУБ.
(Весела Димова,
Сергей Илиев.
Сеячът на надежда.
Под печат)

АУДИТОРИЯ „ЯТО“

Летим един до друг –
космични слънчогледи,
че пролетният юг
ни носи сили ведри...

Сред златна тишина,
със пеещи зеници,
в чутовна светлина
от върхови амбиции
и с опит зрели – знак,
че тук избран е всеки,
поел през своя праг
към стръмните пътеки –
към вихър на въпрос,
разчупил медна пита
във лекцията – лост
за мисъл страховита,
избухнала в жив взрив!...

31 март 2002, НСА

Проф. д-р Юлия Мутафова-Заберска.
НСА „Васил Левски“

В деня красив, щастлив
от знания сияем...

Тъй прищим своя бент
чрез мъдрости велики,
чрез званието „студент“ –
герои боголики...

Че слънчев и висок
е храмът на ума ни
и вижда Бог, и чува Бог
непромълвените ни думи...

Мигът за нас е спрял...
Душата, полетяла
към светъл идеал,
Вселената довежда цяла...
НАУКАТА Е КАТЕДРАЛА!

ПОВИКАНО

Да помълчим ли за Левски...
Народе???... Творецо???...
Не изричайте думи брътвежи
в мъртвешки оди за... Жреца.
Сълза кръв, забита в очите.
Не става за супергерой.
Държал си зад езика зъбите,
а днес всеки го счита свой!
Имаме Българите Света Троица.
Единствен до Него – Той.
Първият – роден от девица.
Вторият – загинал в лют бой.
Не им ближете вехтите рани.
Не вдигайте Мощите с грешни сплетни.
Мнозина са вече „избраните“.
Незваните кой ще спаси!??...

Валери Иванов.
Преподавател по български език и
литература.

ОТИВАТ СИ ОТ ЖИВОТА

не само родителите,
но и връстниците –
приятелите наши...

Тогава разбираме –
отмина живота ни
незабелязано бързо
и остана не много...

А искахме ние всички
да довършим толкова много –
да поправим грешките и
да успеем да простим...

А все се боим,
че животът отминава
и не стига времето
да кажем „Обичам“ и да простим.

Доц. д-р Весела Кънчева.
ИОХ с Център по фитохимия
към БАН.

ЕФИРНО

Поисках цвете
от цветната градина,
дариха ме с венец
от нежни маргарити.

Почувствах, че съм
част от магнетичното им
цяло, наречено духовна
красота необозрима.

Започнах да дарявам
всекиму листенце бяло
и послания да получавам
чрез усмивки от сърцата,
за ласка зажаждали
и в ефирно бяло оцелели.

Доц. д-р Анна Попова.
МУ – София.
(Анна Попова.
И утре е начало.
ИК „Светулка 44“,
София, 2005)

ЕКЗЕРСИЗ

*What lies before us
and what lies behind us
are tiny compared
to what lies within us.*

Emerson

Измисленото не прилича на човек,
но пее, сякаш публика го аплодира.
Измисленото не е просто текст,
а позлатена дреха на всемира.

През него звуците рисуват валс,
боите се покланят в екзерсиз,
а думите са бяло-черен псалм,
чрез който танцът става живопис...

Нечаканото се провира през дъжда,
нахалства да е твоята икона,
стаен, замислен, кашлящ е градът
под покрива на пролетни колони.

Там цветното прибира подлостта
в привидността на музика и смях,
но празното е крайната черта,
отвъд която няма даже страх.

Измисленото вече спи на светло,
то няма да ни буди по тревога,
но никъде не прецъфтяват кестени –
ръце, източени завинаги към Бога.

Ангела Димчева. Докторант в УниБИТ

ПЪРВОАПРИЛСКИ СНЯГ

ако се върна
и аз като зимата
за онзи ажурен шал
върху клоните
изтънял
прокъсан от белота
в дупките му
свили гнезда
мълчания

ще трябва да заваля
и аз като зимата
за последно
сутринта
на първи април
с едри флокули сняг
мокро
тежко
нетрайно
безсилно

ще трябва да се стопя
и аз като зимата
по обяд
на първи април
усмихната
почервеняла на върха на носа
и аз като зимата
на прага
преди да ме вземе
слънцето

Д-р Паулина Гатева, дм. МУ – София

СЕЯЧО НА НАДЕЖДА...

Първо си тръгнаха вълшебниците,
защото светът спря да вярва във вълшебства.
После си тръгнаха разказвачите на приказки,
защото хората не вярваха в приказки
с щастлив край.
Накрая си тръгнаха сеячите на надежда,
защото надеждата си тръгна
с вълшебниците и разказвачите.
Предстоеше жътва...

05.12.2013 г.

*Доц. д-р Сергей Илиев.
Плевенски клон на СУБ*

КЪМ УЧЕНИТЕ – С УСМИВКА

До кога пият математиците – до безкрайност.
До кога пият химиците – до загуба на реакция.
До кога пият медиците – до загуба на пулс.
До кога пият физиците – до загуба на съпротивление.
До кога пият историците – до загуба на памет.
Да прием за археолозите, които винаги ще изкопаят от някъде
бутилка водка...

Двама ядрени физици седят на пейка в парка. Покрай тях минава
упомянатата красавица. Единият от тях отбелязва:
– Вижте, колега, колко интересно групиране на атоми.

Мъж със силно главоболие решава да се прегледа. След като
вижда резултатите от мозъчния скенер, докторът му казва:
– Имам лоша и добра новина. Лошата е, че страдате от сериозно
мозъчно заболяване. Ако не се подложите на лечение, ще умрете.
Добрата е, че болницата разработи нова процедура за
трансплантация на мозък. Благодарение на пътнотранспортно
произшествие от тази сутрин при нас пристигнаха два „пресни“ мозъка.
Единият е на таксиметров шофьор, докато другият – на учен. Първият
ще ви струва 225 000 долара, докато вторият е само 29,95 долара.
– Защо този на учения е толкова евтин? – запитал учудено
пациентът.
– Употребяван е – отвърнал докторът.

Във Философския факултет тече изпит по специален курс
„Песимизъм във философията“.
– Теглете билет.
– Защо, целият Ваш курс беше отврат!
– Книжката! Шестица!

Индианец казва на шамана:
– Метеоролозите от БАН казаха, че идва люта зима, дай да отсечем
1000 дървета!
– Добре, сечете.
Втори индианец идва при шамана:

– Метеоролозите от БАН казаха, че идва люта зима, дай да отсечем
още 1000 дървета!
Трети индианец отива при шамана:
– Да отсечем още 1000 дървета, че идва идва люта зима!
Шаманът решава да се обади на метеоролозите в БАН:
– Ало, бледолики синоптици, колко люта ще е зимата, която идва?
– Трябва да е много люта, тъй като индианците сечат дърва на
поразия!

Физиците си имат традиция: на всеки 13 милиарда години те се
събират и изграждат един Голям адронен колайдер...

Физик, математик и инженер били натоварени със задачата да
намерят обема на червена гумена топка.
Физикът потопил в чаша с вода топката и измерил обема на
изместената течност. Математикът измерил диаметъра на топката и
изчислил тройния интеграл. Инженерът взел от масата „Таблицы за
обема на червени гумени топки“ и намерил обема.

Математиците казват, че хората се делят на два вида: Тип 1 – хора,
които не знаят какво е фрактал; Тип 2 – хора, които знаят, че хората
се делят на два вида.

– Човек с моята професия никога не може да бъде сигурен в
утрешния ден.
– Сапър ли сте?
– Не, метеоролог.

Безкраен брой математици влизат в един бар. Първият казва: „Аз
искам една бира!“ Вторият: „Аз съм на половин чаша бира!“ Третият:
„Аз искам една четвърт бира!“ Четвъртият: „Аз – 1/8 бира!“
Барманът не издържал: „Чакайте малко ... Знаем ги вашите трикове
– ето ви две халби бира за всички!“

Влиза физик в бар, изважда един неутрон и всички се шашкат:

- Хей, какво е това, бате? Неутрон!
Тогава физикът отвръща:
- Спокойно, не е зареден.

БОРБАТА НА ДЕПУТАТИТЕ

Цял ден се борят депутатите:
до обед – със глада си,
след обед – със съня си...

ДРУГ Е ПРОБЛЕМА

Не съм ни вегетерианка,
ни веганка,
А пък не ям месо и месни.
Друг е проблема:
нямам пари – ни кеш,
ни то във банка,
за тез неща чудесни!

Гл. ас. д-р Дора Милева

СТРАСТ

Той – наперен, тя – оперена!
След любовната им нощ само перушина е намерена!

НЕПУКИЗЪМ

На окреления не му дреме:
Хвърчи си из облаците и в безоблачно време!

УСЕЩАНЕ

Когато съм с красива жена, усещам винаги празнота!
Тук ще направя вметка:
празнота в портфейла и в банковата си сметка!...

КЪРМАЧЕ – ПРЕДПРИЕМАЧЕ

Родил съм се във риза и то в условия на криза!
Но още с първия си стон, поискал съм и панталон!...

Доц. д-р Веселин Босаков. ИИОЗ – БАН

ЕПИГРАМИ

Чутото оттам-оттук
превърща в клюки мощни..
...О, зная: пламне ли боклук,
дими си денонощно.

Любопитство в мене блика –
нощ след нощ и ден след ден:
как да разбере – езика
дали й е раздвоен.
Чудом се чюдя от дълго време:
ум да ми дава тиква зелена.

Живодар Душков.

Засл. доцент на РУ „А. Кънчев“

Павлов седи в кръчмата и пие бира. Внезапно телефонът в заведението извънвява. Павлов скача и извиква: „По-дяволите, забравих да нахраня кучето!“

Физик, математик и инженер стоят на полето. На всеки е даден един и същ брой дъски за ограда и им казали да оградят максимално възможния брой овце.

Инженерът построил малка, но здрава кошара във формата на квадрат.

Физикът построил кошара във формата на кръг, с аргумента, че тази форма може да побере повече овце.

Математикът седнал в центъра на малката си кошара и казал:
– Да приемем, че съм извън.

Милиардер решил да разработи метод, с който да разберете кой ще спечели конкурсните надбягвания. Повикал биолог, математик и физик, инструктирал ги и им дал по един милион долара за една година работа.

Като изтекла годината, биологът казал:

– Вече знам точното родословие на конете, как са се представяли родителите им, как са ги хранили и каква е максималната скорост, която могат да развият.

Математикът казал:

– Имам точните статистически данни на предишните конни състезания, мога да предвия приблизителните резултати от това ...

Физикът заявил:

– Трябват ми още десет години, петдесет милиона долара, няколко асистенти и лаборатория, но вече съм построил моделът на движение на абсолютно еластичен сферичен кон във вакуум!

Провежда се експеримент за оцеляване. В заключени стаи затварят поотделно инженер, физик и математик. Във всяка стая има заключен сандък с храна.

След няколко седмици отварят стаята на инженера. Сандъкът е отворен, инженерът сит и доволен от живота. Показва един пирон: „Огънах го като шперц, отварих ключалката.“

Отишли при физика. Сандъкът разцепен на парчета, физикът сит, доволен. Показва им лист с изчисления: „Тук съм изчислил, къде е слабото място на сандъка, чукнах го и той се разпадна.“

Влизат при математика. Сандъкът затворен, подът, стените, всичко е покрито с формули. На пода седи сърдит и измършавял математикът: „Значи, да тръгнем от доказване на противното. Да предположим, че сандъкът е отворен...“

ТЕОРЕМА ЗА ЗАПЛАТАТА

Всеки знае, че **Теоремата за заплатата** постановява, че инженерите и учениите **никога** не могат да печелят толкова пари колкото бизнесмените, шефовете и търговците. Тази теорема може да бъде демонстрирана чрез свеждането и до просто математическо равенство. То се основава на два постулата:

Постулат №1: **Знанието е Мощност (сила).**

Постулат №2: **Времето е Пари.**

Всеки инженер знае: **Мощност = Работа / Време.**

Защото: **Знание = Мощност, а Време = Пари.**

Тогава имаме: **Знание = Работа/ Пари.**

Можем лесно да получим: **Пари = Работа / Знание.**

Следователно, когато **Знанието** клони към нула, **Парите** клонят към безкрайност, без значение от приетата стойност на **Работата**, дори ако тази стойност е много малка. Обратно, когато **Знанието** клони към безкрайност, **Парите** клонят към нула, дори ако стойността на работата е висока.

Очевидното заключение: Колкото **по-малко** знаеш, толкова повече **пари** получаваш.

Тези от вас, които имаха трудности при проследяването на това доказателство, **СИГУРНО ПОЛУЧАВАТ МНОГО ПАРИ !!!**

(<http://www.sharebg.org>)